

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SURİYE KRİZİ ÖRNEĞİNDE KORUMA SORUMLULUĞU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Caner KALAYCI

Danışman
Prof. Dr. Mehmet DALAR

BOLU 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Caner KALAYCI'ya ait "Suriye Krizi Örneğinde Koruma Sorumluluğu"
adlı çalışma, jürimiz tarafından **Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans**
tezi olarak oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

01.07.2016

	Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı):	Prof. Dr. Mehmet DALAR	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZTÜRK	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. İlhan SAĞSEN	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Suriye Krizi Örneğinde Koruma Sorumluluğu**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Caner KALAYCI

01.07.2016

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma genel itibariyle koruma sorumluluğu normu bağlamında insani yardım amaçlı müdahale olgusunu Suriye krizi örneğinde analiz etmeye çalışmıştır. Yine bu çalışmada devletlerin ve Birleşmiş Milletlerin koruma sorumluluğu çerçevesinde karar almalarını etkileyen parametreler analiz edilerek normun hukuki ve etik boyutu derinlemesine analiz edilmiştir. Bu bağlamda koruma sorumluluğu normunun Suriye’de uygulanmamasının nedeni olarak normun hukuki eksikliğinin değil devletlerin çıkar algılamalarının ortak noktada buluşamaması tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın tamamlanmasında büyük yardımı olan, gerek üniversite hayatım gerekse yüksek lisans eğitim hayatım boyunca desteğini hiç esirgemeyen başta ailem olmak üzere tüm dost ve akrabalarım sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca tez sürecinin başından itibaren değerli katkı ve yönlendirmeleriyle gerek tez konusunun belirlenmesinde gerekse tezin içeriğinin şekillenmesinde desteğini hiç esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Dalar’a, yine tez savunma sürecinde pozitif eleştirileri ile tezin son şeklini almasında katkısı olan Yrd. Doç. Dr. İlhan Sağsen’e ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Öztürk’e, son olarak da bu günlere gelmemde emeği olan tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Caner KALAYCI

ÖZET

SURİYE KRİZİ ÖRNEĞİNDE KORUMA SORUMLULUĞU

Caner KALAYCI

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet DALAR

Temmuz 2016, 141 + XII Sayfa

Soğuk Savaş sonrasında, ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumlarda insani yardım amaçlı uluslararası müdahale önemli tartışmalara neden olmuştur. 1990'lı yıllarda uygulanan veya uygulanamayan insani müdahale örnekleri bu tartışmaları zirve noktasına taşımıştır. Bu tartışmaları sonlandırmayı hedefleyen koruma sorumluluğu raporu 2001 yılında yayınlanmıştır. Düşünsel köklerini Batılı müdahale anlayışında bulan koruma sorumluluğu 2006 yılında Güvenlik Konseyi'nin oy birliği ile aldığı karar ile norm haline gelmiştir. Koruma sorumluluğunun asıl hedefi klasik egemenlik anlayışı yerine “sorumlu egemenlik” anlayışını getirmek ve Konsey'in karar alamadığı durumlarda alternatif karar mekanizmaları yaratarak insan hakları ihlallerine etkili cevap vermektir. Bu doğrultuda ilk uygulaması ise 2011 yılında Libya'ya yönelik olmuştur. Doğru neden, meşru otorite, yüksek başarı beklentisi, son çare, orantılılık ve doğru niyet gibi temel ilkeleri olan koruma sorumluluğu aynı zamanda uluslararası topluma askeri müdahale seçeneğinden önce krizi barışçıl yollarla çözmek için önleme sorumluluğunu yüklemiştir. Bu doğrultuda çalışmanın sonuç bölümünde koruma sorumluluğunu harekete geçirecek şartların Suriye Krizi'nde olduğu, müdahale kararını etkileyen temel saikin devletlerin çıkarlarının olduğu ve sorunun normun hukuksal yönünün eksikliğinin değil uluslararası sisteme yön veren veto hakkına sahip devletlerin çıkarlarının ortak noktada buluşmamasının olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Koruma Sorumluluğu, Uluslararası Müdahale, Egemenlik, Suriye Krizi

ABSTRACT

THE RESPONSIBILITY PROTECT IN THE CONTEXT OF SYRIA CRISIS

Caner KALAYCI

Master Thesis

Department of International Relations

Advisor: Prof. Dr. Mehmet DALAR

July 2016, 141 + XII Pages

After the Cold War, International interventions based on humanitarian aid in cases which experienced gross human rights violations have caused considerable debates. In 1990's, humanitarian intervention examples which were or weren't applied have led to convey to peak point this discussions. Responsibility to protect report that aims to ending this discussions issued in 2001. Responsibility to protect (R2P) have originated from Western intervention conception. R2P became norm with unanimity in Security Council in 2006. R2P primarily aims to reach "responsible sovereignty" instead of classical sovereignty. R2P also aims to powerfully answer to human rights violations by creating alternative judgment movement when the Security Council couldn't make a decision. Accordingly, R2P's first practice became for Libya in 2011. R2P has six basic principles such as right intention, last resort, proportional means, reasonable prospects, just cause and legitimate authority. R2P have also gave mission responsibility to prevent to international society for peaceful resolution before military intervention option. Finally, in the conclusion part, the study reached to the following results: R2P's conditions arise in Syria Crisis; R2P doctrine hasn't legal deficiency and the most important of states in taking intervention decision is their own interests.

Key words: United Nations Security Council, Responsibility to Protect, International Intervention, Sovereignty, Syria Crisis

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	ii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
 GİRİŞ	 1
 I. BÖLÜM.....	 4
1. KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİNİN DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ.....	4
1.1. Haklı Savaş Teorisi	4
1.1.1. Haklı Savaş Teorisinin Tarihsel Evrimi	8
1.1.1.1. Klasik Dönemde Haklı Savaş Düşüncesi.....	8
1.1.1.2. Ortaçağ'da Haklı Savaş Düşüncesi.....	10
1.1.1.3. Erken Modern Dönemde Haklı Savaş Düşüncesi.....	12
1.1.1.4. Modern Dönemde Haklı Savaş Düşüncesi	19
1.2. Egemenlik Anlayışı ve Müdahale Kavramı	22
1.2.1. Egemenliğin Anlamı: Vestfalyan Egemenlik ve Birleşmiş Milletler	
Anlaşması Sonrası Egemenlik	22
1.2.2. Müdahale Kavramı	29
 II. BÖLÜM	 37
2. İNSANİ MÜDAHALEDEN KORUMA SORUMLULUĞUNA.....	37
2.1. İnsan Hakları Düşüncesi ve İnsani Müdahale	37

2.1.1. İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi	37
2.1.2. İnsani Müdahale Kavramı ve Tarihsel Gelişimi.....	41
2.1.3. İnsani Müdahaleye Kuramsal Yaklaşımlar	43
2.1.4. İnsani Müdahale Tartışmaları ve İnsani Müdahalenin Sorunsalları.....	45
2.2. Birleşmiş Milletler Anlaşması Sonrası Müdahale Seçeneği Olarak Kuvvet Kullanma.....	51
2.2.1. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağının Sınırları	52
2.2.1.1. Tek Taraflı Kuvvet Kullanma.....	53
2.2.1.1.1. Meşru Müdafaa Amaçlı Kuvvet Kullanma	53
2.2.1.1.2. İnsani Müdahale Amaçlı Kuvvet Kullanma.....	56
2.2.1.2. Kolektif Kuvvet Kullanma.....	56
2.2.1.2.1. Birleşmiş Milletler.....	56
2.2.1.2.2. Bölgesel Örgütler	58
2.3. Koruma Sorumluluğu.....	59
2.3.1. Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) ve Koruma Sorumluluğu Raporu	60
2.3.2. Koruma Sorumluluğunun Temel İlkeleri	61
2.3.2.1. Önleme Sorumluluğu	64
2.3.2.2. Tepki Verme Sorumluluğu	64
2.3.2.2.1. Haklı Neden.....	65
2.3.2.2.2. Doğru Niyet.....	66
2.3.2.2.3. Son Çare	66
2.3.2.2.4. Orantılı Yöntemler	66
2.3.2.2.5. Makul Başarı Beklentisi	67
2.3.2.2.6. Doğru Otorite	67
2.3.2.3. İnşa Etme Sorumluluğu	67
2.3.3. Otorite Problemi	68
2.3.3.1. Genel Kurul.....	69
2.3.3.2. Bölgesel Örgütler.....	69
2.3.4. Koruma Sorumluluğunun Birleşmiş Milletler Çalışmalarındaki Yeri	70
2.3.4.1. Daha Güvenli Bir Dünya Raporu.....	70
2.3.4.2. Geniş Özgürlük Raporu	71

2.3.4.3. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi ve Sonrası Gelişmeler	72
2.3.5. Devletlerin Koruma Sorumluluğuna Yönelik Yaklaşımları	75
2.3.6. Koruma Sorumluluğuna Yönelik Tartışmalar	79
III. BÖLÜM.....	83
3. SURİYE KRİZİ VE KRİZİN KORUMA SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA	
DEĞERLENDİRİLMESİ	83
3.1. Suriye Krizi ve İnsan Hakları İhlalleri	84
3.1.1. Suriye Krizinin Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Tanımlanması.....	84
3.1.2. Suriye Krizinde Yaşanan İnsan Hakları İhlalleri.....	86
3.2. Uluslararası Politikaya Yön Veren Uluslararası Örgütlerin ve Devletlerin	
Suriye Krizine Yönelik Yaklaşımları	92
3.2.1. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ve Uluslararası Toplumun	
Suriye Krizine Yönelik Çözüm Arayışları	92
3.2.2. Türkiye'nin Suriye Krizi Yaklaşımı ve Uluslararası Hukukta	
Korunmuş Bölgeler Kavramı	102
3.2.3. Rusya'nın Suriye Krizi Yaklaşımı.....	104
3.2.4. ABD'nin Suriye Krizi Yaklaşımı	108
3.2.5. İran'ın Suriye Krizi Yaklaşımı	109
3.2.6. Çin'in Suriye Krizi Yaklaşımı	109
3.2.7. Avrupa Birliği'nin Suriye Krizi Yaklaşımı	111
3.3. Libya'daki Koruma Sorumluluğunun İlk Uygulamasının Suriye Krizine	
Yönelik Yansımaları	111
3.4. Suriye Krizinde Koruma Sorumluluğu Koşullarının İncelenmesi	113
IV. BÖLÜM	
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	117
KAYNAKLAR	122

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Haklı Savaş Kriterleri	6
Tablo 1.2: Haklı Savaş Teorisinin Üç Alt Geleneği	7
Tablo 1.3: Haklı Savaş Geleneğinin Tarihsel Çerçevesi	17
Tablo 1.4: Üç Ana Gelenek Düzleminde Haklı Savaş Kriterleri.....	22

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ICC/UCM	: International Court of Justice (Uluslararası Ceza Mahkemesi)
ICISS	: International Commission on Intervention and State Sovereignty (Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu)
ICRC	: International Committee of the Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi)
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü)
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
R2P	: Responsibility to Protect (Koruma Sorumluluğu)
UNSMIS	: United Nations Supervision Mission in Syria
YPG	: Halk Savunma Birliği

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı insani müdahaleye meşru bir çerçeve ve insan hakları ihlallerine karşı uluslararası davranış kuralları getirmeyi hedefleyen koruma sorumluluğunun koşullarının 2011’de başlayan Suriye krizinde oluşup oluşmadığını açıklamak ve koruma sorumluluğu kararını alacak güçlerin hangi parametreler çerçevesinde hareket ettiklerini anlamlandırmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışma ile ilgili birincil kaynaklara ulaşılmıştır. Suriye’deki insan hakları ihlalleri değerlendirildiğinde koruma sorumluluğu koşulları oluşmuş mudur? Suriye’ye yapılacak olası bir müdahale ne derecede meşrudur? BM’yi ve uluslararası toplumun koruma sorumluluğu hakkındaki değer yargıları nelerdir? Koruma sorumluluğunun insani müdahaleden farkları nelerdir? Koruma sorumluluğu doktrininin temel hedefleri nelerdir? Bu çalışma belirlenen amaç doğrultusunda bu sorulara cevap verecektir.

2011 yılında başlayan Suriye krizini koruma sorumluluğu bağlamında incelemek amacını taşıyan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde insani yardım amaçlı uluslararası müdahalenin düşünsel köklerinin dayandığı haklı savaş teorisi ele alınmıştır. Uluslararası müdahale tarihin her döneminde savaş olgusu ile birlikte incelenmiştir. İnsani yardım amaçlı askeri müdahale olgusunun tarihsel izleri ilk çağlarda bulunmaktadır. Koruma sorumluluğunun alt yapısı olan insani müdahale olgusu da ilk çağlarda haklı savaş teorisi ile birlikte oluşmaya başlamıştır. Günümüzdeki insani yardım amaçlı müdahale için gerekli motivasyonlar ilk çağlardan günümüze kadar farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar olmasına rağmen günümüzde koruma sorumluluğunun ilkelerinin hepsi haklı savaş teorisi içinden çıkmıştır.

Haklı savaş teorisinin ele alınma nedeni hem koruma sorumluluğunun temel ilkelerinin çıkış noktası olması hem de Batı değerlerinin hakim olduğu uluslararası sistemin müdahale anlayışının temeli olmasıdır. Bu bağlamda haklı savaş teorisi bize

günümüzde hangi savaşların veya müdahalelerin haklı olacağına ve savaş veya müdahale sırasında tarafların nasıl davranması gerektiğine dair bilgiler sunar. Koruma sorumluluğunun temel ilkelerini barındıran haklı savaş teorisinin iki sütunu olan *jus ad bellum*(savaşa başvurma hakkı) ve *jus in bello*(savaş sırasında uyulması gereken kurallar) tam olarak Ortaçağ'da oluşmuştur. Jus ad bellum ve jus in bello içerisindeki doğru niyet, haklı neden, meşru otorite, son çare, yüksek başarı beklentisi ve orantılılık koruma sorumluluğu için de önemli olmuştur. Bu çalışma, haklı savaş geleneğini pozitif hukuk, doğal hukuk ve realist perspektif olmak üzere üç alt geleneğe ayırarak incelemiştir.

Koruma sorumluluğunun en önemli tartışma noktalarından olan egemenlik, ulus devlet öncesi sadece halka karşı ileri sürülebilirken Fransız devrimi sonrası yeni modern devletlerin oluşmasıyla uluslararası devletler topluluğuna karşı da ileri sürülmeye başlamıştır. Egemenliğin bütün devletlere karşı ileri sürülmesi 1945 yılında BM anlaşmasıyla zirve noktasına ulaşmıştır. Bu anlaşmanın temel ilkeleri olarak sayılan egemen eşitlik ilkesi, iç işlerine karışmama ilkesi ve güç kullanma yasağı egemenlik kavramına yüklenen anlamın ne kadar büyük ve önemli olduğunu göstermektedir. Bu bölümde ayrıca koruma sorumluluğu için önemli bir etkileyici faktör olan müdahale kavramının hem kavramsal hem de teorik incelemesi yapılmıştır. Suriye krizini koruma sorumluluğu bağlamında değerlendirirken en açıklayıcı teori olarak belirlenen realizme göre müdahale anlayışının temeli ulusal çıkar kavramıdır. Başka bir ifadeyle devletler eğer hayati çıkarı var ise müdahaleye kalkışırlar.

Bu çalışmanın ikinci bölümü ise koruma sorumluluğundan önce belirli bir çerçevesi olmadan aynı amaçla uygulanan insani müdahaleyi ve koruma sorumluluğunu incelemektedir. İnsani müdahalenin bir insan hakkı olarak ortaya çıkması, insan hakları düşüncesinin ve insan haklarının gelişiminin irdelenmesiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda önce insani müdahalenin uluslararası ilişkiler kuramları içerisindeki yeri daha sonra ise teorik ve uygulamadaki sorunları ele alınmıştır. İnsani müdahalenin sorunsalları ise siyasallaşma ve uygulamada görülen subjektif değerler olarak belirlenmiştir.

İnsani müdahalenin incelenmesinden sonra koruma sorumluluğunun hangi dönemsel süreci geçirerek oluşturulduğunu, kapsamını ve geleceğini birincil kaynaklara başvurularak incelenmiştir. Koruma sorumluluğuna yönelik düşünsel tartışmaların yanı sıra normun geleceği için hayati derecede öneme sahip olan BM'nin ve devletlerin norma nasıl baktığına da değinilmiştir. Koruma sorumluluğu yaklaşımı, yaşanan insan hakları ihlallerine yönelik etkili bir cevap verilebilmesi için egemenlik ve müdahale anlayışını değiştirmeyi hedeflemiştir. Koruma sorumluluğunun norm haline gelmesi ise 2006 yılındaki Güvenlik Konseyi'nin oy birliği ile aldığı karar ile olduğu belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde ise koruma sorumluluğunun koşullarının 2011 yılında patlak veren Suriye krizinde oluşup oluşmadığını belirlemek için önce krizin uluslararası hukuktaki tanımı yapılmıştır. Suriye'deki kriz, vekalet savaşı görünümü verdiği iddiaları dolayısıyla birçok tartışmaya neden olsa da uluslararası hukuka göre uluslararası olmayan silahlı çatışmalar olarak belirlendikten sonra kriz süresince işlenen insan hakları eylemleri belirlenmiştir. Koruma sorumluluğu ilkeleri arasında olan önleme sorumluluğunun yerine getirilip getirilmediğini anlayabilmemiz için ise BM'nin giriştiği çabalar ile uluslararası toplumun çaba gösterdiği barış planları ele alınmıştır.

Suriye'de koruma sorumluluğu kararının alınmasını etkileyen Libya'daki ilk koruma sorumluluğu uygulaması da incelenmiştir. Buna göre Libya'da uygulanan koruma sorumluluğunun, müdahalenin rejim değişikliğine yol açması ve müdahale için görevlendirilen NATO'nun yetki aşımı yaparak muhaliflere destek vermesi gibi belirli tartışmalara neden olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda tezin esas argümanı ise koruma sorumluluğu koşullarının Suriye örnek olayında olduğu, müdahale edilememesinin nedeninin normun eksikliğinin değil BM'nin yapısal problemlerinin ve devletlerin ulusal çıkar algılamalarının olduğuudur.

I. BÖLÜM

1. KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİNİN DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ

1.1. Haklı Savaş Teorisi

Günümüz uluslararası sisteminde yabancı bir ülke içindeki insani mezalimlere yönelik söz konusu ihlallerin yaşandığı devlete karşı askeri müdahale kararıyla müdahale edilmesinin teorik altyapısının anlaşılabilmesi için haklı savaş teorisinin anlaşılması gereklidir. Egemen olma güdüsünden veya sorunları şiddete başvurarak çözme düşüncesinden kaynaklanan savaş, insanlığın başlangıcından beri varlığını korumaktadır (Dalar 2008: 230). Geleneksel olarak haklı savaş teorisi uluslararası ilişkilerde askeri güç kullanımının ahlaki boyutlarının çerçevesini ve askeri müdahalelerin ahlaki kriterlerini sunmaktadır (Atack 2002: 285). Haklı savaş geleneği güce başvurmada aktörlere ortak bir dil sunar ve savaş ve müdahale zamanında nasıl davranılması gerektiğine dair yol gösterir (Bellamy 2006: 5). Bu bölüm günümüz uluslararası düzeninin altyapısı ve uluslararası müdahale anlayışı Batılı bir düzlemde olduğu için haklı savaş geleneğinin batılı köklerinin çerçevesini çizecektir.

Haklı savaş geleneğinin düşünsel altyapısı antik çağlardaki Yunan düşünürlerinin çalışmalarına dayandırılabilir. Bu gelenek öncelikle devletlerarasındaki müdahaleyi ve savaşı sınırlandırma amacını gütmüştür. Fakat daha sonra bazı savaşların haklı olabileceği savıyla savaşları ve müdahaleleri meşrulaştırıcı bir zemine oturtmuştur. Bu çerçevede, haklı savaş, savaşın ne zaman haklı olabileceği ve savaş esnasındaki kuralların nasıl olması gerektiği konularına yoğunlaşır. Günümüzde insani yardım amaçlı askeri müdahalenin oluşabilmesi için aranan ahlaki kurallar ve bu

konuda oluşan hukuki içtihat haklı savaş geleneğine dayanmaktadır. En geniş anlamıyla haklı savaş, Batı kültüründe siyasal amaçlar doğrultusunda zor kullanımının ne zaman haklı görülebileceğini belirlemeye, böyle bir haklı bir durumda bile zor kullanımını sınırlamaya çalışan tüm düşünce ve pratikleri içermektedir (Turner Johnson 1994, Aktaran: Ereker 2004: 2).

Haklı savaş geleneğini en önemli iki sütunu *jus ad bellum*(savaşa başvurma hakkı) ve *jus in bello*(savaş sırasında uyulması gereken kurallar) oluşturmaktadır. *Jus ad bellum* savaş ilanı ile ilgili olup, hangi savaşların haklı hangi savaşların haksız olacağı ile ilgili kurallar ortaya koymaktadır. *Jus in bello* ise savaş sırasındaki davranışlara yönelik belirli ilkeler getirmiştir. Haklı savaş geleneğinin bir diğer sütunu *jus post bellum* ise savaş sonrası barış ortamına geçilmesi için yapılması gereken eylemlerle ilgilidir.

Jus ad bellum ilkeleri teorisyenden teorisyene farklılıklar gösterebilmektedir. Fakat *jus ad bellum*'un ortaya koyduğu genel ilkeler doğru otorite, haklı neden, doğru niyet, son çare, orantılılık ve makul başarı beklentisi olarak sayılabilir. Ayrıca bazı kaynaklarda açık savaş ilanı ve karşılıklı adalet ilkesi de *jus ad bellum* kapsamı dâhilindedir. *Jus in bello* ilkeleri olarak ise ayrımcılık ve orantılılık ilkesi sayılabilir.

Jus ad bellum ortaya koyduğu haklı neden ilkesi müdahalenin ve savaş ilanının kritik aşamasıdır. Haklı savaş kuramcılarının çoğu saldırı savaşlarının haklı bir savaş olamayacağını sadece savunma savaşlarının haklı savaş sayılacağını düşünse de saldırı savaşlarının önceden yapılmış bir kötülüğe karşı olması durumunda haklı savaş olarak kabul edileceği varsayılmıştır (Ereker 2004: 2).

Bir diğer *jus ad bellum* ilkesi olan doğru otorite ise savaşın ilanının hukuka uygun bir otoritenin açması gerektiği düşüncesidir. Bu otorite ise çoğu haklı savaş kuramcısı tarafından devlet olarak kabul edilmiştir. Çünkü devletin egemen gücünün meşru olduğu kabul edilir.

Doğru niyet ilkesi, savaşın amacının barışı sağlama ve insanların maruz kaldığı mezalimlere son verme olması gerektiğini aksi takdirde savaşın haklı savaş olamayacağı vurgusudur. Keyfi çıkar, sömürge elde etme ve egemenlik alanını genişletme amacı haklı savaş geleneği içinde doğru niyet kapsamı dâhilinde değerlendirilmemektedir.

Makul başarı beklentisi yapılacak olan savaşın amacına yönelik başarı şansının yüksek olması durumudur. Son çare ilkesi ise müdahaleye başvurmadan önce yapılacak bütün çabaların tüketilmesini ifade etmektedir. Jus ad bellum ilkeleri içindeki orantılılık ilkesi jus in bello ilkeleri içindeki anlamından farklı olmakla birlikte, zor kullanımın savaşın amacının ötesinde zarara yol açmamasını belirtmektedir (Ereker 2004: 3).

Jus in bello ilkeleri olarak ise orantılılık ve ayrımcılık ilkeleri sayılmaktadır. Orantılılık ilkesi askeri müdahalenin zarardan çok yarar getirmesi gerektiği ve savaşı mümkün olduğunca az güç kullanımıyla sonlandırmasının gerektiğine dayanmaktadır. Ayrımcılık ise savaşmayan sivillerin dokunulmazlığı anlayışına dayanmaktadır. Herhangi bir askeri müdahalede savaşmayan insanların öldürülmesi haklı savaşı haksız savaş durumuna getirebilir. Ancak bazı durumlarda sivillerin öldürülmeleri zorunlu olabilmektedir. Bu durumda aranan kıstas ise sivilleri kasten öldürmemek olmuştur. Bu duruma haklı savaş kuramcıları çift etki(double effect) demektedir. Böylece sivillerin öldürülmesinin niyet edilmediği fakat istem dışı şekilde öldürülen siviller haklı savaşı zedelemeyecektir.

Tablo 1.1: Haklı savaş kriterleri (Fixdal ve Smith 1998: 286)

Jus ad bellum	
Doğru Otorite	Sadece meşru bir otorite savaş ilan etme hakkına sahiptir.
Haklı Neden	Eğer haklı bir neden var ise ölümcül gücün kullanılması için izin almak gerekmez.
Doğru Niyet	Savaşta sadece nedenin ve amacın adil olması gerekmez, ek olarak niyetin de amaç ve nedene hizmet etmesi gerekir.
Son Çare	Savaşa başka bir alternatif yoksa başvurulabilir.
Orantılılık	Savaş zarardan çok yarar getirmelidir.
Makul Beklenti	Hedeflenen amaca yönelik makul zeminin bulunması gereklidir.
Karşılıklı Adalet	Hiçbir devlet adaletin tamamına sahipmiş gibi davranamaz.
Açık İlan	Güç kullanmadan önce açık ve resmi bir ilan gereklidir.
Jus in bello	
Ayrımcılık	Savaşmayanların dokunulmazlığı olmalıdır.
Orantılılık	Askeri hareketler amacın sınırlarını aşmamalıdır.

Haklı savaş düşüncesi antik çağlarda Yunan ve Roma imparatorluğu ve hristiyan din adamları tarafından; orta çağlarda kilise hukuku, skolastik düşünceye sahip düşünürler ve haçlı seferleri tarafından; daha sonra ise pozitif hukuk(legalism), reformism, realism, din savaşları ve liberal müdahalecilik ve bu akımların temsilcileri tarafından geliştirilerek teori haline gelmiştir.

Tablo 1.2: Haklı savaş teorisinin üç alt geleneği (Bellamy 2006: 8)

Haklı savaş geleneğini birçok düşünür çeşitli alt geleneklere ayırmaktadır. Fakat genellikle haklı savaş teorisi üç geleneğe indirgenerek incelenmektedir. Birinci gelenek savaşı hem ahlaki hem de hukuki olarak her zaman haklı bulmakta, ikinci gelenek savaşı hiçbir zaman haklı bulmamakta ve üçüncü gelenek ise bazı savaşların haklı bazılarının ise haksız olabileceğine inanmaktadır (Claude 1980: 84). Bu çalışma haklı savaş teorisinin alt geleneklerini şöyle sınıflandırmıştır: Pozitif hukuk (legality), doğal hukuk (morality) ve realism (Clark 2005, Aktaran: Bellamy 2006: 8). Bu üç alt gelenek de antik çağın Yunan ve Roma imparatorluğundan günümüze kadar birçok düşünür tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca bu üç gelenek de tarihsel süreç içinde birbirlerinden ve değişen uluslararası sistemin yapısından etkilenerek evrim geçirmiştir.

Haklı savaşın realist geleneği, uluslararası politikada hiçbir ahlaki sınırlamayı kabul etmemesi ve savaşın haklılığı konusunda güç, çıkar ve politikayı öne çıkarması haklı savaş karşıtı bir konuma sahip olduğunu kanıtlamıştır (Bellamy 2006: 117). Realist geleneğe göre bir devletin hayati çıkarları söz konusu olduğunda hiçbir haklı savaş kriterinin ihlalinin önemi yoktur. Bu geleneğin en önemli temsilcileri Machiavelli ve Hobbes olmuştur. Bu geleneğin öne çıkardığı kavramlar ise akıl, sağduyu, politika, güç mücadelesi ve ulusal çıkar olmuştur.

Haklı savaşın pozitif hukuk geleneği ise devletler tarafından yapılmış anlaşmalarla, davranış kurallarının ve geleneklerin hukuki zorunluluk haline gelmesiyle ve yetkili yargı organları ve geçici mahkemelerin içtihatlarıyla gelişmiştir (Bellamy 2006: 120). Bu geleneğin ise önde gelen temsilcileri Gentili, Grotius ve Vattel olmuştur. Doğal hukuk geleneği ise teolojik ve seküler kaynaklardan beslenmiştir. Teolojik kaynakta insanlara tanrı tarafından belli haklar ve sorumluluklar verilmekle birlikte seküler tanımda da benzer haklar ve sorumluluklar farklı kaynaklardan verilmektedir (Bellamy 2006: 120). Bu haklar ve sorumluluklar da doğal hukuk alt geleneğinin haklı savaş teorisine bakış açısını oluşturmaktadır.

1.1.1. Haklı Savaş Teorisinin Tarihsel Evrimi

Haklı savaş düşüncesi, Hristiyanlığın oluşturduğu bir kuram olduğu, bütünsel çerçevesini Ortaçağ düşünürlerinin çalışmalarıyla kazandığı, önemli dinsel ve seküler kaynaklarının bulunduğu ve kökeninin klasik döneme kadar gittiği kabul edilmektedir (Ereker 2004: 4). Günümüz insani yardım amaçlı müdahalenin düşünsel temelini oluşturan haklı savaş doktrini daha sonra realizm, reformizm, liberalizm ve doğal hukuk ile pozitif hukuk gelişmeleri çerçevesinde evrimini tamamlamıştır.

1.1.1.1. Klasik Dönemde Haklı Savaş Düşüncesi

Klasik dönem haklı savaş düşüncesinin temellerinin atıldığı dönem olmuştur. Haklı savaş düşüncesine dair bu dönemde incelenmesi gerekenler ise antik Yunan felsefesi, Roma hukuku, Hristiyan klisesi hukuku ve Saint Augustine, Platon, Aristoteles, Cicero gibi din ve bilim insanlarının düşünceleridir. Antik medeniyetler, savaşı dinsel ve felsefi sistemlerin bir parçası olarak kurumsallaştırarak savaşı legal sistemin bir ilkesi olarak göstermeye çalışmışlardır (Dalar 2008: 230).

Antik Yunan felsefesinde savaşa yönelik kısıtlamalar Helen geleneklerine dayanmaktadır. Bu savaş ve uygulamasına dair gelenekler Yunan şehir devletleri ile Persler arasındaki savaşlardan ortaya çıkmıştır (Bellamy 2006: 16). Bu geleneğin içinde ve daha sonraları da savaş olgusu genellikle müdahale olgusu ile eşdeğer kabul

görmektedir. Bu dönemde savaşa dair kısıtlamaların izleri savaşın resmi bir şekilde ilan edilmesi anlayışı, savaşların yaz dönemlerinde yapılmaması gerektiği ve ateşkese saygı gösterilmesi anlayışında bulunabilir (Bellamy 2006: 16).

Platon savaşın sadece barış inşası amacıyla yapılması gerektiğini söylemiş ve savaş zamanında düşman devletin çocukları ve kadınlarının öldürülmemesi gerektiğine inanmıştır (Bellamy 2006: 18). Çünkü savaşın nedenlerinin onların olmadığına inanmıştır. Platon'un bu düşüncesi günümüz haklı savaş düşüncesinin savaşan ve savaşmayan ayrımı ilkesi ile de örtüşmektedir. Fakat bu görüşleri sadece Yunan site devletlerinin aralarında yaptıkları savaşlar için öngörülmüş ve hatta yabancılara karşı yapılan savaşların hepsi bu ilkelere tabi olmaksızın haklı sayılmıştır (Ereker 2004: 6). Thucydides kişinin kendisine saldırılması durumunda intikam almasını haklı savaş olarak nitelendirmiştir (Dalar 2008: 230). Aristoteles ise meşru bir şekilde savaşa başvurmaya yönelik getirdiği beş kural ile haklı savaş terimini ilk kullanan kişi olmuştur (Bellamy 2006: 18): kendini koruma, saldırgana karşı öç alma, müttefiklere yardım etme, kaynakları elde etme ve otoriteyi sürdürme.

Roma hukuku, Yunan felsefesinin savaşı sınırlayıcı yaklaşımını, Cicero'nun daha kapsamlı bir savaş hukuku geliştirmesi ve jus gentium (milletler hukuku)'un savaştaki eylemlere yönelik evrensel sınırlamalar önermesi vasıtasıyla bir adım daha ileri götürmüştür (Bellamy 2006: 18). Cicero, adalet ve mutluluğun devamı için devletin doğa ve hukuk arasında bir denge sürdürmesi gerektiğine ve savaşların sadece devletlerin onuru ve güvenliğinin sürdürülmesi için yapılabileceğine inanmıştı (Bellamy 2006: 19). Dolayısıyla Cicero için devletin onuru için savaşması ile barışı korumak için savaşması arasında bir fark yoktur. Cicero barışın sürdürülmesi ve barışın sınırlarının gelişmesine çok önem vermiştir. Cicero'nun vurguladığı iki konu olmuştur: savaşların doğru otoriteler tarafından ilan edilmesi ve savaş için sadece askerlere yetki verilmesi ile mağlup edilen düşmanlara verilen cezalarda sınırlamaya gidilmesi (Bellamy 2006: 20). Klasik dönemdeki Yunan felsefesinin ve Roma hukukunun jus ad bellum ve jus gentium üzerine çalışmaları ilerleyen yıllara önemli bir birikim sunmuştur.

Kilise hukukunun savaşların haklılaştırılabileceğini düşünen ilk temsilcisi Milano Başpiskoposu St. Ambrose olmuştur. St. Ambrose savaşların haklılaştırılabileceği konusunda Cicero'yu takip etmiştir. St. Ambrose kendini koruma amaçlı, tanrı adına ve Hristiyanlığı korumak için yapılan savaşları haklı bulmuştur (Bellamy 2006: 24). St. Ambrose Hristiyan dininin komşu sevgisi yükümlülüğün, haksız yere zarara uğradığında onu korumayı gerektirdiğini öne sürmüştür (Ereker 2004: 7-8). Daha sonra St. Augustine ise bu çalışmaları daha da ileri götürerek ayrıntılı bir şekilde Hristiyan haklı savaş düşüncesini ortaya koymuş ve haklı savaş geleneğinin babası olarak nitelendirilmiştir. St. Augustine, tanrının yönettiği dinsel savaşları haklı savaş olarak kabul etmiştir. Bu görüş, Ortaçağ'da yapılan haçlı seferleri ve din savaşlarının fikri temellerini atmıştır. St. Augustine öç alma duygusunu ve acımasızca cezalandırma duygusunu savaş ve kötü olan şey olarak nitelendirmiş fakat başka çözüm yollarının olmaması durumunda başvurulabileceğini vurgulamıştır (Ereker 2004: 9). Roma hukuku ve felsefesi ile Hristiyan teolojisinden yararlanan St. Augustine, haklı savaş geleneğinin jus ad bellum kriterlerine üç önemli katkı yapmıştır. Bunlar; savaşa başvururken her zaman doğru niyetin olması (savaşların nefret ve hırs ile değil barış ve adalet için yapılmış olması), savaşın uygun otorite tarafından ilan edilmesi ve savaşların sadece barış için yapıyor olmasıdır (Bellamy 2006: 27-29). St. Augustine döneminde uygun otorite olarak Roma'daki en yüksek otorite kabul edilmekteydi. Fakat daha sonraki yıllarda otoritelerin güç kaybedip başka güç odaklarının ortaya çıkması uygun otorite ilkesinin belirsizleşmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, klasik dönemin haklı savaş geleneğine katkısı daha çok jus ad bellum üzerine olmuşsa da sivil ve savaşan ayırımına yönelik düşüncelerin jus in bello ilkesi olan sivil dokunulmazlığına yönelik katkıları da kanıtlanmıştır.

1.1.1.2. Ortaçağ'da Haklı Savaş Düşüncesi

Ortaçağ dönemi haklı savaş düşüncesindeki gelişmelere bakıldığında kilise hukuku, skolastik felsefe temsilcileri, haçlı seferleri ve din savaşlarının etkileri ön plana çıkmaktadır. Fakat bu döneme egemen olan ulus devletlerin kurulmasından sonra Kilisenin etkinliği kalkmış, ilahi nedenlere dayanan haklı savaş teorisi önemini yitirerek egemenlik odaklı haklı savaş teorileri geliştirilmiştir (Dalar 2008: 231). Öncelikle kilise

hukukundaki gelişmelere değinilecek olursa kilise hukukçuları tarafından ortaya atılan 10. Yüzyıl'daki “Tanrı Barışı” ve 11. Yüzyıl'daki “Tanrı'nın Ateşkesi” fikrine değinmek yerinde olacaktır. Tanrı Barışı, o dönemde Avrupa'da siyasal birliğin olmaması nedeniyle ortaya çıkmış ve savaşı savaşımayan ayrımı yaparak sivil dokunulmazlığına yönelik bir girişim olmuştur (Ereker 2004: 10). Bu yüzden *jus in bello* kısmına katkı yaptığı söylenebilir. Tanrı Ateşkesi fikri ise savaşı engellemeye yönelik bir girişim olmakla birlikte savaşlarda bazı silahların yasaklanmasına yönelik getirdiği kurallarla haklı savaş geleneğinin *jus in bello* kısmına katkı yaptığı söylenebilir (Ereker 2004: 10). 12. Yüzyıl'da haklı savaş geleneğine önemli katkı sağlayan İtalyan kilise hukukçusu Gratian'ın “*Decretum*” adlı eserinde Hristiyanların haksız bir şekilde alınmış bir şeyi geri almak, kötülüğü cezalandırmak ve maruz kalınan zararların öcünü almak gibi nedenlerle savaşa girilebileceği öne sürmüştür (Ereker 2004: 11). Bu eser önemli bir etki yapmış ve bu geleneğin izini sürenler kendilerini Dekretalist olarak tanımlamışlardır. Gratian'ın bu eseri kilisenin haklı savaş düşüncesine nasıl baktığını en iyi şekilde anlaşılmasına yardım etmiştir. Gratian ayrıca savaşların iki yönden haklılaştırılabileceğini ortaya atarak haklı savaşları ikiye ayırmıştır. Birincisi, seküler otoriteler tarafından ilan edilen savaşlar, ikincisi ise dini otoritelerin ilan ettiği savaşlardır (Bellamy 2006: 34).

Haklı savaş geleneğinde 13. Yüzyıl'da en önemli temsilci skolastik felsefeye sahip olan Thomas Aquinas olmuştur. Haklı savaş teorisinde egemenliği esas alan Aquinas, egemenlik yetkisini tanrıdan alan hükümdarın haklı savaş konusunda yetkili olduğunu belirtmektedir (Dalar 2008: 231). Aquinas haklı bir savaşın olamayacağını sadece savaşın sağladığı adaletin savaşın neden olduğu haksızlıktan daha yararlı olması durumunda haklı bir savaşın olabileceğini savunmuştur. Aquinas görüşlerinin sürdürülebilmesi için haklı savaş teorisinin köşe taşları olarak sayılabilecek iki yeni fikir sunmuştur. Bunlar “çift etki doktrini(double effect doctrine)” ve “orantılılık” ilkesidir. Çift etki doktrini savaşta sivillerin öldürülemeyeceği fakat zorunlu olarak veya istem dışı siviller öldürülmesinin haklı savaş haksız duruma getirmeyeceğini vurgulamıştır. Orantılılık ise savaşdaki zararın ve insan kaybının en aza indirilmesine yönelik olmuştur. Ayrıca Aquinas haklı savaş kriterleri olarak meşru otorite, haklı neden ve doğru niyet ilkelerini saymıştır (Bellamy 2006: 39). Aquinas haklı neden için karşı tarafın mutlaka

suçlu olması gerektiğini, kamu otoritesine sahip olanların kamusal düzene zarar verenleri öldürme hakkının olduğunu, salt öldürme niyetli girişilen savaşların haklı bir savaş olamayacağını ve savaşta yakalanan esirlerin öldürülmesinin hukuka aykırı olduğunu kabul etmiştir (Ereker 2004: 13).

Tüm bu felsefi tartışmanın ötesinde, Ortaçağ'da, haclı seferleri ve din uğruna savaşların en temel savı tanrı adına ve tanrının yönettiği savaşların haklı savaşlar olduğudur. Bu görüşe göre bu tür savaşlarda Papa'ya yardımcı olanların ve bu tür savaşlarda ölenlerin günahlarının silineceği kabul edilmiştir (Bellamy 2006: 46). Bu yaklaşıma göre savaşa başvurma yetkisinin Papa'ya ait olduğu ve savaş anında hiçbir sınırlamanın olmadığı kabul edilmektedir.

Sonuç olarak, bu dönemin haklı savaş teorisi için en önemli katkıları olarak doğru otorite kaynağı olarak savaşa başvurma yetkisinin egemen liderlere ait olduğu görüşünün ortaya çıkması, günümüz haklı savaş anlayışının merkezinde olan haklı neden ve doğru niyet ilkesinin benimsenmesi ve Thomas Aquinas'ın çift etki doktrini sayılabilir.

1.1.1.3. Erken Modern Dönemde Haklı Savaş Düşüncesi

Erken modern dönemdeki haklı savaş gelişmelerine Ortaçağ ile modern dönem arasında köprü işlevi olarak tanımlaması, haklı savaşın doğal hukukla bağlantısını kurup normatif temelini hazırlamış olması ve haklı savaşı uluslararası hukuka eklemlemiş olması dolayısıyla Francisco de Vitoria'dan başlamak yerinde olacaktır (Ereker 2004: 14). Vitoria haklı savaşı ele aldığı "De Jure Belli" eserinde İspanyolların Amerika'daki topraklardaki hak iddialarını haklı ve haksız nedenler bağlamında inceledikten sonra siyasi bir toplumun, bir başka siyasi topluma karşı açacağı savaşı, hiçbirinden ödün verilmeyecek üç ölçüte bağlamıştır (Akal 1997: 61): Haklı neden, meşru otorite ve doğru amaç. Vitoria, doğal hukukun savaşa izin verdiği, dinsel olarak savaşa karşı çıkmanın doğru olmadığı, çünkü kutsal kaynakların doğal hukuka karşı olmadığı sonucuna varmıştır (Pagden 1991, Aktaran: Ereker 2004: 14). Vitoria, dinlerin farklılığını, toprak kazanımını, sınırların genişletilmesini ve kralların kişisel çıkarlarını elde etmek

amacıyla başvurdukları savaşları haklı neden olarak kabul etmemiştir (Akal 1997: 62). Vitoria ek olarak kendini savunma amaçlı saldırı savaşlarını haklı neden olarak görmüştür. Vitoria meşru otoriteye sahip olmayan her topluluğun kendini savunma hakkının olduğuna fakat haklı bir savaşa ancak eksiksiz siyasi bütünün başvurabileceğini düşünmüştür (Akal 1997: 63). Vitoria haklı savaş ile ilgili belirlediği üçüncü kriteri doğru amaç ile ilgili olarak savaş sonunda salt saldırıya uğrayan hakkın kazanımının amaçlanması gerektiğini, düşmandan sadece haklı bir savaşın sürdürülmesi için gerekli olan şeylerin alınabileceğini, düşman halkın bağımsızlığına son verilmemesi gerektiğini, yenilen kralın tahtan indirilmemesi gerektiğini ve yenilen savaşçıların öldürülmesinin doğru olmadığını belirlemiştir (Akal 1997: 63). Vitoria savaşta sivillerin öldürülmemesi gerektiğini düşünerek haklı savaşın *jus in bello* ilkesi olan savaştan savaşımayan ayırımına da katkı yapmıştır. Siviller olarak ise savaştan anlamayan kadınları, silah tutmayan çocukları, din adamlarını, yolcuları, konukları ve tarafsızları belirlemiştir (Akal 1997: 64). Vitoria *De Jure Belli* eserinde haklı savaş ile ilgili sözlerini üç cümleyle noktalamıştır (Vitoria 1991, Aktaran: Uzun 2009: 158): 1) Savaşa başvurmamak için her yol denenmelidir 2) Haklı savaşta amaç düşmanın ortadan kaldırılması değil, kendini savunma ve barışı tesis etmektir 3) Savaştan sonra zafer Hristiyan tevazusuyla karşılanmalıdır.

Vitoria'dan etkilenen Francisco Suarez de haklı savaş için haklı neden, meşru otorite ve doğru niyet ilkelerini saymıştır. Suarez meşru otorite hakkındaki görüşünü "... Kendini savunma söz konusu olduğunda, bir devletin özel kişilerden daha fazla serbestliği vardır. Çünkü devletin savunduğu şey en üstte yer alan kamusal yarardır..." olarak açıklamıştır (Hamilton 1963, Aktaran: Ereker 2004: 18). Suarez de Vitoria gibi dinsel farklılıkları, toprak kazanımını ve kişisel çıkarları haklı bir savaş nedeni saymamış ve saldırı savaşının ancak yapılmış bir saldırıya cevap verme amacıyla haklı olabileceğini vurgulamıştır. Yüksek başarı şansını haklı savaş koşulu olarak görmeyen Suarez, devletin çıkarının eksiksiz özgüveni bekleme fırsatının olmadığını ve önceki haklı savaş kuramcılarından farklı olarak savaştan üstün gelen kralın zararlarını giderdikten sonra kazanmış olduğu toprakları geri vermesinin gelecekteki barış ve güvenlik için bir tehdit olduğunu kabul etmiştir (Ereker 2004: 19). Suarez sivil dokunulmazlığı konusunda da Vitoria'yı takip etmiştir. Bu bağlamda haksız taraf için

savaşanlar ile savaşmayanları ayrı tutmuş ve savaşmayan herkesin masum sayılacağını kabul etmiştir. Son olarak, Suarez de savaş zamanında masumlara zarar verilmemesi gerektiğini söylemiş fakat tıpkı önceki haklı savaş kuramcıları gibi çift etki kuralını yani sivillerin kazaen öldürülebileceğini de kabul etmiştir.

Dönemin önemli düşünürlerinden İbni Haldun ise savaşların insanların birbirlerinden öç almak istemelerinden kaynaklandığını, bunun insanlık için doğal bir durum olduğunu, hiçbir ulusun kendisini muaf tutamayacağını varsayarak savaşların devletlerin ve toplumların gelecekleri için kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır (Dalar 2008: 231).

16. ve 17. Yüzyıllarda haklı savaş geleneğinin üç sütunundan biri olan realist gelenek Machiavelli ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde modern devletin doğuşuna, devlet egemenliğinin kabulüne, Rönesans ve Reformasyon süreçlerine ve artık dinin haklı bir savaş olmaktan çıkarılmasına tanık olunmuştur (Ereker 2004: 22). Niccolo Machiavelli savaşı, devletin bekası söz konusu olduğunda ahlaki hiçbir ilkenin söz konusu olamayacağı bir süreç olarak kabul etmiştir. Machiavelli'nin savaş hakkındaki görüşü modern dönemde halen güçlü bir konuma sahiptir. Genel olarak skolastik metodolojiyi reddeden Machiavelli, insanların bencil ve çıkarları peşinde koşan varlıklar oldukları için doğal hukukun ortak kuralları barındırmadığına inanmıştır. Bundan dolayı prenslerin kendi halkını korumak ve gerekli otoriteyi sağlarken serbest hareket etmek için hukukun üzerinde davranacağına işaret etmiştir (Bellamy 2006: 57). Ayrıca egemen gücün savaşa başvururken veya savaş anında hiçbir evrensel ahlaki ve yasal sınırlamalara tabii olmayacağını düşünen Machiavelli, egemen gücün tek rehberinin gereklilik olduğuna vurgu yapmıştır (Bellamy 2006: 57). Son olarak Machiavelli'nin savaş hakkındaki görüşlerinin mirası olarak “raison d’etat(ulusal çıkar)” ve “inter arma silent leges(savaş zamanı hukuk susar)” sayılabilir.

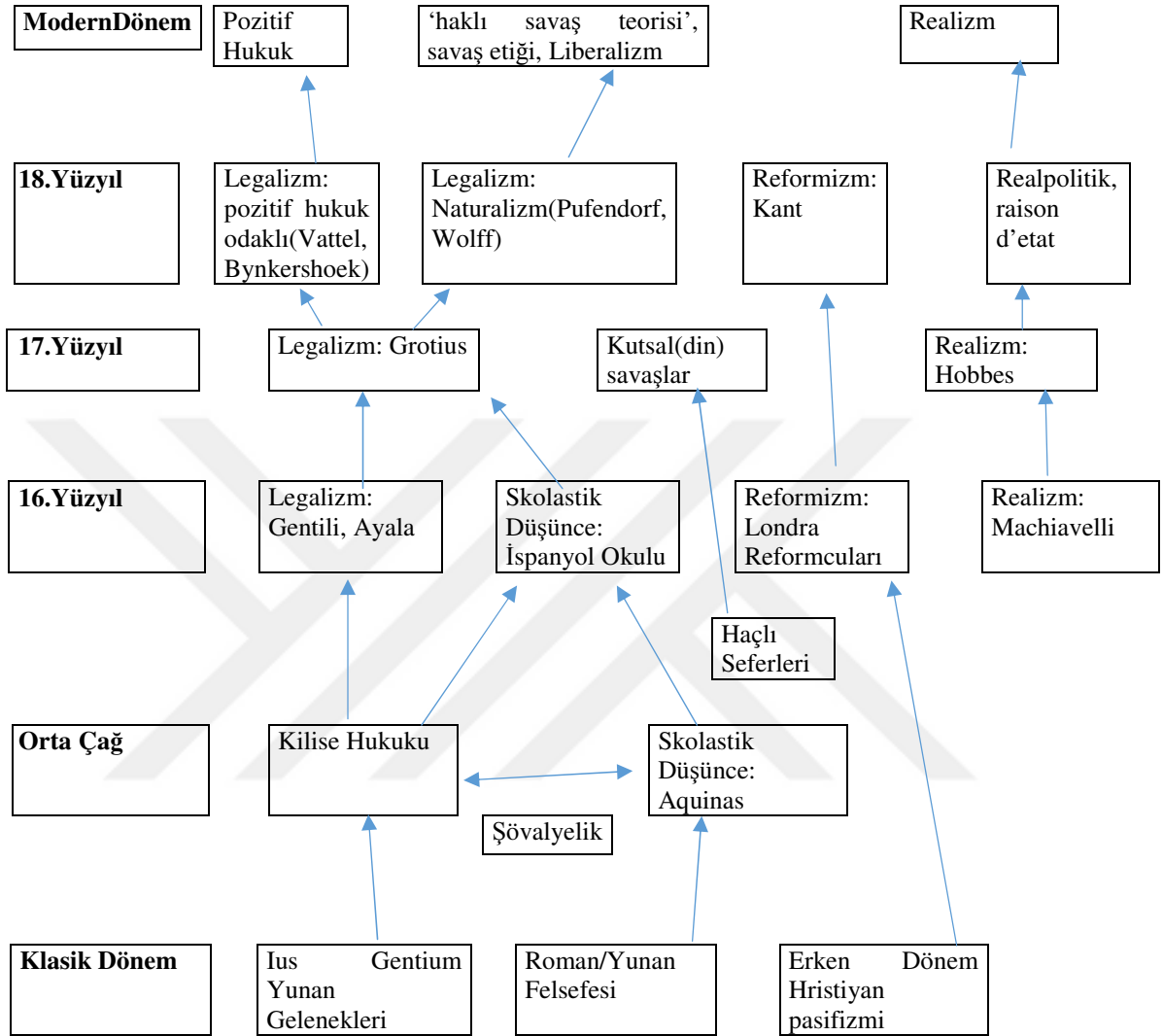
16. ve 17. Yüzyıl haklı savaş geleneğinin üç alt geleneğinin de somut olarak kutuplaştığı dönem olmuştur. Machiavelli ile haklı savaş geleneğinin realist paradigması ortaya çıkarken aynı dönemde Alberico Gentili ve Balthazar Ayala legalist geleneği canlandırmıştır. Gentili genel olarak Machiavelli'nin yaklaşımına karşı çıkarak

egemen güçlerin istediği zaman savaşa başvurma hakkının olmadığını çünkü uluslararası hukukun egemen güçlerin kendi rızalarıyla oluşturdukları kurallar ile devletler arasındaki ilişkileri yönettiğini vurgulamıştır (Bellamy 2006: 59). Gentili çocukların, kadınların, ticaretle uğraşanların, yolcuların ve tarımla uğraşanların öldürülmemesi gerektiğini çünkü onların barış zamanında herhangi bir düşmanlık içinde olmadıklarını belirterek sivil dokunulmazlığı ilkesine vurgu yapmıştır. Gentili ve diğer pozitif uluslararası hukuk taraftarları egemen güçlerin hem doğal hukuk hem de kabul etmiş oldukları uluslararası hukuk tarafından sınırlandırıldığını kabul ettiğinden dolayı haklı savaşın dini ve realist yaklaşımını kabul etmemişlerdir.

Machiavelli ve Gentili ile aynı dönemde haklı savaşın diğer alt geleneği olan hümanistlerin çalışmaları da etkili olmuştur. Hümanist veya reformist diye adlandırılan bu düşünürler arasında Erasmus, Montaigne, Thomas More, Colet, Vives ve Rabelais sayılabilir. Thomas More savaşların en asil olanının zayıfları korumak için yapılan savaşlar olduğunu fakat hedefe ulaşıldığında savaşın durdurulması gerektiğini ve savaş sürecinde de insancıl olmaya dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Ereker 2004: 24). Erasmus Avrupa'daki birçok savaşın haklı savaş kriterlerine uymadığını ve haklı savaş olarak sadece Türklere karşı yapılan savunma savaşlarının sayılabileceğine inanmıştır (Bellamy 2006: 64). Bunun nedeni ise Türklere karşı yapılan savaşların Hristiyan yaşam biçimini koruduğu düşüncesidir. Erasmus bu görüşlerinden sonra "Türklerde bir insan veya kardeş olamaz mı?" diye de sormuştur (Bainton 1960: 133). Böylece 16. Yüzyıl sonunda günümüz haklı savaş geleneğinin üç alt geleneği de ortaya çıkmıştır.

17. Yüzyıl haklı savaş düşüncesi içinde legalizm geleneğinin en önemli temsilcisi Hugo Grotius olmuştur. Grotius'un en önemli çabası haklı savaş düşüncesini hukukileştirmektir. Grotius "De Jure Belli Ac Pacis(Savaş ve Barış Hukuku)" eserinde savaşı haklı gösteren nedenler ile savaşı haksız gösteren göz boyayıcı nedenleri ayırmıştır. Grotius haklı savaşın nedenlerini kendini savunma, sahip olunan şeylerin geri alınması ve cezalandırma olarak saymıştır (Grotius 2011: 74). Grotius savaşın haksız nedenlerini de verimli topraklar elde etme isteği, halkın bağımsızlık isteği, başkalarının sahip oldukları şeyleri ilk bulanın kendi olduğunu ileri sürmek, imparatorun ve kilisenin evrensel buyurması ve toplumları onların iyiliğiymiş gibi

göstererek boyunduruk altına alma çabaları olarak belirlemiştir (Grotius 2011: 197-203). Grotius haklı bir savaşta nelerin yapılmayacağı ile ilgili de açıklamalar yaparak haklı savaşın *jus in bello* boyutuna da önemli katkılar yapmıştır. Öncelikle “öc almanın ve cezalandırmanın da bir sınırı vardır”(Grotius 2011: 184) diyerek savaşta öldürülmesi haklı olmayacak kişileri sıralamıştır. Grotius karşı tarafa düşmanlık besleyenlerle ile karşı tarafa hiçbir düşmanlık duygusu beslemeyen kader kurbanları arasında ayrım yapmaktadır. Ona göre savaş zamanında kader kurbanları diye adlandırdığı kimselere ek olarak çocuklar, yaşlılar, çiftçiler, düşman uyruğunda olsa bile ticaretle uğraşanlar, savaş tutsakları, çok ağır bir suç işlemeyen kadınlar, teslim olanlar, din adamları ve kendilerini insanlık için onurlu ve yararlı bilimleri incelemeye vermiş bilim insanları savaşta öldürülmeyecek kişiler arasında olmuştur (Grotius 2011: 284-289). Bunlara ek olarak düşman kaynaklarının gereksiz yere yakılıp yıkılmasını ve kutsal şeylere zarar verilmesini haksız bir savaş eylemi olarak görmüştür. Haklı savaş hukukileştirmeye çalışan Grotius son olarak barışa ve verilen sözlere bağlılığa vurgu yapmıştır. Ona göre savaşta her zaman barışı göz önünde tutma, zararlı çıkılsa bile barışı kabul etme ve barış bir kere yapılmışsa bunu koruma en önemli konular olmuştur (Grotius 2011: 375-378).

Tablo 1.3: Haklı Savaş Geleneğinin Tarihsel Çerçevesi (Bellamy 2006: 8).

Grotius sonrası legalizm, doğal hukuk odaklı ve pozitif hukuk odaklı olmak üzere iki farklı yaklaşıma bölünmüştür. Doğal hukuk odaklı legalizm temsilcileri Samuel Pufendorf ve Christian Wolff olmuştur. Pozitif hukuk odaklı legalizm temsilcileri ise Emmerich de Vattel ve Cornelius van Bynkershoek olmuştur. Pufendorf genel itibariyle Grotius'un görüşlerine katılmıştır. Grotius'dan tek farklılığı haklı nedene sahip olan devletin tarafsız bir devlet topraklarından geçmesi üzerine olmuştur. Pufendorf'a göre savaşın haklılığının değerlendirilmesi zor olmakla birlikte iki taraf arasında böyle bir yargılamaya gitmenin taraf olmaya sebep olacağını ve bu yüzden tarafsız devletin savaşan iki tarafa da geçiş izni vermemesi gerektiğini söylemiştir (Uzun 2010: 29). Wolff ise haklı savaşın nedenleri olarak verilmiş bir zarar ile zarar

tehdidini saymıştır (Uzun 2010: 29). Wolff ayrıca haksız tarafa yardım etmeyi doğal hukuka kesinlikle aykırı bulmuş, tarafsız kalmayı ise doğal hukukun verdiği bir hak olduğuna inanmıştır (Uzun 2010: 29). Bynkershoek ise savaşın haklı nedenlerini sahip olunan bir şeyi geri almak ve kendini savunmak olarak belirlemiştir. Vattel için haklı savaş nedenleri ise saldırganı cezalandırmak ve kendini savunma olarak öne çıkmaktadır. Vattel haklı savaş geleneğinin temel öğretilerini korumuş ve haklı savaşı doğal hukuktan ziyade seküler bir temele yerleştirmiştir (Bellamy 2006: 81).

17.Yüzyıl'da Machiavelli'nin güç ve ulusal çıkar odaklı yaklaşımını Thomas Hobbes devam ettirmiştir. Devletlerarası ilişkileri “doğa durumu” olarak tanımlayan Hobbes, savaşı da doğa durumunun bir parçası saymıştır (Ereker 2004: 25). Hobbes'un görüşlerinin haklı savaş düşüncesine yansımalarının üç sonucu vardır. Bunlar; Hobbes'un doğa durumu olarak tanımladığı uluslararası sistemin pozitif hukuk düşüncesine meydan okuması, Hobbes'un mutlak egemenlik yanlısı tutumunun jus ad bellum ve jus in bello kurallarını çürütmesi ve Hobbes'un dünyayı siyasi birimler olarak bölmelerinden dolayı her egemenin kendi hukuku tarafından yönetilmesidir (Bellamy 2006: 71).

Immanuel Kant ise 18. Yüzyıl haklı savaş geleneğinde reformistlerin en önemli temsilcisi olmuştur. Kant “Ebedi Barış” adlı eserinde savaşların haklı olabileceği olasılığını reddetmiştir. Aynı zamanda Kant'ın görüşlerinde barışı sağlamak için savaşın araçsallaştırıldığı da görülmektedir (Ereker 2004: 26). Kant siyaset kuramında savaşları barış için benimsemiş olsa da ahlak felsefecisi olarak savaşların haklı olabileceği konusunda sürekli iç hesaplaşma içinde olmuştur (Bağce 2003: 111). Kant devletlerin haklarının ihlal edilmesinin haklı savaş nedeni oluşturacağını fakat bu savaşlarının amaçlarının sadece ihlal edilen hakkın tazmini ile sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır (Bellamy 2006: 85). Orend'e göre Kant haklı savaş geleneğine yenilik olarak jus ad bellum ve jus in bello ilkerinden başka jus post bellum ilkelerini de eklemiştir (Orend 2000: 57). Kant'ın jus post bellum kapsamı savaş sonrası galip devletin mağlup devletin egemenlik haklarına saygı göstermesi gerektiği ve onların kendi hükümetlerini kurmalarına izin vermesi gerektiğidir (Orend 2000: 58).

Sonuç olarak erken modern dönemde haklı savaş geleneği skolastik düşünceden uzaklaştırıp uluslararası hukuk temeline oturtulmuş, realist ve reformist yaklaşımlar ön plana çıkmış ve jus ad bellum ve jus in bello ilkelerine ek olarak savaş sonrası yapılması gerekenler ile ilgili olarak jus post bellum kavramı ortaya çıkmıştır.

1.1.1.4. Modern Dönemde Haklı Savaş Düşüncesi

Bu bölümde haklı savaş düşüncesinin 18.yüzyıl sonundan günümüze geçirdiği evrim anlatılacaktır. Bu dönemde genel olarak realizm düşünürlerinin ve uluslararası pozitif hukuk odaklı gelişmelerin ön plana çıktığı dönem olmuştur. Dönemin önemli haklı savaş düşünürleri arasında Hegel, Clausewitz, Walzer ve O'Brien sayılabilir. Bu dönemde haklı savaşın uluslararası pozitif hukuk bağlamında yaşadığı önemli gelişmeler Lahey konferansları, Milletler Cemiyeti misakı ve Birleşmiş Milletler misakı ve sonrası imzalanan Cenevre sözleşmeleri ile Uluslararası Ceza Mahkemesinin statüsü olmuştur. Bu dönemde başlayanve günümüze kadar gelen tartışma ise güç dengesi ve liberal müdahalecilik arasında olmuştur.

Haklı savaş realist perspektif ile açıklayan Clausewitz, savaşı iradenin düşmana zorla kabul ettirmek için bir kuvvet kullanma aracı olarak tanımlamıştır (Clausewitz 2015: 30). Ayrıca savaşın, devamı olmayan bir darbe olmadığını, ciddi bir amacın ciddi bir aracı olduğunu ve politikanın başka araçlarla devamı niteliğinde olduğunu savunmuştur (Clausewitz 2015: 34-45). Bu noktada Clausewitz haklı savaş kuramını dinsel ve moral değerlendirmelerden uzak, devletlerin siyasal amaç ve stratejileri doğrultusunda planlanıp uygulanan bir siyasal eylem olarak gördüğü çıkmaktadır (Arı 2001, Aktaran: Ereker 2004: 27). Haklı savaşın ilkelerini kabul etmeyen Hegel, savaşı “devletin devlet olarak oluşmasında, insan özgürlüğünün gelişmesinde ve sivil toplumun olumsuz özelliklerinin aşılmasında pozitif bir unsur” olarak görmüştür (Yalvaç 2008: 93). Hegel’e göre meşru müdafaa ve yüksek medeniyetlerin alçak medeniyetlere karşı yapmış olduğu savaşlar olmak üzere iki tür haklı savaş türü vardır (Bellamy 2006: 90). Ayrıca Hegel’e göre uluslararası ilişkilerde siyaset ahlaktan bağımsız ve devletlerarasında ilişkileri belirleyen olgu da savaş halidir (Dalar 2008: 233).

Michael Walzer haklı bir savaşın haksız bir şekilde yürütülmesini ve haksız bir savaşın da adil bir şekilde yürütülebileceğini söylemiştir (Walzer 2010: 47). Ayrıca Walzer devletlerin ve insanların temel haklara sahip olduğunu, devletlerin temel haklarının self-determinasyon ve toprak bütünlüğü olduğunu, insanların haklarının ise yaşam hakkı ve özgürlük hakkı olduğunu söylemiştir (Corey ve Charles 2012: 187). Walzer'a göre bu haklarının ihlali haklı bir savaş nedenidir. Jus in bello ilkeleri arasında orantılılık ilkesinden ziyade çift etki kuralına atıf yapan Walzer, çift etki kuralının da arkasına sığınmaması gerektiğini düşünmüştür (Ereker 2004: 35).

Modern haklı savaş kuramcılarında Ramsey, jus ad bellum ilkelerini hukuk, adalet ve düzen tarafından sınırlamakta, güçlü devletlerin saldırgan tarafından tehdit edilen zayıfa karşı sorumluluğunun olduğuna ve sivil dokunulmazlığı ilkesinin orantılık ilkesinden daha önemli olduğunu vurgulamaktadır (Ereker 2004: 33).

O'Brien jus ad bellum analizinde Batının demokrasi değerlerinin korunması ve insana verilen değer ön plana çıkmaktadır (Ereker 2004: 34). Ona göre askeri gerekliliği sınırlayan iç unsur insana verilen değer iken dış unsur ise insanların birbirlerine bağımlılığıdır (Ereker 2004: 34). O'Brien jus in bello ilkeleri olarak ise çift etki kuramını ve orantılılık ilkesini ön plana çıkarmaktadır.

19. Yüzyıl'da pozitif hukuk odaklı legalizm gelişmelerini liberal yaklaşımın etkilediği uluslararası anlaşmalara indirgeyebiliriz. Bunun ilk örneği ise 1864 yılında Cenevre Konvansiyonu'nun oluşturduğu Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi(ICRC) olmuştur. Bu komitenin haklı savaş teorisine katkısı savaş hukukunun gelişmesinde önemli bir basamak oluşu ve savaş zamanında sivil dokunulmazlığı kapsamına yaralı askerleri ve sağlık personellerini almasıdır. ICRC'den sonra haklı savaş kapsamında savaşa başvurma hakkından modern anlamda uluslararası müdahale hakkına evrim başlamıştır. 1899 ve 1907 Lahey'de yapılan Barış ve Silahsızlanma Konferansları savaşı müdahale ile eş tutmuş, savaşı ve uluslararası müdahaleyi sınırlama amacı gütmüş ve savaş hukukunun gelişmesine yardım etmiştir. Bu konferansların sonucunda ortak bir uzlaşıya varılamamış fakat savaş kurallarının düzenlenmesi bakımından uluslararası müdahale hakkı haklı savaş geleneğini sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın

ardından bir daha büyük savaşların yaşanmaması gayesiyle kurulan Milletler Cemiyeti ise uluslararası müdahaleyi yasaklamamakla birlikte önemli kısıtlamalar getirmiş fakat bu kısıtlamalar bağlayıcı olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde son olarak Briand-Kellog paktı savaşı ve müdahaleyi ulusal politika aracı olmaktan çıkarmaya yönelik bir öneri getirmiştir (Bellamy 2006: 103). Bu çabaların hiçbiri İkinci Dünya Savaşı'nı engelleyememiştir fakat günümüz insani yardım amaçlı müdahalenin şekil almasında önemli etkileri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan koruma sorumluluğu anlayışının ortaya çıktığı sürece kadar insani yardım amaçlı uluslararası müdahale fikrine temel oluşturan önemli gelişmeler ise Birleşmiş Milletler Misakı, Soykırım Sözleşmesi, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi (İHEB), Cenevre Sözleşmeleri ve ek protokolleri ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC)'nin Statüsünün kabulü olarak sayılabilir.

Günümüz uluslararası sisteminde müdahale seçeneği realistler tarafından gerekli görüldüğünde kullanılabilecek bir araçtır. Uluslararası sistem açıklaması yönünden önemli başarısı olan realizm, haklı ve haksız savaş ve müdahale hakkı değerlendirmelerinde ahlaki değer yargılarına yer vermemektedir. Bu yüzden realistlerin jus ad bellum ve jus in bello analizleri ile müdahale algılamaları fayda-maliyet dengesi ve ulusal çıkar üzerinden daha iyi anlaşılmaktadır. Marksistler ise savaşı ve müdahaleyi Clausewitz'in "savaş politikanın başka araçlarla devamıdır" tanımlaması üzerinden değerlendirmektedir. Onlara göre haklı savaş ve haklı müdahale sömürgelerin kurtuluş savaşları iken güçlü devletlerin, kendi egemenliklerini kurmak ve zenginliklerini artırmak için başka ülke ve halklara karşı yürüttükleri savaşlar ise haksız savaştır (<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=146>, 10 Aralık 2015'te erişildi).

Tablo 1.4: Üç ana gelenek düzleminde haklı savaş kriterleri (Bellamy 2006: 127)

Kriterler	Realizm	Pozitif Hukuk	Doğal Hukuk
Jus ad bellum			
<i>Doğru Amaç</i>	Ulusal Çıkar	Kanunu uygulamak	Yanlış düzeltmek ve barışı sürdürmek
<i>Haklı Neden</i>	Ulusal Çıkar ve Öz Savunma	Meşru müdafaa ve BM 7. Bölüm altında kolektif uygulama	Meşru müdafaa ve meşru bir hakkı ihlal edenleri cezalandırmak
<i>Doğru Otorite</i>	Devlet	Devlet ve yayılma amacı gütmeyen devlet dışı aktörler	Devlet ve tanımlı politik topluluk
<i>Sonuçların Uygunluğu</i>	Devlet için fayda-maliyet dengesinin olumlu olması		Muhtemel sonuçların müdahale edilmeden önceki durumdan daha iyi olması
<i>Son Çare</i>	Güç dengesinde olumsuz değişim ve ulusal çıkarlara tehdit algısı	Yakın bir tehdit olması	Güç kullanımının en zararsız seçenek olması
<i>İlan</i>	Gerekli Değil	BM Güvenlik Konseyi tarafından ve uygulanacak kuralların belirlenmesi için yararlı	Savaşın nedenlerinin bildirilmesi ve barışçıl tazmin fırsatı
Jus in bello			
<i>Ayrımcılık</i>	Gerekirse kurallar çiğnenebilir	Savaşmayanların dokunulmazlığı, çift etki ve gerekli özeni gösterme sorumluluğu	Savaşmayanların dokunulmazlığı, çift etki ve gerekli özeni gösterme sorumluluğu
<i>Orantılılık</i>	Topluma, askere ve devlete maliyetlerin dengesi dikkate alınmalı ve sağduyulu davranılmalı	Saldırıda orantısız güç kullanılmamalı	Saldırıda orantısız güç kullanılmamalı
<i>Teamüllere Uyma</i>	Karşılıklı amaçlar söz konusu olduğunda fakat bazı şeylerin dikte edilmesi kabullenilemez	Hukuku uygulama sorumluluğu	Hukuka uyma sorumluluğu ve adil olmayan hukuka uymama sorumluluğu

1.2. Egemenlik Anlayışı ve Müdahale Kavramı

1.2.1. Egemenliğin Anlamı: Vestfalyan Egemenlik ve Birleşmiş Milletler Anlaşması Sonrası Egemenlik

İlk olarak egemenlik kavramını Jellinek'in deyimiyle çalışma masasının başında üretilmiş bir kavram olarak değil, Ortaçağ sonlarında ve Yeniçağ başlarında cereyan eden devletlerin içinde uzun dönem güç mücadelelerinin verildiği tarihsel olaylarda aramak yerinde olacaktır (Kapani 2007: 59). Egemenlik olgusu 15.Yüzyıl'dan sonra ortaya çıkan modern devlete özgü sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkiler çerçevesinde

iktidar ilişkisini somutlaştırmaktadır (Türküne 2014: 55). Belirli sınırlar içinde yaşayan bir toplumun yönetiminde, son sözü söyleyen üstün ve tek bir otorite olması anlamında egemenlik fikrini ilk ortaya atan ise 16. Yüzyıl Fransız siyaset felsefecisi Jean Bodin'dir (Kaygusuz 2014: 38). Jean Bodin egemenliğin niteliklerini mutlak, sürekli, bölünemez, devredilemez ve bağımsızlık içeren olarak saymıştır (Ağaoğulları 2015: 407-410). Thomas Hobbes ise aynı şekilde vazgeçilemez, mutlak, devredilemez ve bölünemez olarak saymıştır (Zabcı 2015: 443-450). Hobbes, Leviathan adlı eserinde, kurumsallaşmış egemenliğin faydacı ve rasyonel bir temele dayandığını ileri sürmüş ve güvenliği hükümdarın sağladığı ulusal bir kavram olarak kabul etmiştir (Türkmen 2006: 239). Jean-Jacques Rousseau'nun egemenlik üzerine düşünceleri incelendiğinde ise egemenliğin en genel özellikleri olarak mutlak, bölünemez, devredilemez ve temsil edilemez oluşu sayılmaktadır (Ağaoğulları 2015: 585-587). 1789 Fransız devriminden sonra egemenliğin özünde bir değişiklik olmamakla birlikte egemenliğin kaynağının halkın görülmesiyle ulusal egemenlik anlayışı doğmuştur (Dalar 1995: 24).

Modern devletin oluşumundan önce egemenlik halka karşı ileri sürülen ve tek bir kişinin tekelinde iken modern devlet sisteminin doğması ile diğer devletlere karşı da ileri sürülen bir anlam kazanmıştır (Türküne 2014: 56). Bu gelişmeden sonra egemenlik iç ve dış egemenlik olmak üzere iki açıdan incelenmektedir. İç egemenlik devletin kendi toprakları üzerinde halkına karşı elinde bulundurduğu siyasi otoritedir. Dış egemenlik ise devletlerin uluslararası sistemdeki bağımsızlığını ifade etmektedir. Leon Duguit ise klasik egemenlik kuramını kabul edilen genel niteliklerinin mantıksız olduğu yönünden eleştirmiştir. Duguit egemenliğin tek olmadığını çünkü kuvvetler ayrılığı prensibi ile üçe bölündüğünü, mutlak olmadığını çünkü vatandaşların temel hak ve hürriyetleri ile sınırlandığını, sürekli olmadığını çünkü egemenliği kullanan parlamentoların bir dönem ile sınırlandığını ve devredilemez ve bölünemez de olmadığını çünkü bazı kurumlara devredildiği ve uluslararası anlaşmalarla bazı egemenlik yetkilerinden vazgeçildiğini vurgulamıştır (Türküne 2014: 56).

Modern devletin ortaya çıkışı olarak kabul edilen 1648 Vestfalya barışı öncesinde en üstün iktidar anlamına gelen egemenlik genel olarak krallar ve papa arasında paylaşılmaktaydı. Vestfalya barışı ile Avrupa Vestfalya sistemi, anarşik bir

uluslararası düzeni ortaya çıkarmış ve dünya ölçeğinde bir uluslararası sisteme evrilmiştir (Aras ve Bacık 2006: 12). Din savaşları ve kilisenin otoritesinin yıkıldığı bir döneme tekabül eden yeni sistem, seküler esaslar üzerine kurulmuş ve günümüze kadar bu niteliğini pekiştirerek korumuştur (Aras ve Bacık 2006: 12). Bu yeni sistemde Avrupalı yöneticiler diğer devletlerin yöneticilerine karşı dikte etme hakkına sahip olanlar gibi değil, bir diğerini, kendini tayin etmede etkili aktörler olarak anladılar (Aras ve Bacık 2006: 25). Westfalya sisteminin özellikleri olarak uluslararası siyasetten dinin soyutlanması, devletlerin egemenliği, devletlerin eşitliği, güçler dengesi, toplu güvenlik, seçici aracısızlık, realpolitik'in meşrulaşması ve ahlaki zorunlulukların ölümü olarak sayılabilir. (Aras ve Bacık 2006: 25). Bacık'a göre Vestfalya, anarşi ve gayri ahlakiliğin uluslararası ilişkilerde kök salmasını mümkün kılmıştır ayrıca Vestfalya düzeni ne adaleti ne de istikrarlı güvenliği sağlamada başarılı olmuştur (Bacık 2006: 60).

Geleneksel egemenlik ise devletin üzerinde herhangi bir otoriteye izin vermeyen, uluslararası siyaseti düzenleyen, dış dünyadan herhangi bir müdahaleye izin vermeyen ve iktidarın merkezi bir yapıya sahip olduğu bir dünya yaratmıştır (Aras ve Bacık 2006: 26). Hobbes'a göre egemenlik mutlak ve temsil edilemezken, Rousseau'ya göre ise egemenliğin kaynağı toplumdur ve devlet halk egemenliğinin uygulamasının bir aracıdır (Eralp 2005: 19). Yalvaç'a göre ise devletlerin egemenliği her zaman ulusal ve uluslararası sistemin ekonomik ve siyasal yapıları tarafından belirlenip sınırlanmış hegemonik güç ilişkilerini meşrulaştırmanın bir aracı olmuştur (Eralp 2005: 19). Bodin ve Morgenthau egemenliğin bölünemez olduğunu vurgular ve aynı anda iki egemenin varlığının mantıksal ve pratik olarak tutarsız olduğu düşüncesinde olmuşlardır (Bacık 2007: 123). Egemenlik içeride en yüksek bağımsız otorite olarak devlet düzenini siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan belirlemek, dışarıya karşı da uluslararası ilişkilere kendi iradesi ile serbestçe girebilmeyi ifade etmektedir (Randelzhofer 2004, Aktaran: Arsava 2011: 102). Tarihsel olarak egemenlik ise Avrupa siyasal ve tarihsel bağlamında ortaya çıkmış, modernleşme ve sömürgecilik gibi olaylar aracılığıyla Batı dışı bölgelere de yayılmıştır (Bacık 2007: 80).

Uluslararası ilişkilerin görece kısa akademik tarihi boyunca devlet her zaman disiplinin merkezinde yer almıştır ve bu nedenle egemenlik anlayışını etkileyen devleti

incelemek gerekir (Lake 2008, Aktaran: Kaygusuz 2014: 26). Max Weberci yaklaşıma'a göre devlet, belli topraksal alanda fiziksel gücün meşru kullanımını tekelinde bulunduran bir insan topluluğudur (Eralp 2005: 35). Held'e göre ilk olarak haraç merkezli imparatorluklar, daha sonra feodal yapı ki bunun özelliği iç içe geçmiş karmaşık yönetim birimleri, sonra gevşek yapıli sistemler, mutlakıyetçi devlet ve son olarak modern devlet sistemi oluşmuştur (Bacık 2007: 105). Weber'e göre devlet organize bir halde güç kullanma yetkisini meşru olarak elinde tutmaktadır (Bacık 2007: 109). Vestfalya barışı, birbiri içine geçmiş coğrafi yapıları ile Orta Çağ düzenini oluşturan aktörleri zamanla tasfiye etmiş ve onların yerine birbirlerinden sınırlarla ayrılmış modern ülkesel egemen devletler getirmiştir (Bacık 2007: 71). Vestfalyan mantığa göre devlet, diğer devletler tarafından tanınan ve kendi topraklarında sınırsız güce sahip olandır (Öztiğ 2010: 125).

Kegley ve Raymond Vestfalya mirasını şöyle suçlar; “askeri gücün sürdürülmesinin meşrulaştırılmasıyla, Vestfalya; anarşi ve ahlaksızlığın uluslararası ilişkilere kök salmasına izin vermiştir” (Aras, ve Bacık 2006: 27). Ayrıca Vestfalya projesine bir diğer eleştiri de hem düzeni kurmak konusunda hem de adaleti tesis etme konusunda başarısız olmasıdır (Aras ve Bacık 2006: 27).

1648 Vestfalya anlaşması bugünkü uluslararası düzenin temelini oluşturmıştır. Bu anlaşma ile devletin kendi toprakları ve halkı üzerindeki siyasi otoritesi tanınmıştır. 1945 yılında imzalanan ve günümüz uluslararası devletler sisteminin temel yapı taşı olan Birleşmiş Milletler anlaşması ile de devletlerin egemen eşitliği tekrar inşa edilmiştir. BM anlaşması 2/1. Maddesi uyarınca teşkilat, üyelerinin egemen eşitliği üzerine inşa edilmiş olmakla birlikte Güvenlik Konseyi daimi üye ülkeleri müstesna olmakla birlikte diğer devletlerin egemenliklerine sınırlamalar getirilmiştir (Dalar 1995: 55). Bu sınırlamalara örnek olarak veto yetkisinin sadece beş daimi üyeye verilmesi, Güvenlik Konseyi'nin diğer devletlerin adlarına hareket ettiğinin kabul edilmesi (md.24) ve üye devletlerin Güvenlik Konseyi kararlarını kabul ettikleri ve uygulama konusunda mutabık olduklarının kabul edilmesi (md.25) gösterilebilir (Dalar 1995: 56).

Modern egemenliğin Ortaçağ'daki egemenlikten en temel farkı, merkeziliğidir; yani tek bir elde toplanmış olmasıdır (Kaygusuz 2014: 38). Denk ise merkez ülkeler ile çevre ülkelerin egemenlik bağlamında aynı biçimde ele alınamayacağını önermekte ve ikisinin tabi olduğu ilke ve kuralların farklı olduğunu söylemektedir (Denk 2014: 59). Stephen Krasner “Egemenlik: Örgütlü İkiyüzlülük” adlı kitabında egemenliğin dört anlamının bulunduğunu söylemiştir. Bunlar; bir devlet içerisindeki kamu otoritesini ifade eden ve böylece etkili kontrol sağlayan iç egemenlik, devletlerin karşılıklı tanınmasına atıf yapan uluslararası hukuksal egemenlik, ulusal iktisadi yeterlik anlamına gelen karşılıklı bağımlı egemenlik ve herhangi bir dış otoritenin iç otoriteye karışmaması anlamına gelen Vestfalya tipi egemenliktir (Krasner 1999: 9). Tayvan'ın Vestfalya tipi egemenliğe sahip olmasına rağmen uluslararası hukuki egemenliğe sahip olmaması bu dört tip egemenliğin bütünlük içinde olmadığını göstermektedir (Türkmen 2006: 249). Krasner'in temel iddiası ise devletlerin yönetici ilke olan özerkliğe saygı gösterir gibi yaparak örgütlü ikiyüzlülük sergiledikleri ve dolayısıyla da egemenliğin hiçbir zaman elde edilemediği savıdır (Suganami 2013: 791).

20. Yüzyılın sonlarına doğru egemenlik tartışmalarına yeni bir boyutu da “Yeni Ortaçağcılık” (New Mediaevalism) fikri kazandırmıştır. Bu fikir küreselleşme ile birlikte ulus devletlerin egemenliğinin zayıfladığını ve dolayısıyla günümüz egemenlik anlayışının Ortaçağ Avrupası'ndaki gibi parçalı bir görünüme sahip olduğunu tartışmıştır. Bu terimi ilk olarak Arnold Wolfers kullanmış fakat uluslararası ilişkilerde bu terimi canlandıran Hedley Bull olmuştur (Öztiğ 2010: 130). Yeni ortaçağcılık fikrinin altyapısını Orta Çağ Avrupası'nın siyasi zemini oluşturmuştur. Ortaçağ Avrupa'sında sınırların özgüllüğü ve sınırlara hâkim olan tek bir egemen yoktur ve bunun yerine çoklu otorite vardır (Öztiğ 2010: 130). Bull'a göre yeni ortaçağcı yaklaşımının gelişmesine neden olan faktörler şunlardır: Avrupa Birliği, Afrika Birliği gibi bölgesel bütünleşme örgütlerinin oluşması, etnik eğilimli sorunların artışı ve devlet-dışı aktörlerin uluslararası şiddet kullanımının yaygınlaşması (Öztiğ 2010: 131). Cox bugünkü sistemin, bağımsız egemen devletler sistemine dayanan Vestfalyan egemenlik sisteminden ziyade, ortaçağın parçalı ve çok düzeyli yönetim yapısına uygun düştüğünü belirtmektedir (Sunay 2012: 43). Ruggie'ye göre ise yönetme ve karar alma olgusunun çok merkezli ve çoğul bir yapıya büründüğü söz konusu sistem, topraksal egemenliğin

temel prensiplerini aşındırmaktadır (Sunay 2012: 43). Fakat devlet egemenliğinin, bölgesel örgütlerle veya diğer kurumlarla paylaşmak istemesinin kendisine bırakılması (Sunay 2012: 44) ve devletlerin sınırları ve toprakları üzerindeki kontrolünün halen siyasi açıdan büyük önem taşıması (Öztiğ 2010: 126) Orta Çağ Avrupası'ndaki egemenlik anlayışından farklıdır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki gelişmeler egemenlik anlayışını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu değişimin nedeni devlet egemenliğinin genel olarak uluslararası işbirliğinin gelişmesinin önünde engel olarak kabul edilmesidir (Suganami 2013: 809). Stanley Hoffman'a göre günümüz egemenlik anlayışı artık Vestfalya anlaşmalarının geçerli olduğu bir dünyada değil ve Vestfalya sisteminden henüz yeterince tanımlanmamış veya anlaşılmamış bir yere doğru gitmektedir (Aras ve Bacık 2006: 29). BM eski Genel Sekreteri Boutros-Ghali ise mutlak ve dışlayıcı egemenlik zamanının geride kaldığını, bu kuramın hiçbir zaman gerçekte uyum içinde olmadığını savunmaktadır (Bacık 2007: 124). Boutros Ghali zamanımızın önemli entelektüel gerekliliklerinden birisi olarak egemenlik sorununu yeniden düşünmek, egemenliğin birden başka biçim alabileceğini ve birden fazla işleve sahip olabileceğini kabul etmeyi belirlemiştir (Bacık 2007: 125) Kofi Annan ise "BM anayasası insanların egemenliğini korumaktadır. Egemenlik hiçbir zaman hükümetlere insan haklarını ve onurunu ortadan kaldırma yetkisi vermez. Ayrıca egemenliğin yalnızca gücü değil sorumluluğu da gerektirdiğini" söylemektedir (Bacık 2007: 125). Bununla beraber 20. Yüzyılın ortalarından itibaren küreselleşmeyle gelen ekonomik bütünleşme, başarısız devletler ve iç savaşlar Vestfalyan mimarının sürekliliğini tehdit eden en önemli faktörler olarak karşımızda durmaktadır (Kaygusuz 2014: 34).

Klasik egemenlik anlayışının değişime zorlandığını Valaskakis beş boyutla açıklamaya çalışmıştır (Valaskakis 2001, Aktaran: Türkmen 2006: 256):

- 1) Ulus devletin, egemenliğin tek sahibi olmaktan çıkması ki bunu artık başka aktörlerle paylamaktadır;
- 2) Küreselleşmenin ışığında toprakların coğrafi anlamda önemini yitirmesi ve sınırların geçişken hale gelmesiyle bireylerin, malların, hizmetlerin,

sermayenin ve fikirlerin dünyanın her yanına yayılabilmeleri ki bu da insan hakları kavramının evrenselleşmesine katkıda bulunmaktadır;

- 3) Çok uluslu şirketlerin, sivil toplum örgütlerinin ve çeşitli çıkar gruplarının yer aldığı devlet dışı aktörlerin uluslararası sisteme katılması ve devletleri etkileme veya girişimlerini üstlenme yoluyla devlet egemenliğini hedef almaları;
- 4) Özellikle insan haklarının korunması, self determinasyon hakkı, soykırımın önlenmesi ve çevrenin korunması gibi alanlarda ulusal üstü bir hukukun gelişerek devlet egemenliğini aşması;
- 5) Savaşların nitelik değiştirmesi ve dünya kamuoyunun gözünde büyük ölçüde meşruiyetlerini yitirmesi

Yeni Ortaçağcılık fikri günümüz egemenlik anlayışının Ortaçağ'daki gibi parçalı bir görünüme sahip olduğunu iddia etse de 11 Eylül olaylarının ve sonrasında terörizme karşı savaş tezinin etkisiyle devletlerin egemenliği tekrar güç kazanmıştır. 2008 küresel krizi ve günümüz mülteci sorunları devletlerin egemenliklerinin güçlenmesine yol açan diğer faktörler olarak sayılabilir. Bu çerçevede, günümüz egemenlik anlayışı Ortaçağ'daki gibi parçalı ve çok yapıli egemenlerin olduğu bir siyasi düzeni ifade etmekten daha çok devletlerin egemenliklerinin güç kaybedip tekrar kazandığı belirsiz bir siyasi düzeni ifade etmektedir.

İnsani yardım amaçlı uluslararası müdahale bağlamında düşünüldüğünde egemenliğin mutlak ve sınırsız olarak kabul edilmesi günümüz insan hakları hukuku anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Bu bağlamda egemenlik ve insan hakları arasındaki çelişkiyi gidermek için “kendi kendini sınırlama”(auto limitation) teorisi ortaya atılmıştır. Bu teoriye göre devlet kendi iktidarını yine kendi iradesiyle sınırlandırabilecekti (Kapani 2007: 64). Fakat yaygın insan hakları ihlalleri karşısında devletlerin göstermiş oldukları ikircikli tutum bu tezinin zayıflığını ispatlamıştır.

1.2.2. Müdahale Kavramı

Müdahale nereye, hangi otorite ile ne sebeple olacağı zemininde ahlaki bir boyuta sahip olmakla beraber adalet ile düzen arasında sık sık gerilimlere sebep olmaktadır (Nye ve Welch 2013: 281). Bu yüzden hem tanımında hem de uygulamasında birçok tartışmalar yaşanmıştır. Müdahale hakkını ilk olarak Francisco de Vitoria ile Hugo Grotius bir devletin kendi tebaasına kötü muamelede bulunmasını önlemeye yönelik olarak kabul etmişlerdir (Heywood 2013: 380). Müdahale bir anlamda egemen bir devletin işlerini etkileyen dışsal eylemler olarak tanımlanmaktadır (Nye ve Welch 2010: 281). Başka bir ifadeyle müdahale; bir devletin kendi kamu otoritesini bir başka devletin topraklarında, o devletin izni olmaksızın uygulanması anlamına gelmektedir. (Griffits, o' Callaghan ve Roach 2013: 157).

Müdahale, genel olarak bir devletin iç işlerine askeri veya askeri olmayan seçenekler ile devlet veya uluslararası örgütler tarafından karışılması olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca müdahale devletlerarasında olan klasik savaştan farklıdır. Oppenheim müdahaleyi, bir devletin diğer bir devletteki mevcut durumu değiştirmek veya devam ettirmek amacıyla emredici bir şekilde karışması olarak tanımlamaktadır (Oppenheim 1995, Aktaran: Hancılar 2011: 98-99). Başeren (2003: 95)'e göre ise bir eylemin müdahale olabilmesi için bir ülkenin ulusal yetkisine giren işlere karışılması ve zorlama unsurunun oluşması gereklidir. Buna göre eylemin hukuka aykırı olması için bir devletin ulusal yetki alanına yönelik ve o devletin izni olmaksızın yapılmış olması gerekir. Fakat bir devletin ulusal yetkisine giren konular zaman içerisinde değiştiğinden dolayı ulusal yetkiye ait konular net değildir (Başeren 2003: 95). Uluslararası hukukun ve uluslararası ilişkilerin tamamı devletlerin farklı seviyelerde birbirlerini etkilemesinden, dolayısıyla birbirlerinin iç işlerine karışmasından ibarettir (Murphy 1996, Aktaran: Hancılar 2011: 98) tanımı da müdahalenin sınırının netlik kazanamadığını göstermektedir.

Müdahale, geçmiş örnekleri incelendiğinde askeri veya askeri olmayan yöntemlerle olabilmektedir. Askeri seçenekler arasında abluka, kuvvet kullanma ve hava saldırıları yaşanmışken, askeri olmayan seçenekler arasında ise insani yardım,

ekonomik ve ticari ambargo, uluslararası örgüt üyeliklerinin askıya alınması tecrübe edilmiştir. Ayrıca demeçler, radyo ve televizyon yayınları, ekonomik yardım, askeri danışmanlar, muhalefete destek ve sınırlı askeri eylemler de müdahale kapsamında değerlendirilebilir (Nye ve Welch 2013: 281). Bu nedenle müdahale seçenekleri zorlayıcılık seviyelerine göre değişmektedir. Bir devlet liderinin demeçler vererek müdahale etmesi ile aynı devletin askeri harekâtlar yaparak müdahale etmesi arasında zorlayıcılık farkı vardır. Askeri ve ekonomik müdahaleden daha düşük maliyetli ve daha az riskli olan diplomatik müdahale, statükoyu bir şekilde korurken, diğer müdahaleler statükoyu değiştirmeyi hedeflerler (Regan 2002; Viotti ve Kauppi 2014, Aktaran: Öztürk 2015: 39).

Heywood müdahale anlayışını, zayıf devletlerin güçlü devletler tarafından koruma yükümlülüğü ödevi çerçevesinde daha düşük seviyede olana karşı bir sorumluluğun varlığına dayandırmaktadır. Finnemore ise müdahalelerin liberal bakış açısından genel olarak özverili, insani amaçlarla; realist bakış açısından ise insani yardımların bile çıkar amaçlı olarak yapıldığı şeklinde görmektedir (Finnemore 2003, Aktaran: Bingöl 2013: 33). Ayrıca Finnemore, eğer müdahale gerekli olursa devletlerin zamanla kendi aralarında kurallar inşa edeceğini ve bu kuralların güçten ve çıkardan ayrı düşünülmemeyeceğini vurgular (Öztürk 2015: 42).

Vincent'e göre müdahale, devletlerin diğer devletlerin eylemlerinde gördükleri fakat kendi eylemlerinde ise hiçbir zaman görmedikleri bir olgu olmakla birlikte müdahalenin özünün ise uluslararası ilişkilerde olağan bir durum olan 'karışmama'nın aksine hedef devletin davranışını veya hükümetini değiştirmek için cibri yöntemlerin kullanılmasıdır (Griffiths, Roach ve Salamon 2011: 235). Vincent'e göre askeri müdahale ise, başlangıcı ve sonu belli olan planlı bir faaliyet olan, hedef devletin siyasi yapısına ve otoritesine yönlendirilen, yasal ve yasa dışı olabilen, ancak kesinlikle uluslararası ilişkilerin geleneksel ve olağan modellerinin dışında yer alan bir anlamdadır (Vincent 1974, Aktaran: Bingöl 2013: 32).

Realistlere göre, uluslararası politikada kilit değerler düzen ve barış, kilit kurum ise güç dengesidir; realistler güç dengesini ve barışı korumak gerektiğinde müdahalenin

haklı görülebileceğine inanır (Nye ve Welch 2013: 283). Böylece realist paradigmaya göre devletler insan haklarına ya ihtiyaç duymazlar ya da müdahalelerini haklılaştırmak için argüman olarak kullanırlar. (Hofmann 2001: 277). Bu anlamda Sovyetler Birliği ve ABD Soğuk Savaş boyunca kendi nüfuz alanlarını genişletmek için realist yaklaşımla müdahaleler gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca realistler düzeni koruduğu ve savaşa doğru tırmanabilecek olası yanlış anlamaların ve hesap hatalarının önüne geçtiği için müdahaleleri haklı gösterebilir (Nye ve Welch 2013: 284).

Neo realistler ise devletlerin güvenlikleri veya hayati çıkarları risk altında olmadıkça müdahalelere taraf olmayacaklarını düşünürler (Hofmann 2001: 273). Uluslararası sistemin belirleyici rolünü öne çıkaran neo realistler, iç çatışmaların müdahaleyi engelleme gücüne sahip olmayan devletlerde meydana geldiğini düşünerek bu tür çatışmaların sistemi etkileyecek öneme sahip olmadığını vurgularlar (Öztürk 2015: 41). Neo realist gelenekten Waltz ise iyi hiçbir şey yapmamanın kötünün zaferine yol açacağını düşünerek eylem gerekliliğine olan inancını vurgulamıştır (Öztürk 2015: 42).

Buna karşılık kozmopolitlerin müdahale anlayışındaki uluslararası kuruluş bireyler toplumdur ve onlara göre önemli olan adalettir (Nye ve Welch 2013: 284). Bu bağlamda düşünüldüğünde kozmopolitler uluslararası insan hakları ihlalleri durumunda bu ihlalleri durdurmak ve bireyler toplumunun durumunu iyileştirmek adına müdahaleyi doğru bulabilmektedir. Devlet liderlerinin ideolojik alt yapıları kozmopolitlerin de net bir müdahale anlayışını ortaya koymalarını zorlaştırmıştır. Fakat şu nettir ki sağ ve sol kozmopolitler, bireysel adalet ve insan hakları güçlendirildiği takdirde müdahalenin haklı olduğu görüşünü paylaşırlar (Nye ve Welch 2013: 284).

Liberal müdahalecilik yaklaşımı liberal değerlerin ve kurumların evrensel olarak uygulanabilir olduğunu ve uygun şartlar olması halinde diğer devletlerin iç işlerine müdahale yoluyla geliştirileceğini savunmaktadır (Heywood 2013: 382). Bu bağlamda bireylerin haklarının korunması ve yönetimlerin otoriterleşmesinin engellenmesi amaçlanmıştır. Liberalizmde savaşmak için çok az nedenin olduğu ve demokratik olmayan devletlerin demokratik olmalarının mümkün olduğu kabul edilir (Öztürk 2015:

42). Bazı siyaset bilimciler ise tarafsız müdahalenin iç savaşların süresini uzatarak daha fazla can kaybına neden olabileceğini ileri sürmektedir (Nye ve Welch 2013: 274).

Uluslararası politikada devletin ve halkın özerkliğini ön planda tutan devlet ahlakçıları ise müdahalenin ancak bir devletin toprak bütünlüğünü savunmak ya da dış saldırı karşısında egemenliğini korumak söz konusu olduğunda haklı görülebileceğine inanmaktadır (Nye ve Welch 2013: 284-285). Bu ekolden biri olan Michael Walzer ise müdahalenin haklılığı için dört durum belirtmiştir: engelleyici müdahale, önceki bir müdahaleyi dengelemek için yapılan müdahale, katliam tehdidi altında olan insanları kurtarmak için yapılan müdahale ve temsili karakterlerini kanıtladıklarında ayrılıkçı hareketlere yardım hakkıdır (Nye ve Welch 2013: 286).

19. yüzyıla kadar devletler, belirledikleri yetki sahalarında ve uzun vadeli hedeflerine yönelik olarak belirli coğrafyalara müdahale etmekten çekinmemiş ve hatta lider odaklı doktrinlerle temellendirerek askeri müdahale gereksinimini taçlandırmışlardır (Orallı 2014: 104). Devletler bu dönemlerde askeri müdahaleyi hiçbir sınırlandırma olmadan kullanmışlardır. Fakat 19. Yüzyıl boyunca yaşanan menfi tutum ve düzen bozucu davranışlar çeşitli uyuşmazlıkları ve çıkar çatışmalarına neden olmuştur (Kirby 2009, Aktaran: Orallı 2014: 104). 19. Yüzyıl'da müdahale etmeyi sınırlandırmaya yönelik çalışmalar olmuşsa da güç mücadeleleri ve çıkar odaklı politikalar dönemin realpolitiği olması bu çalışmaların ilerlemesini engellemiştir. Yine de günümüzdeki uluslararası müdahale anlayışının temelleri atılmış olmuştur. 19. Yüzyıl uluslararası müdahale yaklaşımında çıkarlar ve öncelikler merkez konumdayken, müdahalenin meşru boyutu ikinci planda kalmıştır (Doyle 2015: 32).

1899 ve 1907 Lahey Konferansları ise Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede uluslararası müdahalenin ve kuvvet kullanımının sınırlandırılmasına yönelik aşama kaydetmişlerdir. Bu bağlamda 1907 La Haye konferansı, Avrupa devletlerinin başka bir devletten alacakları olan vatandaşlarının alacaklarının zorla tahsili adına borçlu devletlere karşı kuvvete başvurabilmelerini belirli şartlara bağlamıştır (Orallı 2014: 105). Konferanslar müdahaleyi ve kuvvet kullanmayı azaltma amacıyla kararlar almıştır ancak başarılı olamamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası ise Woodrow Wilson öncülüğünde uluslararası ilişkilerde idealizm akımı Birinci Dünya Savaşı gibi felaketleri nasıl önleriz sorusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tartışmaların ışığında kurulan Milletler Cemiyeti(MC) misakı savaşı yasaklamamakla birlikte, devletlere müdahale etmeme ve kuvvet kullanmamaya yönelik önemli kısıtlamalar getirmiştir. Fakat bu kısıtlamaların bağlayıcı hükmü olmamıştır. Ayrıca misakın savaşı net olarak yasaklamaması haklı bir müdahalenin yapılabilmesi yorumunu ortaya çıkarmıştır. Misak uluslararası hukuka iki yenilik getirmiştir. Birincisi imzacı devletlerin yaşanan uyuşmazlıklarda barışçıl yöntemleri kullanması zorunluluğu ve barışçıl yöntemler kullanılmadan savaşa başvuramayacağı ilkesi olmuştur (Krylov 1995: 370). İkincisi ise barışçıl yöntemleri kullanmadan savaşa başvuran ülkelerin yargılanması fırsatı olmuştur (Krylov 1995: 370). Böylece Misak kuvvet kullanılmasını yasaklama amacını değil, kuvvet kullanmayı geciktirmeye yönelik amacı hedef almıştır (Tütüncü 2012: 14). Fakat İkinci Dünya Savaşı'na gidilen süreçte gerçekleşen Almanya, İtalya ve Japonya'nın uluslararası müdahaleleri ve sonucunda dünya savaşının patlak vermesi MC'nin bu konudaki başarısızlığını göstermiştir.

MC sisteminin eksikliklerini gidermek için 1924'de Cenevre Protokolü, 1925'te Lokarno Andlaşması ve Ren Misakı gibi düzenlemeler, ya yeterli onayı alamadıkları ya da sadece bir bölgenin güvenliğini hedeflediklerinden evrensel anlamda kuvvet kullanmanın sınırlandırılmasında başarılı olamamışlardır (Orallı 2014: 109). 1928 yılında ise Briand-Kellogg paktı “savaşı ulusal politikanın bir aleti olmaktan çıkarma yükümlülüğünün” çok taraflı anlaşmalarla sağlanması önerisinde bulunmuştur (Sander 2014: 38). Fakat bunun sadece öneri aşamasında kalması ve öneriye uymayan devletlerin hiçbir yaptırımla karşılaşmaması başarısızlığının sebebi olmuştur.

Günümüz uluslararası sisteminin dayandığı BM anlaşması ise iki büyük dünya savaşını tecrübe etmesi dolayısıyla uluslararası müdahale ve kuvvet kullanma konusunda daha net bir yaklaşıma sahip olmuştur. BM anlaşmasında müdahale etmeme ilkesi ile kuvvet kullanma yasağı temel yapı taşı olarak benimsenmiştir. BM Antlaşması'nın müdahale etmeme ile ilgili temel maddesi olan 2(7). Maddesine göre, “İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM'ye herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına

giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke 7. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez” (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 15 Ocak 2016’da erişildi). Günümüz uluslararası sisteminin temel yapı taşı olan BM anlaşmasının 2(4) maddesi ise “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığa karşı, gerek BM’nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar” ilkesidir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 15 Ocak 2016’da erişildi). BM’nin 2(4) maddesi daha çok kuvvet kullanma yasağı ile ilgili olmakla birlikte müdahale etmeme ilkesi ile de yakından bağlantılıdır.

BM anlaşmasından sonra müdahale etmeme ilkesini güçlendirmeye yönelik bir etkiyi de 1965 yılında BM Genel Kurulu’nun “Devletlerin İçişlerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği ve Bağımsızlıkları ve Egemenliklerinin Korunması Hakkında” 2131 sayılı bildirisi yapmıştır. Bildiri, müdahale etmeme yükümlülüğünü “hiçbir devlet herhangi bir avantaj elde etmek veya egemenlik hakları üzerinde bazı haklar elde etmek için herhangi bir devlete karşı ekonomik, siyasi veya başka bir biçimde bir eyleme girişemeyeceği” ifadesiyle tanımlamıştır (<http://www.un-documents.net/a20r2131.htm>, 15 Ocak 2016’da erişildi). BM anlaşmasından sonra uluslararası müdahale konusunda bir gelişme de 1970 BM Genel Kurulu’nun Dostça İlişkilere Dair Bildirisi olmuştur. Bildiri, BM anlaşmasındaki iç işlerine karışmama taahhüdünü hatırlatarak hiçbir devletin başka bir devletin iç işlerine giren konulara karışma hakkına sahip olmadığını vurgulamıştır (http://www.uhdigim.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilisoz/bm/bm_17.pdf, 17 Ocak 2016’da erişildi). 1975 yılında ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’nın Helsinki Nihai Senedi ise katılımcı devletlerin bireysel, kolektif, direkt veya dolaylı olarak diğer katılımcı devletlerden birinin iç işlerine karışmaması gerektiğini belirtmiştir (<http://www.osce.org/mc/39501?download=true>, 17 Ocak 2016’da erişildi). Hem 1965 bildirisi hem de 1975 Helsinki Nihai Senedi Genel Kurul kararı olduklarından dolayı herhangi bir bağlayıcı etkileri olmamıştır. Fakat her iki

bildiride oluşan geniş uzlaşma, devletlerin müdahalenin her biçimine karşı olduklarını göstermiştir (Hancılar 2011: 105).

Devletler sistemi ve uluslararası hukuk geleneksel olarak müdahalenin reddine, devletlerin egemenliğine saygıya ve devlet sınırlarının dokunulmazlığına dayanarak oluşturulmuş ancak müdahalenin insani temellerde haklılaştırılabileceği de uzun süredir kabul edilen bir şeydir. (Heywood 2013: 379). Ev sahibi ülkenin izniyle yapılan müdahale, bireysel ve kolektif meşru müdafaa amacıyla yapılan müdahale ve BM Güvenlik Konseyi'nin 7.Bölüm çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla yaptığı müdahale dışındaki bütün müdahaleler uluslararası hukuka aykırı olduğu kabul edilmektedir (Doyle 2015: 6). Fakat hukuka aykırı da olsa insani felaketlere karşı uluslararası devletler topluluğunun sessiz kalamayacağı düşüncesi de giderek güç kazanmaktadır.

Uluslararası müdahale BM anlaşmasıyla uluslararası hukuka aykırı bir konuma getirilmiştir. Kuvvet kullanma ise sistemin tıkanmaması için istisnai haller dışında yasaklanmıştır. Kuvvet kullanma kararlarını 7. Bölüm çerçevesinde sadece Güvenlik Konseyi alabilmektedir. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte birçok iç savaş ve insan hakları ihlallerinin devam etmesi müdahale tartışmalarına ivme kazandırmıştır.

Günümüzde halen ağır insan hakları ihlalleri iç savaş ve başarısız devlet (Failed State) vakaları devam etmektedir. Chomsky (1999: 73)'e göre müdahale uluslararası düzenin kurallarının dayandığı BM misakı ile insan haklarının ana başvuru kaynağı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) arasında bir gerilimdir; Misak devletlerin egemenliğini korurken, İHEB ise insan haklarını baskıcı rejimlere karşı korumaktadır. Güvenlik Konseyi'nin müdahale kararı alamadığı durumlarda egemenlik ve insan hakları ikilemi arasında kalan uluslararası hukuk, ikinci bölümde değinilecek koruma sorumluluğu yaklaşımıyla bu ikilemi çözme amaçlamaktadır.

Sonuç olarak günümüz dünyasında uluslararası hukukun merkezi konumunda olan insan hakları sorunları devletlerin egemenlik haklarının dışına çıkartılmış ve yaygın ihlaller müdahale gerekçesi olarak kabul edilmiştir (Türküne 2014: 58). İkinci

bölümde anlatılacak koruma sorumluluğu yaklaşımı da yaygın insan hakları ihlallerine etkili bir cevap verebilmek için egemenlik anlayışında değişiklik yapmayı hedeflemekte ve insani felaketlere yönelik ahlaki sorumluluklar ve kriterler getirmeye çalışan bir yol izlemektedir.

II. BÖLÜM

2. İNSANİ MÜDAHALEDEN KORUMA SORUMLULUĞUNA

2.1. İnsan Hakları Düşüncesi ve İnsani Müdahale

2.1.1. İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi

İnsan hakları düşüncesinin kurucu unsurları olan eşitlik ve özgürlük konuları ilkçağ siyasi düşünce ikliminden beri gözlemlenebilmektedir (Kara ve Akkaya 2012: 28). Çin’de siyasal düşünürlerinden Lao-Çe bireylerin özgürlük haklarının lehine devlet gücünü sınırlamayı siyasal düşüncesinin odağına alması Çin’deki insan hakları düşüncesinin doğuşu olmuştur (Kara ve Akkaya 2012: 19-20). Konfüsyus ise adalet kavramına vurgu yaparak, siyasal iktidarın parçalı halinin sakıncaları olduğunu ancak güçlü bir siyasal iktidarın adaletsizlikleri engelleyebileceğini savunmuştur (Kara ve Akkaya 2012: 20). Eski Yunan şehir devletlerinde ise ilk defa Demokritos, devleti insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir kurum olarak görerek devletten daha çok bireyi merkez konuma getirmiştir (Kara ve Akkaya 2012: 21). Ayrıca o dönemlerde Sofistler ve Stoacılar da insan haklarına düşünsel katkılar sunmuşlardır. Sofistlerin en bilineni Protagoras, toplumun siyasal açıdan örgütlenmesinin eşit bireyler arasında yapılmış bir anlaşmaya bağlı olduğu kanısındadır (Kara ve Akkaya 2012: 21). Roma siyasal düşünürlerinin en önemli temsilcilerinden olan Cicero’da Stoacıların düşüncelerini benimseyerek eşitlik kavramını vurgulamış ancak mutlak bir eşitlik olmayacağını bu yüzden köle-özgür insan ayrımının doğal hukuka uygun olduğunu savunmuştur (Kara ve Akkaya 2012: 23). İlk çağları takiben kilise ve feodalizmin etkisinde yaşanan Ortaçağ döneminin ise insan haklarına yönelik katkısı çok zayıftır (Koyuncu 2012: 488). Bu dönemde devlet iktidarının sınırlandırılması ve insanın bazı

haklara sahip olduğuna ilişkin düşüncelere sahip Thomas Aquinas ve Padova'lı Marsilius olmuştur (Koyuncu 2012: 488).

Yeniçağ dönemi ise insan hakları düşüncesinin net olarak ortaya çıktığı dönem olmuştur. Bu dönemde devleti sınırlayıp bireylere özgürlük alanı açmayı savunan düşünürler arasında Jean Bodin, Thomas Hobbes, Jean Jacques Rousseau ve John Locke vardır (Koyuncu 2014: 489). Düşünürlerin yanı sıra önemli olaylar sonucunda ortaya çıkan belgeler de insan hakları düşüncesine katkı sunmuştur. Bunlar arasında ilk defa kralın yetkilerine karşı soyluların birtakım haklar talep ettiği 1215 Magna Carta, 1628 Haklar Dilekçesi, 1679 Habeas Corpus Akti, 1689 Haklar Bildirgesi, 1776 Temel Haklar Virginia Bildirisi ve 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi sayılabilir (Koyuncu 2014: 489). 1789 Fransız İhtilali'nden sonra bu haklar ülkelerin anayasalarında yer almaya başlamıştır. 20. Yüzyıl ise -özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan BM anlaşmasıyla birlikte- insan haklarının öneminin zirveye ulaştığı ve evrenselleştiği dönem olmuştur.

İnsan hakları, insanların salt insan olmaları sebebiyle sahip oldukları haklardır; ayrıca insan hakları; ırk, din, cinsiyet ve diğer farklılıklar gözetmeksizin nerede olursa olsun bütün insanlar için geçerli olmaları bakımından evrenseldirler; insanların onlara sahip olmamalarının hiçbir şekilde ortadan kaldırılamaması bakımından temeldirler; sivil, siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakların birbirleriyle ilişkili ve eşit öneme sahip olmaları bakımından bölünmezdirler ve gerçek anlamda insani bir hayat sürmenin temel koşulları olarak vazgeçilmez olmaları bakımından mutlaklardır (Heywood 2013: 364). İnsan haklarının evrensel kabul edilmesi ise eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu eleştiriler toplumların ve devletlerin kültürlerinin çok çeşitli olduğunu, çok farklı tercihlerin ve değerlendirmelerin olabileceğini ve dolayısıyla hiçbir insan hakları ilkesinin de evrensel olarak mutlak doğru olarak kabul edilmeyeceğini vurgulamaktadırlar (Shestack 2006: 113). İnsan haklarının mutlak olarak olmasa da ahlaki olarak evrenselliği kabul görmektedir. Bunu da birçok devletin çeşitli insan hakları sözleşmelerine taraf olmaları kanıtlamaktadır. İnsan hakları ile ilgili bir diğer tartışmalı konu bir ülke içindeki insan hakları ihlallerine diğer devletlerin nasıl yaklaşacağı olmuştur. Morgenthau'ya göre dış politikada insan hakları amacı gütmek

bir toplumun ahlaki değerlerini diğer toplumlara zorla uyarlamaya çalışarak emperyalizmin bir türünü uygulamaktır (Donnelly, 1995 Aktaran: Koyuncu 2014: 492). Bu görüşlere karşıt olarak insan hakları ihlallerine sessiz kalmanın daha büyük sorunlara yol açacağını ileri sürenler daha güçlü konumdadır.

İnsan haklarının nitelikleri olarak doğuştan sahip olunan haklar olması, herhangi bir kayda ve şarta bağlanamaz olması yönünden mutlak olması, bireylerin kendi istekleriyle dahi vazgeilemeyecekleri veya anlaşmalarla ortadan kaldıramayacakları kadar vazgeçilmez olması ve belli bir topluma veya kolektif yapıya mensup olma şartına bağlı olmaksızın bireysel olması sayılmaktadır (Koyuncu 2014: 489-490).

İnsan hakları günümüze kadar dört kuşak geçişme geçirmiştir. Birinci kuşak haklar 17. ve 18. Yüzyıllarda geişmiş ve devlet gücünü birey lehine sınırlandırmaya çalışan klasik haklardır. Yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, mülkiyet hakkı, düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü bu haklardan bazılarıdır. Birinci kuşak haklara zemin hazırlayan önemli metinler ise Amerikan bildirileri ve özellikle Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi olmuştur (Kara ve Akkaya 2012: 64).

İkinci kuşak haklar, 19. ve 20. yüzyıllarda geişen, itici kuvvetini kapitalizme karşı toplumsal mücadeleler ve eleştirilerden alan sosyal haklar olmuştur (Kara ve Akkaya 2012: 84). Sosyal hakların belirleyici niteliği ise bu hakların gerekleşeabilmesi için devletin pozitif yükümlülük üstlenmesinin gerekli olmasıdır (Koyuncu 2014: 490). Bu haklar arasında ise çalışma hakkı, sendika kurma hakkı, grev ve sosyal güvenlik hakkı, dinlenme hakkı, konut hakkı ve beslenme hakkı sayılabilir.

nc kuşak haklar ise özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Birinci kuşak haklara burjuvazi, ikinci kuşak haklara işçi sınıfı öncülük etmişken üçüncü kuşak haklara ise nc Dünya lkelerinin halkları, azınlıklar ve evre gibi sorunlara duyarlı toplumsal hareketler öncülük etmiştir (Kara ve Akkaya 2012: 100). Bu sorunlar bütün insanlığı ilgilendiren nitelikte olduğu için bu haklara dayanışma hakları denmektedir. Bu haklar arasında evre ve insanlığın ortak mirasına

saygı hakkı, barış hakkı, azınlık hakları, gelişme hakkı ve self determinasyon hakkı gösterilebilir.

Dördüncü kuşak hakların temelini günümüzde ve daha sonra yaşanacak yeni gelişmeler oluşturmaktadır. Bu haklar, bilimin kötüye kullanılması olasılığına karşın insanın temel özelliğini oluşturan, insan onurunun korunması ile ilgilidir (<http://www.mfa.gov.tr/insan-haklarinin-tarihsel-evrimi.tr.mfa>, 25 Ocak 2016'da erişildi).

Uluslararası standart belirleyici metinler ortaya çıkartan insani çabalar arasında, 1837 Kölelikle Mücadele Topluluğu, 1907 Lahey sözleşmeleri ve 1926 Cenevre Sözleşmeleri (savaşı düzenleyici çabalar) ve 1901'de Uluslararası Çalışma Ofisi (çalışma şartlarını iyileştirme çabaları) sayılabilir (Heywood 2013: 365). Fakat bu tarihten İkinci Dünya savaşının bitimine kadar insan hakları gelişmeleri çok düşük seviyede kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise BM Genel Kurulu tarafından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesi ve ardından onu tamamlayıcı nitelikte olan Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin kabul edilmesi üye devletlerin iç rejimleri bakımından kapsamlı bir yönetmelik oluşturacak şekilde modern insan hakları mevzuatını ortaya çıkarmıştır (Heywood 2013: 365). Bu oluşan mevzuata ek olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM), 1975 Helsinki Senedi, 1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, 1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 1990 İslam İnsan Hakları Kahire Bildirisi ve 2004 İnsan Hakları Arap Şartı insan haklarının gelişmesine büyük katkılar sağlamışlardır. Bu gelişmeler insan haklarının uluslararası hukuk kuralları içerisinde yer almasını sağlamıştır.

İnsani yardım amaçlı yabancı bir devlete müdahale konusunda ise insan hakları ile ilgili örgütleri harekete geçiren ve dünya kamuoyunun üzerinde anlaştığı suçlar olarak soykırım suçu, etnik temizlik, saldırı suçu, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar sayılabilir. Bu suçların yargılanması bakımından en önemli gelişme 2002 yılında

yürürlüğe giren ve Roma Statüsü (1998) ile kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi olmuştur.

2.1.2. İnsani Müdahale Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Adam Roberts (1993: 429)’e göre insani müdahale, “yabancı bir devlet içinde, o devlet otoritelerinin izni olmaksızın, o devletin vatandaşlarının maruz kaldığı ölümleri veya yaygın insan hakları ihlallerini durdurmak veya önlemek amacıyla girişilen askeri müdahaledir”. Knudsen (1996: 146)’e göre insani müdahale ise “insani kaygılarla meşrulaştırılan veya motive edilen, yabancı bir devletin egemenlik alanına yapılan zorla karışmadır”. İnsani müdahalenin 1999 NATO seminerindeki tanımı ise; “temel insan haklarının büyük ve geniş çaplı ihlalinden kaynaklanan bir insani felaket durumunda bu ihlali yapan devletin mutabakatı olmaksızın kendisine bir silahlı müdahale yapılmasıdır” (Öztürk 2015: 46). Türkmen (2006: 24)’e göre insani müdahale, “herhangi bir devlet tarafından insan haklarının veya uluslararası insancıl hukuk kurallarının ağır ve yaygın biçimde ihlal edilmesini veya devlet otoritesinin çökmesi sonucunda ortaya çıkan insancıl nitelikli krizleri önlemek veya engellemek amacıyla, ihlal veya krizden sorumlu devletin izni olmaksızın ona karşı, bir başka devlet veya devletler topluluğu yahut uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilen askeri kuvvet kullanımıdır”. Heywood “insani” teriminin “spesifik olarak başkalarının acılarını azaltmayı arzulayarak insanlığın çıkarlarıyla ilgilenme; fedakarlık” anlamına geldiğini söyler (Heywood 2013: 379).

İnsani müdahale konusunda tartışmalı olan konu askeri kuvvet kullanımını içeren insani müdahalelerdir. Diplomatik veya ekonomik yaptırımlar herhangi bir tartışmaya sebep olmamaktadır. Bunun nedeni ise 1989 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsünün “insan haklarının ve devletlerin iç işlerine karışılması yasağının korunmasına yönelik” almış olduğu karardır (Kolb 2003: 121). Buna göre devletlerin herhangi bir devlete karşı almış olduğu diplomatik ve ekonomik yaptırımlar ne insan haklarına aykırı bir durum ne de devletlerin iç işlerine karışmayı ifade eden bir durumdur.

Günümüzdeki insani müdahale tartışmasının izlerini 19.yüzyıl sonlarında bulunabilir. Bu dönemde tartışma ilk olarak insani müdahaleyi doğal hukuk prensipleri çerçevesinde savunan Anglo Sakson düşünürleri ile insani müdahaleyi pozitif hukuk ve devletlerin eşitliği ilkesine aykırı bulan kıta Avrupası düşünürleri arasında olmuştur (Türkmen 2006: 30). Bu tartışmada birincilerin bireyci ve liberal, ikincilerin ise devletçi ve otoriter siyasi geleneklerden gelmeleri önemli etken olmuştur (Türkmen 2006: 30). İnsani müdahalenin ikilem olarak ortaya çıkışı ise İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzenin temel yapı taşı olan BM anlaşmasıyla birlikte olmuştur. Çünkü BM sistemi egemen eşitlik ve iç işlerine karışmama prensibi üzerine kurulmuştur. Soğuk Savaş boyunca iki kutuplu sistemin getirmiş olduğu gergin ortamdan dolayı insani müdahale tartışmaları ön plana çıkmamıştır.

1988 yılında Fransız hükümetinin girişimleriyle BM Genel Kurulu, 43/131 sayılı kararla, bir devletin halkına yardım edemediği acil durumlarda, başka devletlerin veya insancıl örgütlerin engelsiz biçimde yardıma gelmelerine izin vermesini kabul etmiştir (Türkmen 2006: 34). 1990 yılında yine Fransız hükümetinin girişimleriyle BM Genel Kurulu sivil halka yardım ulaştırılması ile ilgili ikinci bir adım atmıştır. İlk insani müdahale örneğini ise 1991 yılında Irak'taki rejimin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak görülmesiyle alınan BM'nin 688 nolu kararı oluşturmuştur. Daha sonra ise 1990'lı yıllarda Bosna, Ruanda, Somali ve Kosova'da yaşananlar insani müdahale tartışmalarını zirve noktasına taşımıştır. Bu tartışmaların bir tarafı insan hakları gelişmelerine, yeni kurulan insan hakları örgütlerine ve insan haklarının devletlerin iç meselesi olmaktan çıktığı düşüncesine vurgu yaparken diğer taraf ise egemen eşitlik ve müdahale etmeme ilkesine atıf yapmaktadır.

Modern anlamda insani müdahale tartışmaları ise Soğuk Savaş sonrası dönemde başarılı veya başarısız gerçekleştirilen birçok müdahale ile zirve noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde insani müdahale tartışmalarına ilginin artmasına sebepler ise süper güç çatışmalarının yokluğu, insan hakları bilincinin yayılması, bilginin küreselleşmesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin barışa karşı tehditleri geniş ölçekli değerlendirmesi gösterilmektedir (Evans ve Newnham 2007, Aktaran: Öztürk 2015: 48).

2.1.3. İnsani Müdahaleye Kuramsal Yaklaşımlar

İnsani müdahale teorik olarak genellikle realizm, rasyonalizm/plüralizm ve dayanışmacılık (solidarism/revolutionism) alt başlıkları altında incelenmektedir. Devletin, realist yaklaşıma göre kendi vatandaşlarına, plüralist yaklaşıma göre uluslararası topluma ve dayanışmacı yaklaşıma göre ise bütün insanlığa karşı sorumlulukları olduğu kabul edilir (Bellamy 2003: 9).

Realistler uluslararası politikayı ahlaki çerçevede değerlendirmenin imkânsız olduğunu ve bunun arzu edilir bir şey olmadığını belirtirler. (Heywood 2013: 370) Realistler insani müdahaleyi güçlü devletlerin zayıf devletlere karşı kullanabileceği bir araç olarak görerek önem verdikleri ulusal çıkar anlayışının zedelenebileceğini vurgulamaktadırlar. Bu nedenle realistler kültürlerarası ahlaki doğru anlayışına ve insani müdahalenin norm haline gelmesine şüphe ile yaklaşmaktadır (Bellamy 2003: 16) ve insani müdahale konusunda idealist düşüncüyü gerçekçi bulmamaktadır.

Realistlerin ileri sürdüğü bir başka görüş ise hayati çıkarlar söz konusu olmadıkça devletlerin, askerlerinin hayatlarını tehlikeye atmayı ve ekonomik riskler almayı göze alamayacaklarıdır (Türkmen 2006: 38). Realistler, insancıl olduğu öne sürülen gerçeklerin arka planında ulusal çıkarlar bulunduğundan dolayı insani müdahaleyi ulusal çıkar hakkını istismar eden faktör olarak kabul ederler (Öztürk 2015: 66).

Realist gelenek insani müdahale normuna karşı çıkarak devletlerin sadece kendi vatandaşlarına karşı sorumlu olduğunu kabul etmektedir (Bellamy 2003: 10). Ayrıca realistler insancılık ve ahlaki amaç örtüsü altında insan haklarının ulusal çıkarla ilgili düşüncelerle birbirine karıştırıldığını ileri sürmektedirler (Heywood 2013: 375). Chomsky gibi radikal teorisyenlere göre ABD, insan haklarını kendisinin hegemonyaya dönük planlarını gizlemek için kullanmaktadır (Heywood 2013: 375).

Plüralistler insani müdahaleyi sadece BM Güvenlik Konseyi'nin onayı ile olursa meşru kabul etmektedir. İnsani müdahale anlayışına olumsuz yaklaşan diğer akım ise

plüralizm olmuştur. Bu akımın en önemli temsilcisi ise İngiliz Okulu temsilcilerinden Martin Wight olmuştur. İngiliz Okulu realist görüşe paralel biçimde uluslararası sistemin anarşik yapısını kabul etmekle birlikte, bu görüşün aksine sistemin kaosa sürüklenmediğini, uluslararası hukuk ve ahlak kuralları vasıtasıyla düzenin korunduğunu ileri sürmektedir (Türkmen 2006: 39). Bu gelenek temsilcilerinden Hedley Bull ise uluslararası toplumu plüralist ve dayanışmacı iki gruba ayırmıştır. Bull bu ayrımı yaptıktan sonra eskiden beri düzenin adalete üstün geldiğini, güçler dengesinin devletlerin egemen eşitliği ilkesine üstün geldiğini ve bunun en güzel örneğinin ise Polonya'nın bağımsızlığının birçok kez uluslararası güçler dengesine feda edilmiş olmasını vurgulayarak dayanışmacı görüşün gerçekçi olmadığını belirtmiştir (Türkmen 2006: 39-40).

1990'lu yıllarda ise dayanışmacı görüş Tim Dunne ve Nicholas Wheeler ile güç kazanmıştır. Bu düşünürler insani müdahalenin kaçınılmaz olduğunu ve adaletin düzene üstün gelmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Türkmen 2006: 43). Wheeler müdahalelerin insancıl olabilmesi için bazı kriterleri karşılaması gerektiğini ve bu baraj kriterlerinin aşılmasından sonra uyulacak ek kriterler ile birlikte meşruiyetinin daha da artacağını ifade etmektedir (Wheeler 2000: 33).

Plüralistler ile dayanışmacıların arasındaki temel ayrımların biri BM Güvenlik Konseyi yetkisi olmaksızın yapılan bir insani müdahalenin meşru olup olmayacağı sorusudur. Plüralistler insani müdahaleyi egemenliğin dokunulmazlığı kuralına dayanarak meşru görmezken, dayanışmacılar ise küresel etiğin ve hukuki değerlerin yaygın insan hakları durumunda müdahaleye izin verdiğine vurgu yapmıştır (Bellamy 2004: 219). Plüralistler egemen eşitlik normunun zayıf devletleri güçlü devletlere karşı koruduğunu ve müdahaleciliğin uluslararası toplumun temel normuna karşı olduğu için savunulamaz olduğunu düşünmektedirler (Bellamy 2004: 219). Dayanışmacılar ise uluslararası toplumun evrensel ahlaki anlaşmalarının olduğuna vurgu yaparak insani müdahalenin müdahale etmeme ilkesinin istisnası olduğunu söylemektedir (Bellamy 2004: 219).

Liberal düşüncenin en önemli ismi Kant'a göre liberal devletler barış ve işbirliğine liberal olmayan devletlerden daha yatkındır. Kant'a göre liberal devletler, liberal olmayanların tehditleri karşısında iş birliğine gittikleri gibi, bunların demokrasi, bireysel özgürlükler ve mülkiyet haklarını ihlal ettikleri durumlarda, ezilen halkı korumak için kuvvet kullanarak müdahalede bulunabilirler fakat liberal olmayan devletlerin ise bireysel hakların kendi bünyelerinde gelişmemesinden dolayı böyle bir hakları yoktur (Türkmen 2006: 36). İnsani müdahalenin meşruluğu tartışmasında liberal görüş haklı savaş geleneğinden gelen "çift etki doktrini" ni öne çıkarmıştır. Bu doktrin bağlamında insani müdahale sırasında masum insanların ölmesi üç durumda meşru sayılabilir (Türkmen 2006: 42): eylemin sonuçlarının olumlu olması, müdahalecinin iyi niyetli olması ve olumlu sonuçların olumsuz sonuçlardan daha ağır basması.

Liberal müdahaleci anlayışa derinlik kazandıran Oliver Ramsbotham ve Timothy Woodhouse ise insancıl müdahaleyi beş kriter çerçevesinde değerlendirmişlerdir (Ramsbotham ve Woodhouse 1996, Aktaran: Türkmen 2006: 43): insancıl bir nedenin olup olmadığı, resmen açıklanmış insancıl bir hedefin olup olmadığı, yaklaşımın insancıl olup olmadığı, insancıl yöntemlerin kullanılıp kullanılmadığı ve insancıl bir sonuca ulaşıp ulaşılmadığı.

Son olarak pozitif hukuk anlayışına değinmek yerinde olacaktır. Bu anlayışa göre bir müdahalenin meşru olup olmaması ahlaki olup olmadığı ile ölçülmemekte, yasallığı ile ölçülmektedir. Eğer yapılan müdahalenin meşruluğu ile ilgili bir içtihat veya hukuk kuralı varsa müdahale meşru yoksa kesinlikle meşru kabul edilmemektedir.

2.1.4. İnsani Müdahale Tartışmaları ve İnsani Müdahalenin Sorunsalları

İnsani müdahalenin felsefi kökleri haklı savaş doktrinine dayanmaktadır. Haklı savaş doktrini ilk olarak savaşa başvurma hakkı ve savaş zamanındaki davranışlarla ilgili ahlaki kurallar getirmeye çalışmıştır. Haklı savaş geleneğinin günümüze kadar gelişmesiyle günümüzde insan hakları ile ilgili hem ahlaki hem de hukuki bazı davranış kuralları gelişmiştir.

İnsani müdahalenin meşruluğu konusunda tartışma odaklarından biri müdahale yapan aktörü harekete geçiren etkenlerin insani olması mı yoksa müdahalenin sonuçlarının olumlu olması mı müdahaleyi daha meşru yapar olmuştur. Müdahaleyi yapan aktörü harekete geçiren etkenlerden kasıt ise genellikle müdahalenin amacı veya niyeti olarak kabul edilir. Örnek vermek gerekirse yaygın insan hakları ihlallerini durdurmak veya önlemek müdahalenin amacı olarak görülebilir. Bu bağlamda bir müdahale her zaman karmaşık nedenlere sahip olmakla birlikte temelde diğer insanlara zarar verilmesini engelleme arzusu çerçevesinde gerçekleştirilmesi halinde insani ve meşru kabul edilir (Heywood 2013: 379).

Müdahaleye sonuç odaklı yaklaşanlar ise eğer bir müdahale insancıl amaçları hedef alarak başlamadıysa bile, insancıl faydalarla sonuçlanmışsa meşru olarak kabul edilebilir (Bellamy 2004: 223). Buna göre bir müdahale ancak koşullarda net iyileşmeye ve insanların çektiği acılarda bir azalmaya neden olmuşsa insani ve meşru kabul edilir (Heywood 2013: 379). Müdahaleye sonuç odaklı yaklaşanlar müdahalenin amacını görmezden gelmez fakat sonucun amaçtan daha önemli olduğunu vurgularlar. Müdahaleye amaç odaklı yaklaşanlara yönelik müdahalenin amacının insancıl fakat sonucunun başarısız olduğu durumlarda meşruluğun nasıl değerlendirileceğine yönelik bir eleştiri gelmektedir. Bu duruma Wheeler bir açıklık getirmeye çalışmıştır. Wheeler'e göre müdahaleyi yapan aktör insani amaçları zedeleyecek araçlar kullanmadıysa ve istem dışı başarısız olmuşsa müdahale meşru görülebilir (Wheeler 2000: 38-39). Amaç odaklı yaklaşımda aktörlerin asıl amacının ne olduğunu saptamak da tartışma konusudur. Sonuç odaklı yaklaşımda ise müdahalenin yapılmadan önce sonucunun başarılı olup olmayacağının bilinmezliği problemi mevcuttur.

Finnemore'a göre ise realistlerin müdahaleden jeostratejik ya da siyasi avantajlar görmeyi beklemesi ve neoliberrallerin ise ekonomik ya da ticari avantajlar beklemesi garip görünmektedir (Finnemore 2014: 182). Ona göre realizm ve liberallerin çoğu menfaatleri incelemeyi ve onları farz eder (Finnemore 2014: 183). Bunun gerçeği yansıtmadığının kanıtı olarak ise ABD'nin hiçbir siyasi veya jeostratejik çıkarının olmamasına rağmen Somali'ye yaptığı müdahaleyi göstermektedir (Finnemore 2014: 182). Bu bağlamda Finnemore insani müdahalede normların verili olmadığına,

normların değişebileceğine ve dolayısıyla da davranışların da değişebileceğine vurgu yaparak sosyal inşacı yaklaşıma vurgu yapmıştır (Finnemore 2014: 184). Bu nedenle Finnemore için müdahalenin kesin motivasyonlarını belirlemek çok zordur (Finnemore 2014: 185).

İngiliz Okulu dayanışmacılarından Vincent'e göre eğer devletler insan haklarını sistematik olarak ihlal ediyorsa uluslararası topluma insani müdahale için bir sorumluluk düşmektedir (Vincent 1993, Aktaran: Wheeler 2000: 28). Wheeler'a göre ise insani müdahale düzen ve adalet arasında bir çatışmaya maruz kalmaktadır (Wheeler 2000: 28).

Bhikhu Parekh ise insani müdahale tartışmalarını iyi analiz etmek ve tartışmaların sınırını belirginleştirmek için beş sonuca varmıştır (Parekh 1997: 56):

- 1) Dünya egemen devletlerden oluşmaktadır. Her insan da egemen bir devletin üyesidir. Ve vatandaşlar ait oldukları devletin sorumluluğu altındadır.
- 2) Her egemen devlet kendi iç işlerini yönetme hakkına sahiptir ve hiçbir yabancı devletin buna müdahale hakkı yoktur.
- 3) Her devlet uluslararası hukuk ve uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde dış ilişkilerini yönetme hakkı vardır. Ve diğer devletlerde savaş veya yakın savaş olasılığının olmaması durumunda bu hakka müdahale etme hakkı yoktur.
- 4) Egemen otorite vatandaşlarının kolektif çıkarlarının peşinde koşmakla yükümlüdür.
- 5) Her vatandaş uyruğu altında olduğu devlete ahlaki olarak itaat etme yükümlülüğü vardır.

Kardaş (2008: 78)'a göre dört durumu insani müdahaleden ayrı tutmak gerekir: yasal hükümetin davetiyle yapılan, askeri güç kullanımını da içeren eylemler(anlaşmalara dayalı yapılanlar da dahil), BM'nin barış gücü çerçevesinde yaptığı eylemler, bir devletin dışarıdaki vatandaşlarını ciddi insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla giriştiği askeri operasyonlar ve silahlı güç kullanımını içermeyen askeri güç kullanımı. Fakat bir devletin dışarıdaki vatandaşlarını ciddi insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla giriştiği eylemlerde bir problem söz konusudur. Bu

problem ciddi insan hakları ihlalleri olduğuna karar verecek otoritenin kim olduğu ve bu ihlallerin ne olduğudur.

İnsani müdahaleyi haklı görenlerin savlarını Heywood “küresel siyaset” kitabında şöyle sıralamıştır: “bölünemez insanlık, küresel karşılıklı bağımlılık, bölgesel istikrar, demokrasiyi geliştirme ve uluslararası toplum anlayışı” (Heywood 2013: 389). Heywood insani müdahaleyi haklı görmeyenlerin savlarını ise şöyle sıralamıştır: “uluslararası hukuka aykırılık, ulusal çıkarlar kuralı(realistlerin öne sürdüğü gibi, devletler her zaman ulusal çıkarları çerçevesinde hareket ettikleri için askeri bir harekâtın insani amaçlarla gerçekleştirildiği iddiası hiçbir zaman siyasi yalancılıktan başka bir şey olmayacaktır), çifte standart (insani kriz olan yerlerin seçilerek müdahalede bulunulması), basit politika, ahlaki çoğulculuk (insani müdahalenin bütün kurallarının batılı olduğu eleştirisi ve kültürel emperyalizmin örneği olarak görülmesi ve ayrıca da her ülkenin kendi kültürüne göre haklı dava eşiğinin olması)” (Heywood 2013: 389).

Uluslararası hukuk büyük oranda devletlerin egemenliğine saygı ve devlet sınırlarının dokunulmazlığı etrafında oluşturulmuştur (Heywood 2013: 379). Ancak müdahalenin insani temellerde haklılaştırılabileceği de uzun süredir kabul edilen bir şeydir (Heywood 2013: 379). İnsancıl müdahaleyi hukuka aykırı bulanlara yönelik eleştirel yaklaşımlar vardır. Birincisi, uluslararası hukuk, bugün, insan hakları ihlallerini, devletin bir iç meselesi olmaktan çıkarması ve insan haklarına riayet devletlerin bir uluslararası yükümlülüğü haline gelmesidir (Sak 2015: 138). İkincisi, Şart’ın barışı koruma amacı tüm değerlerden önce geldiği noktasıdır (Sak 2015: 138).

Stanley Hoffman ve Seaton’a göre insani müdahalenin inandırıcı olması için mutlaka BM Güvenlik Konseyi bağlamında olmalıdır (Bacık 2007: 388). Teson, ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olmasını, müdahalenin zorunlu ve orantılı olmasını, müdahalenin insancıl sonuçları olmasını ve uluslararası toplumun insancıl müdahale konusunda tutarlı bir yaklaşım içinde olmasını müdahalenin meşruluğu için gereken koşullar olarak saymaktadır (Sak 2015: 138).

Heywood insani müdahalenin ortaya çıkardığı ahlaki sorunları ise şöyle sıralamıştır (Heywood 2013: 385-387):

1. İnsani müdahale, ‘sınırların dokunulmazlığı’ fikrine dayanan yerleşmiş bir uluslararası ilke olan müdahale etmemeyi ihlal etmektedir. Bu yüzden insani müdahaleyi, devletleri eşit, kendi kendini yöneten ve sınırları içindeki şeylerden sorumlu olan egemen varlıklar olarak gören geleneksel yaklaşımla uyuşturmak zordur. Devlet egemenliğinin herhangi bir şekilde zayıflatılması, mevcut dünya düzeni kurallarını tehdit edebilir.
2. İnsani müdahale, meşru müdafaayı güç kullanmanın temel haklılaştırıcısı olarak gören haklı savaş düşüncesinin ötesine geçmektedir. İnsani müdahale durumunda güç kullanma, başkalarını, yani başka toplumların halklarını savunma arzusu çerçevesinde haklılaştırılmaktadır. Bu çerçevede insani müdahale, devletlerin ‘yabancıları kurtarmak’ için kendi askeri personelinin hayatlarını tehlikeye atmasına izin veren ahlaki teorilere dayandırılmaktadır.
3. İnsani müdahale, insan hakları doktrininin bütün devletlere ve halklara uygulanabilecek davranış standartları ortaya koyduğu fikrine dayanmaktadır. Ancak bu, ahlaki çoğulculuğun ve dini ve kültürel farklılıkların dünya çapında birbiriyle çatışan ahlaki çerçeveler oluşturduğu gerçeğinin yeterli derecede dikkate alınmaması anlamına gelmektedir.
4. İnsani müdahale, haklı savaşın çoğu versiyonu açısından temel nitelikte olan son çare ilkesinin değerinin azaltılmasına da neden olabilir. Acil bir soykırım tehlikesiyle ya da devam eden bir insani krizle karşılaşıldığında, askeri güç kullanılmadan önce çok değerli olan zamanı bütün kuvvet kullanımı dışındaki seçenekleri tüketmek için kullanmak ahlaki açıdan savunulamaz hale getirebilir. Bunun yerine güç kullanma ilk çare yerine gelebilir.

Uluslararası hukuk kurallarını dar yorumlayan hukukçular BM’nin egemen eşitlik ilkesine, kuvvet kullanılmasının yasaklanması ile ilgili maddeye ve devletlerin iç yetki alanına giren konularda müdahale edilmemesi prensibine atıfta bulunarak insani müdahale de dâhil olmak üzere yabancı bir devlete herhangi bir müdahalenin hak olarak tanımlanamayacağını savunmaktadırlar (Ercan 2014: 467). Bu görüşe göre insani müdahale güç kullanılmasının yasaklanmasına dair kuralın ihlalidir. Bu görüşe karşıt

olan Reisman'a göre ise insani amaçlarla yapılan müdahalelerin geçici olması ve sadece gerçekleşmekte olan yaygın insan hakları ihlallerini durdurma amacını taşıması BM'nin hedeflerine aykırı değildir (Ercan 2014: 467). İnsani müdahaleye mesafeli yaklaşan bir diğer görüş ise insani müdahalenin müdahale yapılan devletlerin iç siyasi yapısını değiştirebildiğine vurgu yapmaktadır. Fakat müdahale yapılan devletin rızası ile ve resmi hükümetinin daveti sonucuyla ise herhangi bir ihlalden söz edilemez (Ercan 2014: 467).

İnsani müdahale BM sistemindeki temel ilkeler ile temel hedefler arasındaki uyumsuzluk nedeniyle netlik kazanamamıştır. Temel ilkeler herhangi bir uluslararası müdahalenin devletlerin egemen eşitlik ilkesinin ve müdahale etmeme ilkesinin ihlali olacağını gösterirken, temel hedefler ise BM'nin insan hak ve özgürlüklerini teşvik etme ve uluslararası barış ve güvenliği koruma amacını ön plana çıkarmaktadır. Misak'ın giriş notu da dahil 1., 13., 55. ve 56. Maddeleri insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesini temel hedef olarak belirlemiştir (Ercan 2014: 468). İnsani müdahalenin herhangi bir hak ihlali olmadığını savunanlar bu maddelere vurgu yaparak insani müdahale anlayışının devletlerin iç meselesi olarak kalmadığını, yapılan birçok uluslararası anlaşmayla evrenselleştiğini ve insani yardım amaçlı uygulanan kuvvet kullanımının misaka aykırı olmadığını savunmaktadırlar.

İnsani müdahale tartışmaları ve uluslararası sistemin nitelikleri çerçevesinde düşünüldüğünde insani müdahalenin ilk sorunu olarak egemenlik sorunu sayılabilir. Uluslararası sistemde şuan için kurucu norm olan egemenlik, devletlerin bağımsızlığı anlamına gelmektedir. Herhangi bir devletin egemenliği altında bulunan bölgeye o devletin izni olmaksızın yapılan insani müdahale de egemenlik kuralına aykırı olduğu kabul edilmektedir.

İnsani müdahalenin ikinci sorunu olarak ise müdahale etmeme kuralı ön plana çıkmaktadır. BM anlaşması, bir devletin egemenlik alanına giren konularda yabancı bir devlete müdahale etme hakkı vermemektedir. Müdahale kavramı üzerine birçok tartışma yapılsa da insani müdahalenin meşruluğu bağlamında bir çözüm bulunamamıştır.

İnsani müdahalenin üçüncü sorunu olarak devletlerin davranışları göz önüne alındığında müdahalenin siyasallaşmasıdır. Bu sorunun iki yönü vardır. Birincisi, kendi çıkarları için müdahaleyi teşvik eden devletler ikincisi ise yine kendi çıkarları için müdahaleye engel olan devletler. Birinci gruptaki devletler insan hakları problemlerinin olduğu devlete, insani amaçlarla değil de jeostratejik çıkarlar, askeri üs veya ülke yönetiminde siyasi güç elde etme isteği gibi nedenlerle müdahaleye taraf olmaktadır. İkinci gruptaki devletler ise sorunu çözmek için harcanacak maliyetin fazla olması veya müdahale edilmesi durumunda söz konusu devlette kendi siyasal gücünü kaybedeceği gibi nedenlerle müdahaleye engel olmaktadır.

İnsani müdahalenin dördüncü sorunu olarak ise insani müdahalenin uygulanması sorunu sayılabilir. İnsani müdahalenin uygulanması sorununun içinde insani müdahale kararının ya geç alınması ya da erken alınması sorunu, müdahale kararının meşru bir otorite tarafından alınıp alınmadığı, müdahale sırasında sivillere yönelik kuvvet kullanma problemi, müdahale edilen bölge halkının yeterince dikkate alınmaması, insani müdahalenin hem kavramsal hem de uygulama olarak belli bir çerçevesinin olmaması ve bu yüzden de devletlerin aynı tür olaylarda ikircikli tutum sergilemesi sayılmaktadır.

Görüldüğü gibi insani müdahale kavramı çok tartışmalı bir konu olmuştur. Bu tartışmaların yönünü belirleyen etkenler ise etik, ahlak, pozitif hukuk kuralları, teori, uygulama ve siyaset olmuştur. Bu tartışmalara son vermek amacıyla olan koruma sorumluluğu yaklaşımı ise yukarıda sayılan insani müdahalenin bütün sorunlarını çözmeyi ve yaygın insan hakları ihlalleri durumunda evrensel ahlaki davranış kuralları oluşturmayı hedeflemektedir.

2.2. Birleşmiş Milletler Anlaşması Sonrası Müdahale Seçeneği Olarak Kuvvet Kullanma

BM anlaşmasının kuvvet kullanmayla ilgili en önemli maddesi olan 2(4), devletlere uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmayı açıkça yasaklamıştır. Ve bu kural

uluslararası hukukta buyruk kural anlamına gelen *jus cogens* niteliğindedir. BM'nin koymuş olduğu kuvvet kullanma yasağına istisna olarak ise 51. Madde'de düzenlenen meşru müdafaa hakkı ile 7. Bölüm çerçevesinde düzenlenen “uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi” için Güvenlik Konseyi'ne kuvvet kullanılması da dâhil olmak üzere verilen yetkiler sayılmaktadır.

Bu çalışma uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ile ilgili hükümler iki bölüme ayrılmaktadır. Birincisi, devletin veya devletlerin tek taraflı kuvvet kullanması, ikincisi ise kolektif kuvvet kullanmadır. Birincisi, kendi inisiyatifleri çerçevesinde hareket eden devlet ya da devletler topluluğu tarafından gerçekleştirilir; ikincisi ise bir uluslararası örgüt tarafından görevlendirilmiş devletler tarafından gerçekleştirilir (Türkmen 2006: 53). Birincisinde önemli olan devletlerin sayıları değil, kendi çıkarları doğrultusunda kuvvet kullanmalarıdır (Aksar 2013: 97). İkincisinde ise yetkinin uluslararası bir örgütte olması ve hedefin uluslararası toplumun yararını gözetmesi önemlidir (Aksar 2013: 97).

2.2.1. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağının Sınırları

BM anlaşmasının üye devletlere getirdiği kuvvet kullanma yasağı anlaşmanın 2 (4) maddesinde şu şekilde açıklanmıştır (Kuran 2014: 4):

“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”

Yukarıdaki maddeden anlaşılacağı üzere, kuvvet kullanma tehdidi ve kullanılmasının yasaklanması uluslararası ilişkiler çerçevesinde öngörülmüş olup, bir devletin ülkesi içinde iç savaş veya ayaklanma çıkması durumunda kuvvet kullanması bu hüküm dışında bırakılmıştır (Pazarcı 2014: 517).

BM anlaşmasının 2 (4) maddesi açıkça ifade ettiği üzere devletlere kuvvet kullanmayı yasaklamıştır. Bütün devletlerin kuvvet kullanmanın yasak olduğunu kabul etmesi fakat kendisinin kuvvet kullanması söz konusu olduğunda hukuka uygun olarak

kabul etmesi (Aksar 2013: 100) bu konudaki ikircikli tutumu göstermektedir. Örnek vermek gerekirse, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesinin sebebini bu ülkenin tarihi olarak kendisine ait olduğunu göstermesi ve bu iddiayı hukuka uygun bulması gösterilebilir (Aksar 2013: 100).

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma doğrudan kuvvet kullanma ve dolaylı kuvvet kullanma olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Doğrudan kuvvet kullanma terimi, bir devletin diğerinin ulusal yetkisine giren işlere dolaysız karışması anlamına gelir (Başeren 2003: 99). Diğer anlamıyla yabancı devletin askeri kuvvetlerine karşı direkt bir kuvvet kullanımını ifade eder. Dolaylı kuvvet kullanma terimi ise bir devletin iç savaşın patlak verdiği bir diğer devlete, hükümeti ya da muhaliflerini destekleyerek karışmasını ifade eder (Başeren 2013: 100). Bu iki durum da BM'nin kuvvet kullanma yasağının açık olarak ihlalleridir.

2.2.1.1. Tek Taraflı Kuvvet Kullanma

2.2.1.1.1. Meşru Müdafaa Amaçlı Kuvvet Kullanma

BM'nin meşru müdafaa hakkını düzenlediği 51. Maddesi şu şekildedir (Kuran 2014: 15):

“Bu anlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”

Bu maddeden meşru müdafaa hakkı ile ilgili olarak doğal bir hak olduğu, silahlı bir saldırıya karşı yapılacağı, bireysel veya toplu meşru müdafaa hakkının olabildiği, Güvenlik Konseyi'nin gerekli önlemleri alana kadar devam edebileceği, meşru müdafaa

amaçlı kuvvet kullan devletin aldığı önlemleri Güvenlik Konseyi'ne bildirmesi gerektiği ve uygulanan kuvvetin orantılı olması gerektiği çıkarılabilir (Aksar 2013: 108). Kolektif meşru müdafaa hakkı NATO(North Atlantic Treaty Organization)'nun 5. maddesinde de yer almıştır. Ve bu hak 11 Eylül saldırılarından sonra NATO'nun 5. maddesi harekete geçirilerek kullanılmıştır.

51. madde hükmü meşru müdafaa hakkını kullanan devletin aldığı önlemleri hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirme yükümlülüğünü öngörmekte olup, meşru müdafaa hakkının ilk silahlı saldırıya karşı kullanılması için önceden Güvenlik Konseyi'ne bildirme ve bir karar çıkartmak suretiyle izin almaya gerek bulunmamaktadır (Pazarcı 2014: 523). Ancak alınan önlemlerin Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesinden sonra Güvenlik Konseyi 7. Bölüm çerçevesinde kararlar almışsa bu kararlara uyulması zorunludur.

Meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayanlar yurt dışındaki vatandaşların korunması için kuvvet kullanmayı ve yakın bir saldırı tehdidinde önleyici meşru müdafaa vasıtasıyla kuvvet kullanmayı 51. Maddeye uygun bulmaktadırlar. Bunun aksini düşünenler ise meşru müdafaa hakkının kuvvet kullanma yasağının istisnası olduğunu ve istisna kuralı geniş yorumlamaktansa asıl kuralın geniş yorumlanması gerektiğini savunmuşlardır.

Önleyici meşru müdafaa hakkının olduğuna yönelik uluslararası hukuk belgeleri ve BM anlaşmasında herhangi netlik yoktur. Önleyici meşru müdafaa örneği olarak ABD'nin 2003'te Irak'a yaptığı müdahale gösterilebilir. ABD, Irak'ın nükleer silahları olduğunu ve nükleer silahları geliştirebilecek tesislere sahip olduğunu ileri sürerek kendisine yönelik bir tehdit algılamış ve bu sorun için önleyici meşru müdafaa hakkının olduğunu savunmuştur. ABD'nin bu müdahalesi, kendi iddialarının gerçeği yansıtmadığı ortaya çıkınca tamamen hukuk dışı bir konum almıştır. Önleyici meşru müdafaa hakkının varlığı çok sınırlı bir şekilde kabul edilse de bu konudaki en önemli ve temel problem gereklilik ve orantılık şartlarının her bir olayda mevcut olup olmadığı sorunudur (Aksar 2013: 114).

ABD'ye yönelik gerçekleşen 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında meşru müdafaa hakkı kapsamına terör örgütlerinin saldırıları da eklenmiştir. Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi, 12 Eylül 2001 tarihli 1368 ve 28 Eylül 2001 tarihli 1373 sayılı kararlarında terör saldırılarının uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit ve hukuki manada bir silahlı saldırı niteliğinde olduğunu, dolayısıyla devletlerin meşru müdafaa haklarının bulunduğunu açıkça kabul etmiştir (Aksar 2013: 110). Burada tartışmalı nokta ise kuvvet kullanılacak devletin hangi oranda terör örgütüyle bağının olduğu ve doğrudan kendi eylemi olmayan devlete karşı hangi oranda meşru müdafaa çerçevesinde kuvvet kullanılabileceğidir (Gray 2010, Aktaran: Aksar 2013: 111).

Son olarak yurtdışındaki vatandaşlarını korumak amacıyla kuvvet kullanma, self-determinasyon hakkı lehinde kuvvet kullanma ve çağrı üzerine kuvvet kullanma durumlarını incelemek faydalı olacaktır. Yurt dışındaki vatandaşlarını korumak amacıyla kuvvet kullanma durumunda genel kabul gören dört şart vardır. Bunlar; ev sahibi devletin bu vatandaşları korumaktan aciz veya kötü niyetli olması, vatandaşların hayatlarının ciddi tehdit altında bulunması, kuvvet kullanımının en son çare olması ve müdahalenin işlevini yerine getirdikten sonra derhal ev sahibi ülkenin topraklarının terk edilmesidir (Dixon 1993, Aktaran: Türkmen 2006: 56-57). Fakat bu konuda herhangi bir teamül oluşmuş durumda değildir.

Self-determinasyon hakkı lehinde kuvvet kullanma durumunda devletlerin dışarıdan müdahale etmesi konusunda hiçbir netlik yoktur. Bu bağlamda sadece 1970 Dostça İlişkiler Bildirisi ve 1974 Saldırının Tanımı kararı self-determinasyon hakkının güç kullanılarak engellenmesini yasaklamıştır (Türkmen 2006: 58). Bu durumda tartışmalı konu devletlerin askeri yardım yapması olmuştur. Ayrıca self-determinasyon ilkesi uyarınca bağımsızlıklarını kazanma mücadelesi, bir devletin iç güvenliği sorunu biçiminde değerlendirilmeyip kuvvet kullanılmasının yasaklanması ilkesi kapsamı dâhilinde değerlendirilmektedir (Pazarcı 2014: 518).

Çağrı üzerine müdahale, bir devletin kendi ülkesindeki kontrol kabiliyetini kaybettiği durumlarda bir başka devleti müdahaleye davet etmesidir. Bir ülkedeki muhalif grupların yardım çağrısı üzerine yapılan müdahalenin uluslararası hukuka

aykırılığında şüphe yoktur (Sur 2015: 122). Fakat bu konuda tartışılan nokta bir ülke iç savaş durumunda ise müdahale çağrısı yapacak yetkiye sahip otorite problemidir. Bu bağlamda uluslararası hukukta iç savaş durumunda müdahale talebine yetkili bulunan bir taraf yoktur (Türkmen 2006: 59).

2.2.1.1.2. İnsani Müdahale Amaçlı Kuvvet Kullanma

İnsani amaçlı müdahale doktrini temelinde kuvvet kullanılması, herhangi bir devletin ülkesinde bireylere yönelik işlediği insanlığa karşı işlenen suç, soykırım suçu, işkence, etnik temizlik ve savaş suçları gibi uluslararası suçların önlenmesi amacıyla gündeme gelmektedir (Aksar 2013: 115). Fakat insani müdahale hakkında herhangi bir uluslararası hukuk düzenlemesi olmadığından uluslararası hukuk normu haline gelememiştir. İnsani müdahale norm haline gelememesine rağmen geçmişte insani müdahaleye dayandırılan kuvvet kullanma örnekleri olmuştur.

İnsani müdahale doktrininin gelişimine katkıda bulunan fakat Batılı çalışmalarda bu yönüyle ele alınmayan en önemli insani müdahale örneklerinden biri de Türkiye'nin 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtıdır (Aksar 2013: 116). Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve Garantörlük Andlaşması düzenlemelerine ek olarak insani amaçlı müdahale görüşüne dayandırılan müdahale sonrası, Kıbrıslı Rumların işledikleri uluslararası suçlar önlenmiş ve barış tesis edilmiştir (Aksar 2013: 116).

2.2.1.2. Kolektif Kuvvet Kullanma

2.2.1.2.1. Birleşmiş Milletler

BM anlaşması bağlamında kolektif kuvvet kullanmayı Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul olarak ayrı incelemek daha anlaşılır olacaktır. Öncelikle Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanma yetkisinin dayanağı BM anlaşmasının 24(1) maddesidir. Bu maddeye göre, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesinde başlıca sorumluluk Güvenlik Konseyine aittir ve üye devletler Güvenlik Konseyi bu sorumluluğunu yerine getirirken Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına hareket ettiklerini kabul ederler

(<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 1 Şubat 2016'da erişildi). Güvenlik Konseyi'nin bu sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli yetkiler ise BM anlaşmasının 7. Bölümünde "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" başlığında verilmektedir.

BM anlaşmasının 39. maddesi ise barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya saldırı eylemini olduğunu saptamayı, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunmayı veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını sorumluluğunu Güvenlik Konseyi'ne yüklemektedir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 1 Şubat 2016'da erişildi). Böylece Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğuna karar verirse ilk olarak 41. Maddeyi kullanarak harekete geçecektir. 41. Madde ise şu şekildedir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 1 Şubat 2016'da erişildi):

"Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve BM üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir."

BM Güvenlik Konseyi 41. madde çerçevesinde alınan önlemlerin yetersiz kalması durumunda 42. maddeye de başvurabilir. Bu madde açıkça şu şekildedir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 1 Şubat 2016'da erişildi):

"Güvenlik Konseyi, 41. maddedeki önlemlerin yetersiz kaldığı ya da kalacağı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve BM üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir."

BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanmaya izin verdiği örnekler arasında Bosna Barış Planı'nın uygulanması amacıyla NATO'nun kuvvet kullanma dâhil her tür

önlem almaya yetkili olduğuna karar verilmesi ve Doğu Timor halkının self-determinasyon hakkının kullanımını sağlamak amacıyla üye devletlerin her türlü önlemi almaya yetkili olduğuna karar verilmesi gösterilebilir (Aksar 2013: 123).

BM Genel Kurulu'nun uluslararası barış ve güvenlik için kuvvet kullanma kararını vermeye asli bir yetkisi yoktur. Fakat Güvenlik Konseyi'nin 1950 yılında Kore olayında olduğu gibi veto nedeniyle karar alınamaması durumunda Genel Kurul, uluslararası barış güvenliğinin yeniden tesisi için üye devletlere kuvvet kullanma dâhil olmak üzere uygun önlemleri alma tavsiyesinde bulunabilir. Bunun en açık örneğini Genel Kurulun 1950 yılında 377 sayılı "Barış İçin Birlik Kararı" oluşturmuştur.

2.2.1.2.2. Bölgesel Örgütler

Bölgesel örgütlerin kuvvet kullanma yetkisi BM sisteminden bağımsız olmamakla birlikte amaç ve hedefleri de BM'nin amaç ve hedeflerinden farklı olamaz. Bölgesel örgütlerin kuvvet kullanması ile ilgili açıklamayı 8. Bölüm çerçevesinde 53(1). madde şu şekilde düzenlemiştir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 1 Şubat 2016'da erişildi):

"Güvenlik Konseyi, gerekirse kendi yetkisi altında alınan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel anlaşma veya kuruluşlardan yararlanır. Bununlar birlikte, Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından hiçbir zorlama eylemine girilmeyecektir."

Bu maddeden çıkarılacak sonuçlar olarak BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için ya da yeniden tesisi için bölgesel örgütlere kuvvet kullanması için yetki verebilmektedir. Burada önemle vurgulanması gereken husus Güvenlik Konseyi'nin yetki vermesinin zorunluluğudur.

Güvenlik Konseyi bu yetkilendirmeyi vermeye veto hakkının varlığı ve bağımsız bir uluslararası hukuk kişiliği olan örgütlere kuvvet kullanma yetkisi verilmesinin ortaya çıkaracağı tehlikelerden dolayı isteksiz davranmıştır (Aksar 2013: 125). Bölgesel

örgütlere verilen kuvvet kullanma yetkisine örnek olarak ise 1995 yılında Bosna Barış Planını uygulaması için NATO üyelerine verilen yetki gösterilebilir.

2.3. Koruma Sorumluluğu

Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber insani amaçlarla yapılan askeri müdahalelerin meşruluğu çok tartışılan bir konu olmaya başlamıştır. Tartışmanın odak noktaları ise doğru ve meşru bir insani müdahalenin nasıl, ne zaman ve hangi otorite altında uygulanacağı ve devletlerin egemenlik anlayışlarının zayıflayacağı algısı olmuştur. İnsancıl müdahalenin egemenlik anlayışı bakımından uluslararası hukuka aykırı kabul edenler, Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşmasının iç işlerine karışmama, egemen eşitlik ve müdahale etmeme maddelerine atıf yapmaktadırlar. İnsancıl müdahaleyi meşru görenler ise egemenlik anlayışının küreselleşme ile birlikte aşındığını ve sınır aşan sorunlarda egemenlik anlayışının ileri sürülemeyeceğini iddia etmektedirler. Bir yanda BM Şartı ile güvenceye alınan iç işlerine karışmama ilkesi; diğer yanda söz konusu iç çatışmalarda yaşanan ağır insan kayıpları ve insan hakları ihlalleri, uluslararası toplumun bu krizlere yönelik bakış açısında içinden çıkılmaz bir paradoks yaratmıştır (Kaşıkçı 2015: 132). Körfez savaşının sonrasında yapılan 1991 Irak, 1992-1993 Bosna, 1999 Kosova ve 1994 Ruanda müdahaleleri, bir devletin kendi vatandaşlarına karşı gerçekleştirdiği eylemlerin neden olduğu insan hakları ihlallerine ve bu eylemlerin sonucunda yüz binlerce insanın göçmen durumuna düşmesine kuvvet kullanılarak son vermek istenmesi ile devletlerin egemenliğine ne ölçüde müdahale edilebileceği konularının tartışılmasına neden olmuştur (Sak 2015: 122). Bu tartışmalar devam ederken koruma sorumluluğu için çıkış noktası BM'nin eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 1999 yılında BM Genel Kurulunda yaptığı konuşma olmuştur. Kofi Annan yaptığı konuşmada devletlerin egemenlik anlayışlarını gözden geçirmeleri için dikkat çekmiştir (Secretary General's Annual Report to the UN General Assembly 1999, <http://www.un.org/press/en/1999/19990920.sgsm7136.html>, 10 Mart 2016'da erişildi). Ayrıca 2000 yılındaki konuşmasında Kofi Annan "eğer insancıl müdahale egemenliğe karşı gerçekten kabul edilemez bir saldırı ise, bir Ruanda'ya, bir Srebrenica'ya, insan haklarının sistematik ihlallerine karşı nasıl cevap vermeliyiz?" diye sorarak uluslararası

toplumun dikkatini çekmiştir (Annan 2000: 48). Kanada hükümeti ise Kofi Annan'ın dikkat çektiği hususa karşılık 2000 yılında Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICISS)'nin kuruluşunu Genel Kurula bildirmiştir (The International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), The Responsibility to Protect Report 2001: 7). Koruma sorumluluğu doktrininin köklerinden biri de Afrika Birliği'nin 2000 yılında yayınlanan kuruluş bildirisinde bulunan “ağır insan hakları ihlalleri yaşanan ülkelerin komşuları, duruma seyirci kalmamalıdır” maddesine dayandırılmaktadır (Werkhauser 2008, <http://www.dw.com/tr/bm-insan-haklari-ihlalleri-icin-devrede/a-3175012>, 11 Mart 2016'da erişildi).

BM sisteminin, insani yardım amaçlı askeri müdahale seçeneğinin harekete geçmesi devletlerarası çatışmada olduğu gibi net bir şekilde çalışmamakta ve Güvenlik Konseyi'nin siyasallaşmış veto hakkı da harekete geçmeyi zorlaştırmaktadır (Nye ve Welch 2013: 273). Bu noktada koruma sorumluluğu yaklaşımı, devlet egemenliğinin ön planda tutulduğu geleneksel iç işlerine karışmama ilkesi ile insani krizlere kayıtsız kalmama düşüncesi arasında bir denge kurmayı amaçlamaktadır (Kaşıkçı 2015: 132). Koruma sorumluluğunun diğer bir amacı insani felaketlerin yaşandığı durumlarda, uluslararası topluma, uygulamaya geçireceği bir davranış kuralı getirmektir. Bu gelişmeler bağlamında, ICISS'in hazırladığı raporla norm olma süreci başlayan koruma sorumluluğu, BM Genel Sekreter raporları, Genel Kurul kararları ve Güvenlik Konseyi kararları ile de günümüze kadar desteklenmiştir.

2.3.1. Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) ve Koruma Sorumluluğu Raporu

İnsani müdahalenin ne zaman yapılacağı konusu hep tartışma konusu olmuştur. 1994 yılında Ruanda'da BM'in hareketsizliği ve 1999'da da BM'in Kosova'daki askeri müdahalesi, Ruanda'da BM'in neden hareketsiz kaldığı ile ilgili birçok tartışmaya neden olmuştur. Bu durum da insani müdahalenin uygulamasının ikircikli bir yönünün olduğunu göstermektedir. Bu sebeple de belli bir çerçevesi olmayan insani müdahale

kötü bir üne kavuşmuştur. Kosova'daki gerçekleştirilen insani müdahale egemen bir devletin içinde askeri müdahalenin ne kadar meşru olabileceği yönünde tartışmalara yol açmıştır. Diğer tartışma konuları da, BM'in Bosna ve Somali'deki başarısız operasyonları olmuştur. Böylelikle, Ruanda, Bosna, Kosova ve Somali'de yaşananlar, insani müdahale probleminin nasıl analiz edilmesi konusunda büyük bir etki yaratmıştır (The Responsibility to Protect Report 2001: 1).

2000 yılının Eylül ayında Kanada hükümeti öncülüğünde bağımsız bir Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu(ICISS) kurulmuştur. Bu komisyonun amacı insani amaçlarla yapılan müdahalelerin önceden belirlenmiş ilkeler çerçevesinde ve meşru bir otorite tarafından uygulanabilecek, tartışmalara neden olmayacak bir davranış kuralı getirmektir. Komisyonun üzerinde çalıştığı konular ise insani yardım amaçlı askeri müdahale, uluslararası güvenlik, uluslararası barış, insan hakları, sürdürülebilir gelişme konularıdır. Komisyon bir yıllık çalışma sonrasında 2001 yılının Aralık ayında koruma sorumluluğu raporunu yayınlamıştır.

Rapor, insani amaçlı askeri müdahaleyi, meşru ve doğru bir zemine kurmayı hedeflemektedir. Bu hedefin kesinlikle zorunlu olarak kurulması gerektiğinin altyapısını da, bugünün uluslararası sistemiyle 1945'in uluslararası sisteminin farklı olduğuna, günümüz uluslararası sistemine birçok yeni aktörün girdiğine, sistemin daha da derinlik kazandığına, devlet içi çatışmaların arttığına, insan hakları ile ilgili birçok uluslararası örgütün kurulduğuna, başarısız devletlerin arttığına, başarısız devletlerde şiddetin yaşam biçimi haline dönüştüğüne ve bunun kabul edilemez olduğuna ve terör örgütlerinin sayısının ve eylemlerinin arttığına dayandırmaktadır.

2.3.2. Koruma Sorumluluğunun Temel İlkeleri

Koruma sorumluluğu normunun getirmeye çalıştığı en önemli yenilik egemenlik anlayışında bir değişikliğe gidilmesi ve müdahale kararı verecek otoritenin sadece Güvenlik Konseyi olmamasıdır. Egemenlik bağlamında düşünüldüğünde, koruma sorumluluğu normu egemenliği, sorumluluk olarak egemenlik çizgisine getirmeyi hedeflemektedir. Otorite konusunda ise amacı Güvenlik Konseyi'ne alternatif bulmak

değil, aksine Güvenlik Konseyi'nin daha iyi çalışması sağlamaktır. Fakat Güvenlik Konseyi'nin veto nedeniyle askeri müdahale kararı veremediği durumlarda, insan hakları ihlallerine karşı sessiz kalınmaması perspektifinden yaklaşarak önce Genel Kurul'a daha sonra ise bölgesel örgütlere sorumluluk düşmesi gerektiğini savunmaktadır.

ICISS raporu, hedeflerini gerçekleştirmek için klasik egemenlik anlayışının değişmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat BM misakının 2/1 maddesi devletlerin egemen eşitliği ilkesi, 2/4 maddesi kuvvet kullanımından kaçınılması yükümlülüğü ve 2/7 maddesi olan müdahale etmeme ilkesi günümüz uluslararası ilişkilerin ve uluslararası hukukun temel yapı taşlarından (http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html, 12 Mart 2016'da erişildi). Bu bağlamda düşünüldüğünde zenginlik ve büyüklük karşılaştırılması yapılmaksızın egemen devletler eşit olarak kabul edildiğinden dolayı egemenlik kavramı uluslararası düzeni, istikrarı ve öngörülebilirliği sağlayan bir niteliktedir (The Responsibility to Protect Report 2001: 12). Fakat uluslararası düzen, egemen eşitlik ve müdahale etmeme kuralının benimsendiği BM anlaşmasından sonra istikrarlı bir şekilde devam etmemiştir.

BM sistemine göre egemenlik, kendi ülke topraklarındaki kaynaklar ve insanlar hakkında karar alma yeteneği anlamına gelirken, devletlerin içsel otoritesi, anayasal düzenlemelerle sınırlandırıldığından tamamen sınırsız değildir (The Responsibility to Protect Report 2001: 12). Bugüne kadarki bütün insani müdahale örnekleri, klasik egemenlik anlayışının hâkim olduğu müdahale etmeme ilkesinin terk edilmesine yol açmadı. Devlet egemenliğinin en güçlü savunucularının bile devlet egemenliğinin kendi vatandaşları üzerinde her istediğini yapacak kadar sınırsız bir gücü ifade etmediğini savunması koruma sorumluluğu normunun gelişmesine olan ihtiyacı kanıtlamıştır (The Responsibility to Protect Report 2001: 8).

Koruma sorumluluğu yaklaşımı, egemenliğin iki sorumluluk taşıdığına vurgu yapıyor: dış sorumluluk; diğer devletlerin egemenliğine saygı duymayı ifade ederken iç sorumluluk ise kendi vatandaşlarının temel haklarına saygı göstermeyi ifade ediyor (Responsibility to Protect Report 2001: 8). Koruma sorumluluğu yaklaşımının

egemenlik anlayışındaki yaratmak istediği en önemli fark ise hak olarak egemenlikten sorumluluk olarak egemenliğe geçişi savunmaktır.

BM Şartı'na göre üye devletler, anlaşmayı imzaladığı zaman uluslararası milletler topluluğuna karşı Şart'ın getirdiği görevleri yerine getirmek için garanti verir ve bu egemenliğin transferi veya zayıflatılmış şekli değildir (The Responsibility to Protect Report 2001: 13). Fakat koruma sorumluluğu yaklaşımı egemenlik anlayışının değişmesi gerektiğini savunmaktadır. Aksi takdirde insani müdahale uygulamalarının her zaman tartışmalı olacağı ve belirli bir davranış kuralı haline gelemeyeceği vurgulanmaktadır.

Koruma sorumluluğu yaklaşımı egemenliği, kontrol olarak egemenlikten sorumluluk olarak egemenlik çizgisine getirmeyi amaçlamaktadır (The Responsibility to Protect Report 2001: 13). Bu yaklaşıma göre egemenlik üç aşamalı sorumluluk içerir (The Responsibility to Protect Report 2001: 13): Birincisi, egemen devlet, kendi vatandaşlarının refahlarını, güvenliklerini ve yaşamlarını korumak için sorumludur. İkincisi, ulusal siyasi otoriteler, dışarıda BM vasıtasıyla uluslararası topluma karşı, içeride de vatandaşlarına karşı sorumludur. Üçüncüsü ise egemen devlet, kendi devlet kurumlarının hareketlerinden ve onların ihmallerinden sorumludur. Egemenlik bu bağlamda düşünüldüğünde uluslararası insan hakları çalışmalarına ve insan güvenliği söylemlerine olumlu etki yaratacaktır.

Özet olarak iki temel ilkedен söz edebiliriz. Birincisi, devlet egemenliği sorumluluğu gerektirir ve insanları koruma sorumluluğu ilk olarak egemen devlete aittir. İkincisi ise insanların iç savaş, isyan ve başarısız devlet durumları dolayısıyla ciddi acılar çektikleri yerlerde ve söz konusu devletin bu acıları yok etmede başarısız veya isteksiz olduğu durumlarda devletin sorumluluğu yerini uluslararası koruma sorumluluğuna devreder. Koruma sorumluluğu uluslararası topluma da üç aşamalı sorumluluk getirmektedir. Bunlar; önleme sorumluluğu, tepki verme sorumluluğu ve inşa etme sorumluluğu.

2.3.2.1. Önleme Sorumluluğu

İnsani felaketler ve ölümcül iç savaşları önleme sorumluluğu öncelikle egemen devlet ve o devletin ilgili örgütlerine ait olmakla birlikte çatışmayı önleme yalnızca ulusal ve yerel güçlere ait değildir (The Responsibility to Protect Report 2001: 19). Müdahalenin başarıya ulaşması için uluslararası toplumunda birçok yükümlülüğe sahiptir. Komisyon müdahalenin başarıya ulaşması için çatışmanın sebeplerinin iyice anlaşılıp “erken uyarı” gibi işlev görmesini, çatışmayı “önleyici araçların” hazır olarak bekletilmesini ve müdahaleyi yapacakların “siyasi isteğinin” olmasını gerekli görmektedir (The Responsibility to Protect Report 2001: 20).

Erken uyarı yaklaşımıyla sorunun temelindeki problemin hızla analiz edilmesi sağlanacak ve siyasi, ekonomik, askeri veya yargısal kurumların geliştirilmesi sağlanacaktır. Böylelikle sorun ne ise o problemi çözmek için herhangi bir askeri müdahaleye gerek kalmaksızın gerekli önlemler alınabilecektir (The Responsibility to Protect Report 2001: 23). Önleme sorumluluğu kapsamında değerlendirilecek araçlar olarak; devletler, BM ve uzmanlaşmış kurumları, uluslararası finans kurumları, bölgesel örgütler, hükümet dışı örgütler, dini gruplar, ticaret dünyası, medya, akademik ve bilimsel kurumların işbirliği sayılabilir (The Responsibility to Protect Report 2001: 26). Böylelikle koruma sorumluluğu insan hakları ihlali olan bir durum karşısında tepki verme kültüründen önleme kültürüne geçmeyi de hedeflemektedir (The Responsibility to Protect Report 2001: 27).

2.3.2.2. Tepki Verme Sorumluluğu

Tepki verme sorumluluğu, bütün önleyici çabalar tükendiğinde ve egemen devletin sorunu çözmek için istekli olmadığı veya sorunu çözme konusunda başarısız olduğunda, ekstrem olaylarda, askeri müdahaleye kadar varabilen bir sorumluluktur (The Responsibility to Protect Report 2001: 29). Eğer insan güvenliğine aykırı bir eylem karşısında, bütün önleyici çabalar başarısız olduğunda BM Güvenlik Konseyi onayı ile askeri, ekonomik, siyasi ve diplomatik alanlarda tepki verilerek sorun çözülebilir. Askeri olarak silah ambargosu ve askeri işbirliği ve eğitim programlarının

sonlandırılması önleme sorumluluğu kapsamında değerlendirilebilir. Ekonomik anlamda devletin yabancı varlıklarına finansal yaptırımlar getirilebilir ve uçuşa yasak bölge gibi hava alanı kısıtlamaları yapılabilir. Siyasi olarak ise diplomatik temsilcilere yönelik kısıtlamalar, seyahat yönünden kısıtlamalar ve uluslararası örgüt üyeliğini askıya almak gibi çabalar sıralanabilir. Yukarıdaki sıralananların hepsi askeri müdahale eylemi olmayan tepki verme sorumluluğuna girmektedir. Ayrıca askeri müdahale seçeneği de tepki sorumluluğu içinde değerlendirilmektedir. Koruma sorumluluğu normu tepki sorumluluğu kapsamında olan askeri müdahale seçeneğini ise altı kriterin gerçekleşmesi şartına bağlamıştır. Bunlar; doğru otorite, haklı neden, doğru niyet, son çare, orantılı yöntemler ve makul başarı beklentisidir.

2.3.2.2.1. Haklı Neden

ICISS raporu, haklı nedeni ilkesini geniş çapta yaşam kaybı ve büyük oranda etnik temizlik olarak belirlemiştir (The Responsibility to Protect Report 2001: 32). Haklı neden olarak sayılacak eylemleri ise şu şekilde belirlemiştir (The Responsibility to Protect Report 2001: 33): 1948 Cenevre Konvansiyonu'nda belirtilen büyük çapta yaşam kayıpları, soykırım niyetli olsun olmasın büyük oranda yaşam kaybı tehlikesinin olması, bir bölgedeki insanların sistematik bir şekilde öldürülmesi veya tecavüz edilmesi, Cenevre Konvansiyonları ve ek protokollerinde tanımlanan etnik temizlik ve büyük oranda yaşam kaybına neden olarak savaş hukuku ihlallerinin yapılması veya insanlığa karşı suçların işlenmesi, başarısız devletlerin neden olduğu iç savaş, açlık gibi felaketlerin olması, devletlerin baş edemediği veya yardım istediği doğal felaketlerin neden olduğu yaşam kayıpları. ICISS raporu bu maddelerin dışında herhangi bir nedeni haklı neden olarak saymamaktadır. Örneğin; ülkede askeri darbenin olması veya başka bir ülkede kendi vatandaşlarının haklarını korumaya yönelik müdahale etme çabası. Haklı neden ilkesinin etnik temizliğin boyutunu ve büyük oranda yaşam kaybını net olarak belirlememesi dikkat çekmiştir. Bunun amacı ise herhangi bir alt sınır koyulduğunda, sınıra ulaşamadığı zaman uluslararası toplumun müdahale yetkisinin olmayacağını kabul edilecek olmasıdır (Evans ve Shanoun 2002: 103).

2.3.2.2.2. Doğru Niyet

Koruma sorumluluğu askeri müdahalenin meşru olabilmesi için öncelikli amacının insan hakları ihlallerini önlemek veya durdurmak olması gerektiğini belirtir. (The Responsibility to Protect Report 2001: 35). Rejimi devirmek veya sınırları değiştirmek, müdahale sonrası toprakların işgaline devam etmek, rejimin devrilmesine veya savaşan taraflardan birine yardım etmek doğru niyet kapsamında değerlendirilmemiştir. Bu noktada ifade edilen niyet ile uygulanan niyetin arasında fark olup olmayacağının belirsiz olması tartışmalıdır. Bu nedenle doğru niyet kriterinin sağlandığının bir göstergesi olarak müdahalenin tek taraflı değil, çok taraflı yapılması gösterilmiştir (The Responsibility to Protect Report 2001: 36).

2.3.2.2.3. Son Çare

Koruma sorumluluğunda amaç öncelikle insani krizin önlenmesi için her diplomatik ve askeri müdahale olmayan yolların araştırılması ve uygulanmasıdır. Bu çabalar arasında tarafların anlaşmaya zorlanması ve barış güçlerinin görüşmeleri gözlemlenmesi sayılabilir. Eğer önleme sorumluluğu kapsamında yapılan bütün barışçıl yöntemler ve çabalar etkisiz olursa askeri müdahaleyi de içeren tepki verme sorumluluğu son çare olarak meşrulaştırılır.

2.3.2.2.4. Orantılı Yöntemler

Askeri müdahalenin meşrulaştırılması için önemli bir etken de müdahaleyi orantılı yöntemler ile uygulamaktır. Bu ilke, askeri müdahalenin süre ve yoğunluk açısından mümkün olduğunca minimum ve gerektiği ölçüde kullanılması anlamına gelmektedir. Koruma sorumluluğuna göre askeri müdahale planının yoğunluğu, süresi ve ölçeği söz konusu insancıl amacı sağlamak için en gerekli yöntemlerle ve en kısa süre gözetilerek planlanmalıdır (The Responsibility to Protect Report 2001: 37). Ayrıca uluslararası insancıl hukukun bütün kuralları müdahale çerçevesinde iyice gözlemlenmeli ve bu kurallara aykırılık bulunmamalıdır.

2.3.2.2.5. Makul Başarı Beklentisi

Bir devletin sınırları içinde müdahale tartışılması yapılıyorsa öncelikle söz konusu insani mezalimi durdurmak veya önlemek yüksek oranda başarılabilir olması gerekir. Ayrıca askeri müdahale, başka bir çatışmaya sebep olursa veya söz konusu çatışmanın daha da büyümesine yol açarsa, amacına yönelik başarısız olursa ve müdahale edildikten sonraki durumun müdahale öncesi durumdan daha kötü olması durumunda meşrulaştırılmaz (The Responsibility to Protect Report 2001: 37).

2.3.2.2.6. Doğru Otorite

Koruma sorumluluğu askeri müdahale kararı için en yetkili mercii olarak Güvenlik Konseyi'ni tanımlamıştır. 2001 yılında yayınlanan koruma sorumluluğu raporuna göre Güvenlik Konseyi'nde veto nedeniyle karar alınamadığı durumlarda bu sorumluluğun önce Genel Kurul'a daha sonra ise bölgesel örgütlere geçtiği vurgulanmaktadır. Fakat 2005 yılında koruma sorumluluğunun oy birliği ile kabul edildiği ve norm haline gelmesinde önemli bir aşama olan Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi, müdahale kararını verecek tek yetkili mercii olarak Güvenlik Konseyi'ni belirtmiştir.

2.3.2.3. İnşa Etme Sorumluluğu

İnşa etme sorumluluğu müdahale sonrası yükümlülükler başlığı altında değerlendirilmektedir. Ülkedeki barışı ve refahı sağlama, güvenliği temin altına alma, yargı sistemini işlevsel hale getirme, sürdürülebilir gelişmeyi ve ekonominin gelişimini teşvik etme, çok taraflı bir işbirliği ile söz konusu krizin yaşandığı ülkenin müdahale sonrası üstyapı ve altyapısına yönelik çalışmalar yapma, insan haklarının gelişimini teşvik etme, seçimleri gözlemleme, ulusal kurumları güçlendirme, ekonomiyi iyileştirme programları yapmak, mültecilerin geri dönüşü ve döndükleri zaman kalacakları yer, sağlık, eğitim, ekonomik şartları ve sosyal hakları yasal olarak iyice düzenleme ve herhangi bir neo-kolonyal bir şüpheyi yer bırakılmaması inşa etme

sorumluluğu kapsamında değerlendirilmiştir (The Responsibility to Protect Report 2001: 39-45).

2.3.3. Otorite Problemi

Koruma sorumluluğu bağlamında söz konusu krizin yaşandığı ülkedeki insanların yaşamlarını ve refah seviyelerini koruma sorumluluğu ilk olarak egemen devlete aittir. Fakat o devlet bu amaçları başaramıyorsa veya hiçbir girişimde bulunmuyorsa sorumluluk uluslararası topluma geçer. Uluslararası toplum denince ise ilk olarak BM Güvenlik Konseyi gelir. Çünkü BM Güvenlik Konseyi uluslararası hukukun ve uluslararası sistemin merkezidir. Fakat BM Güvenlik Konseyi müdahale kararını alamıyorsa veya daimi üyelerinden birinin veya birkaçı veto hakkını kullanıyorsa söz konusu krizin nasıl çözüleceği de belli bir çerçeveye oturtulmak istenmiştir. Fakat bu çerçevenin uygulanması konusunda büyük tartışmalar devam etmektedir.

Koruma sorumluluğu raporu kesinlikle insani yardım amaçlı müdahalenin Güvenlik Konseyi'nden daha uygun başka bir otoritenin olmadığını kabul etmektedir (The Responsibility to Protect Report 2001: 49). Fakat koruma sorumluluğunun amacı Güvenlik Konseyi'ne alternatif bulmak değil sadece insani felaketlerin yaşandığı durumlarda müdahaleye karar verecek otoritenin daha iyi çalışmasını sağlamaktır.

Güvenlik Konseyi vetosu ve meşruluk konusu ise insani amaçlı müdahale için koruma sorumluluğu yaklaşımının en çok tartıştığı konular olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin veto gücü, geçmişte insani krizleri önlemek veya durdurmak için girişilen müdahaleye engel olduğu görülmüştür. ICISS raporunun ortaya koyduğu fikir ise beş daimi üyenin insani kriz durumlarında veto gücünü kullanmasının bir “davranış kuralı” (code of conduct) haline getirilmesi olmuştur. Davranış kuralının kapsamı ise herhangi bir Güvenlik Konseyi daimi üyesinin, söz konusu insani krize müdahale edilmesinin kendi hayati çıkarlarına zarar vermiyorsa veto gücünü kullanmaması gerektiği anlayışıdır (The Responsibility to Protect Report 2001: 51). Bu bağlamda “yapıcı çekimselik” (constructive abstention) geçmişte kullanılmıştır (The

Responsibility to Protect Report 2001: 51). Fakat hayati çıkarlarının olmamasının kime, neye ve hangi ölçütlere göre belirli bir çerçevesinin olmaması muğlak bir açıklama olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin müdahale kararını alamadığı durumlarda, koruma sorumluluğu yaklaşımı ilk olarak sorumluluğu BM Genel Kurul'una daha sonra bölgesel örgütlere vermektedir. Ek olarak da BM Misakı'nın 99. Maddesi bağlamında Genel Sekreter'in konuyu Genel Kurul gündemine getirme fırsatı vardır.

2.3.3.1. Genel Kurul

Uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi konusunda ilk sorumluluğun sahibi Güvenlik Konseyi, veto nedeniyle bu görevini ifa etmede başarısız olduğu zaman “Barış İçin Birlik” prosedürü bağlamında Genel Kurul yirmi dört saat içinde Acil Özel Oturumu için toplanabilir. Bunun için Güvenlik Konseyi'nin dokuz olumlu oyuna ihtiyaç vardır.¹ Güvenlik Konseyi'nden dokuz olumlu oy çıktıktan sonra söz konusu problem Genel Kurul'da görüşülebilmektedir. Ayrıca barış için birlik kararının Genel Kurul gündemine gelmesi için BM anlaşmasının 12. maddesine göre o konunun Güvenlik Konseyi gündeminde olmaması gerekir. Uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden eyleme karşı herhangi bir askeri müdahale seçeneğinin doğması için ise Genel Kurul'un 3'te 2'sinin, kararı kabul etmesi gerekmektedir ([http://www.un.org/en/sc/reperatoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](http://www.un.org/en/sc/reperatoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf), 15 Mart 2016'da erişildi). BM anlaşmasının 18. maddesine göre Genel Kurulun 3'te 2'sinin kabul ettiği barış için birlik kararı ancak tavsiye niteliğinde olabilir. Sonuç olarak, koruma sorumluluğunun norm haline geldiği 2006 yılındaki karar Genel Kurul tarafından alınacak müdahale seçeneğinde eskiye göre bir değişiklik getirmemiştir.

2.3.3.2. Bölgesel Örgütler

BM anlaşmasına göre uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi görevi ilk olarak Güvenlik Konseyi'ne aittir. Daha sonra barış için birlik prosedürü bağlamında

¹ Barış İçin Birlik kararı ilk olarak 1950 yılında Kore Savaşı özelinde uygulanmıştır. O dönemde Güvenlik Konseyi'nin veto nedeniyle uluslararası barış ve güvenliği sürdürme görevini ifa edemediği takdirde Güvenlik Konseyi'nin 7 üyesinin olumlu oyuyla söz konusu müdahale kararı için Genel Kurul sorumlu olmaktadır. 1963 yılında ise üye sayısının artmasıyla 7 olan gerekli oy sayısı 9'a yükseltilmiştir.

Genel Kurul görevi devralmaktadır. Fakat bu iki kurul da müdahale kararını alamadığı durumlar da BM şartının 8. Bölümü çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi şartıyla bölgesel örgütler de müdahaleyi yapabilir.² Bu konudaki en çok tartışılan ise bölgesel örgütün krizin yaşandığı ülkenin görev alanı olup olmadığı konusudur. NATO'nun Kosova müdahalesi bu bağlamda tartışılmıştır. Müdahale edilen ülkenin NATO üyesi olmayan bir ülke olması müdahalenin meşruluğunu zedelemiştir. Ayrıca müdahale kararının en azından bir kere bile Güvenlik Konseyi'nde oylanmaması da meşruluğu zedelemiştir. Müdahale taraftarları sorunun NATO'nun sınırları içine sığmayacağı tehlikesi olduğundan NATO'nun görevlendirilmesinde bir sıkıntı olmadığını savunmuşlardır. Fakat yakın tehlike olması dâhilinde bile tüm barışçıl önlemlerin tüketilip tüketilmediği konusu da tartışmalıdır.

2.3.4. Koruma Sorumluluğunun Birleşmiş Milletler Çalışmalarındaki Yeri

Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu(ICISS)'nin 2001 yılında hazırlamış olduğu koruma sorumluluğu raporu yaklaşımın temel sütunu olmakla birlikte, BM genel sekreterlerinin çabaları, BM Genel Kurul kararları ve BM Güvenlik Konseyi kararları da koruma sorumluluğunun uygulanmasını hayata geçirebilmek için norm haline getirmiş ve günümüze kadar geliştirerek şekillendirmiştir.

2.3.4.1. Daha Güvenli Bir Dünya Raporu

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın düzenlediği Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim Yüksek Paneli'nin Aralık 2004'te yayınladığı bu rapor, 1945 dünyasının değiştiğini, insan güvenliğini ve devletlerin güvenliğini tehdit edecek yeni tehditlerin ortaya çıktığına vurgu yapıyor. Bu nedenle bu rapor, temel insan haklarının koruyuculuğunu ve sosyal ilerlemeyi teşvik etmeyi amaç edinen BM'yi de yeni tehdit algılarına karşı yeni düzenlemeler getirmesi gerektiğine vurgu yapıyor.

² BM Şartı 8.Bölüm 52/3. Madde: "Güvenlik Konseyi, yerel uyuşmazlıkların, ya ilgili devletlerin girişimi üzerine ya da Güvenlik Konseyi'nin göndermesi yoluyla, bu tür bölgesel anlaşmalar ya da bölgesel kuruluşlar aracılığıyla barışçı yoldan çözülmesinin gelişmesini teşvik eder".

Daha Güvenli Dünya raporu, askeri müdahalenin meşruluğu için ise beş kriter belirliyor. Bunlar; tehdidin ciddiliği, uygun amaç, son çare, orantılılık ve sonuçların denkliği ilkeleridir (A More Secure World: Our Shared Responsibility Report 2004:3). Bu kriterlerden tehdidin ciddiliği hariç diğer ilkeler koruma sorumluluğu raporunda aynı anlamlar ile vardı. Bu raporda yüksek başarı şansı yerine sonuçların denkliği ifadesi kullanılmıştır. Tehdidin ciddiliği başlığında sorunun gerçekten insan güvenliğini ve devletlerin güvenliğini etkiliyor mu ve soykırım, etnik temizlik, geniş oranda yaşam kaybı ve uluslararası insancıl hukuk ihlalleri var mı diye tartışmıştır. Ek olarak bu rapor BM misakındaki müdahale etmeme ilkesinin uluslararası insancıl hukukun ihlallerini, soykırımı, etnik temizliği ve geniş oranda yaşam kaybını koruyucu bir özelliğinin olmaması gerektiğinin altını çiziyor (A More Secure World: Our Shared Responsibility Report 2004: 65). Askeri müdahale kararı için otorite kaynağı olarak ise Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu göstermiştir. Ayrıca Güvenlik Konseyi'nde oylama yöntemine dair bir yenilik getirmeyi de amaçlamıştır. Buna göre önce Güvenlik Konseyi üyeleri “belirleyici oylama” olarak açık oylama, daha sonra ise ikinci oylama yapacaktır. İlk oylamadaki ‘hayır’ oyları etkili veya yasal olmazken, ikinci oylama resmi olarak kabul edilecektir (A More Secure World: Our Shared Responsibility Report 2004: 82). Bu oylamanın amacı ise hayati çıkarlarının olmadığı durumlarda Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin veto hakkını kullanmamasını sağlamaktır.

Rapor ek olarak, egemen hükümetler ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlalleri, soykırım, etnik temizlik ve soykırım durumlarında bu sorunları önlemede yetersiz veya isteksiz ise askeri müdahalenin Güvenlik Konseyi'nin onayıyla, son çare olarak ve uluslararası koruma sorumluluğu bağlamında uygulanabileceğini savunmaktadır (A More Secure World: Our Shared Responsibility Report 2004: 66).

2.3.4.2. Geniş Özgürlük Raporu

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 2005 yılında yayınladığı “Geniş Özgürlük” adlı raporunda da asıl görevin, otorite kaynağı bağlamında Güvenlik Konseyi'ne alternatif bulmak olmadığı, asıl görevin Güvenlik Konseyi'ni daha iyi çalışır duruma getirmek olduğu vurgulanmaktadır (In Larger Freedom: Towards Development,

Security and Human Rights For All Report 2005: 33). Ayrıca Geniş Özgürlük raporu, ICISS raporu ve Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim Yüksek Paneli'nin 2004 yılında yayınladığı “Daha Güvenli Bir Dünya: Bizim Ortak Sorumluluğumuz” adlı Nihai Raporuna atıfta bulunarak uluslararası toplumu koruma sorumluluğunu benimsemeye ve gerekli olduğunda bu norm bağlamında uygulamaya geçmeye davet etmiştir (In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights For All Report 2005: 35).

2.3.4.3. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi ve Sonrası Gelişmeler

24 Ekim 2005 tarihinde BM Genel Kurulu, Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamında ilk sorumluluğun ilgili egemen devlete ait olduğunu fakat bu sorumluluğun yerine getirilmediği veya getirilemediği durumlarda, sorumluluğun uluslararası topluma geçtiğiyle ilgili 138 ve 139. paragraflardaki koruma sorumluluğu kavramını kabul etmiştir (2005 World Summit Outcome, resolution adopted by UN General Assembly, A/RES/60/1 2005: 31). Böylece koruma sorumluluğu normunun dört spesifik suç üzerinden ileri sürülebileceği netlik kazanmıştır. Koruma sorumluluğu BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Genel Kurul tarafından oybirliği ile kabul edilmesi, koruma sorumluluğunu norm haline getirmiştir. Fakat kabul edilen koruma sorumluluğunun, ICISS raporundaki temel bağlamından farklı olması, kabul edilenin “Hafif Koruma Sorumluluğu” olarak değerlendirilmesine yol açmıştır (Weiss 2014: 15). Böyle değerlendirilmesinin en önemli nedeni ise kabul edilen koruma sorumluluğu ile ilgili 138 ve 139. Maddelerinin müdahaleye karar verecek tek yetkili mercii olarak Güvenlik Konseyi'ni görmesi olmuştur.

BM Güvenlik Konseyi ise koruma sorumluluğunu ilk kez 28 Nisan 2006'da 1674 nolu kararla kabul etmiştir. Bu kararda Dünya Zirvesi'ndeki koruma sorumluluğu ile ilgili 138 ve 139. Maddeleri kabul edilmiştir (Security Council Resolution 1674: 2006). Güvenlik Konseyi bu kararını 11 Kasım 2009 yılında 1894 nolu kararıyla da tekrar onaylamıştır (Security Council Resolution 1894: 2009).

Ocak 2007’de BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon görevi Kofi Annan’dan devraldıktan sonra koruma sorumluluğunu uluslararası topluma benimsetmek ve norm haline getirmek için çalışmaya devam etmiştir. Aralık 2007’de, uluslararası örgütler ve uluslararası barış konularında önemli çalışmaları olan Edward Luck, 2005 Dünya Zirvesi’nin Sonuç Bildirgesinin 138. ve 139. paragraflarında vurgulanan koruma sorumluluğunun, kavramsal, siyasi ve kurumsal gelişimini sağlama konularında Ban Ki-moon’un özel danışmanı olarak atanmıştır (Eldem 2015: 12). Ayrıca BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon 2008 yılında Berlin’de yaptığı konuşmada koruma sorumluluğunun insani müdahale ile aynı olmadığını, egemenlik anlayışına karşı düşman olmadığını aksine devletlerin egemenliğini güçlendirdiğini vurgulamıştır (<http://www.un.org/press/en/2008/sgsm11701.doc.htm>, 15 Mart’da erişildi). Aynı konuşmada Moon, Afrika ülkelerinin çekincelerini gidermek için insani müdahale ve egemenlik kavramlarının evrimiyle uğraşan BM’in iki genel sekreterinin(Kofi Annan ve Boutros Boutros Ghali) de Afrikalı olduğunu vurgulayarak aslında koruma sorumluluğunun büyük güçlerin bir politika aracı olmadığını belirtmeye çalışmıştır (<http://www.un.org/press/en/2008/sgsm11701.doc.htm>, 15 Mart’da erişildi).

Koruma sorumluluğunun uygulamasının hayata geçirilmesi bakımından, Ocak 2009’da BM Genel Kurulu’nda BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon “Koruma Sorumluluğu Uygulama Raporu” nu sunmuştur (Implementing the Responsibility to Protect, UN General Assembly, Report of the Secretary General 2009). Rapor, BM Genel Kurulu’nda uzun tartışmalara sebep olmuştur. BM Dönem Başkanı Miguel d’Escoto Brockmann, insani müdahale amaçlı yapılan müdahaleler için asıl sorunun kolektif güvenlik sisteminin koruma sorumluluğunu uygulayacak düzeye gelmediğini, haklı neden ilkesinin BM Şartı’ndan önceki haklı savaş doktrini ile aynı özellikte olduğunu, bu yüzden koruma sorumluluğu tartışmalarının üretken ve aydınlatıcı bir tartışma olmadığını belirtmiştir (http://www.responsibilitytoprotect.org/PGA_dEscoto_ENG.pdf, 16 Mart 2016’da erişildi). Tartışma, koruma sorumluluğunu güçlü devletlerin politika aracı olarak görenler ve koruma sorumluluğunu soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar gibi suçların önlenmesine ve durdurulmasına yönelik ahlaki davranış kuralı getirebilecek bir yaklaşım olarak görenler

arasında gelişmiştir.³ 12 Ocak 2009’da sunulan “Koruma Sorumluluğu Uygulama Raporu” uzun tartışmalardan sonra ancak 14 Eylül 2009’da 67 devletin imzasıyla Genel Kurul’un 63/308 sayılı kararı ile kabul edilmiştir (Eldem 2015: 13). Kabul edilen bu rapor üç temel sütun üzerine kurulmuştur. Birinci sütun, devletler, vatandaşlarını soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına karşı korumak için ilk sorumluluğu üstlenir (Implementing the Responsibility to Protect, UN General Assembly, Report of the Secretary General 2009: 8). İkinci sütun, uluslararası toplumun devletlerin ilk sorumluluğu yerine getirmesinde ve bu sorumluluğu gerçekleştirme kapasitesini artırma konusunda yardım etme sorumluluğu vardır (Implementing the Responsibility to Protect, UN General Assembly, Report of the Secretary General 2009: 9). Üçüncü sütun ise ilk sorumluluğa sahip devletin sorumluluğunu yerine getirmediği veya getiremediği durumlarda, uluslararası hukuka uygun bir şekilde, uluslararası toplumun, askeri müdahale seçeneği de dâhil tüm önlemleri zamanında ve kararlı bir şekilde uygulamaya koyma sorumluluğu vardır (Implementing the Responsibility to Protect, UN General Assembly, Report of the Secretary General 2009: 9). BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon bu rapordan sonra koruma sorumluluğunun uygulanmasının işlevselliğini artırmak amacıyla Genel Kurul’a koruma sorumluluğu ile ilgili altı rapor daha sunmuştur. 2010 yılında önleme sorumluluğunu artırmaya yönelik olan “erken uyarı kabiliyeti raporu” Genel Kurul’a sunulmuştur (Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect, UN General Assembly, Report of the Secretary General). 2011 yılında koruma sorumluluğunda “bölgesel ve bölge altı örgütlerle işbirliği raporu” yayınlanmıştır ([http://www.un.org/en/ga/president/65/initiatives/Report of the SG to MS.pdf](http://www.un.org/en/ga/president/65/initiatives/Report%20of%20the%20SG%20to%20MS.pdf), 16 Mart 2016’da erişildi). 2012 yılında ise zamanında ve kararlı bir tepkinin etkili biçimde nasıl yapılabileceğine yönelik “zamanında ve kararlı tepki raporu” sunulmuştur (http://www.globalr2p.org/media/files/unsg-report_timely-and-decisive-response.pdf, 16 Mart 2016’da erişildi). 2013 yılında yine devlet sorumluluğu ve önleme sorumluluğuna yönelik “devlet sorumluluğu ve önleme” raporu Genel Kurula sunulmuştur (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/929, 16 Mart 2016’da erişildi). 2014 yılında kolektif sorumluluğu yerine getirmeyi teşvik etme bakımından “uluslararası yardım” raporu Genel Kurul’a sunulmuştur ([http://www.un.org/en/ga/president/68/initiatives/Report of the SG to MS.pdf](http://www.un.org/en/ga/president/68/initiatives/Report%20of%20the%20SG%20to%20MS.pdf), 16 Mart 2016’da erişildi).

³ Devletlerin tartışmaya ilişkin görüşleri için bkz.: “More Than 40 Delegates Express Strong Skepticism, Full Support as General Assembly Continues Debate on Responsibility to Protect”, UN Press Release, GA/10849, 24 Temmuz 2009.

org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/947&referer=/english/&Lang=E, 16 Mart 2016'da erişildi). Son olarak koruma sorumluluğunun uygulanmasının hayata geçirilmesine dair “hayati ve sürekli sorumluluk” raporu 2015 yılında Genel Kurul’a sunulmuştur (http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/N1521764_2015_SG_Report_R2P_English.pdf, 16 Mart 2016'da erişildi).

2.3.5. Devletlerin Koruma Sorumluluğuna Yönelik Yaklaşımları

Koruma sorumluluğunun uluslararası kabulü için başta küresel güçlerin daha sonra uluslararası toplumun bu normu benimsemesi gerekmektedir. Koruma sorumluluğu 2001 yılında ICISS raporunda ilk yayınlandığı zaman Amerika Birleşik Devletleri(ABD), Büyük Britanya, Japonya, Kanada, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Ruanda, Kenya ve Avrupa Birliği bu rapora desteklerini bildirdiler (Tiewa 2012: 153). Ayrıca birçok devlet koruma sorumluluğunun uygulanmasına yönelik çekincelerini ifade etmiştir. Koruma sorumluluğunun içeriğinin değiştiği gibi devletlerin koruma sorumluluğuna yönelik yaklaşım tarzları da değişikliğe uğramıştır.

Clinton'un ABD'nin her insani felaket veya insan hakları ihlaline karşı cevap veremeyeceği düşüncesine sahip olması, ABD'nin insani yardım amaçlı askeri müdahaleye karşı görüşü neo Wilsonism olarak algılanmıştır (O'Donnell 2014: 571). ABD, Bush döneminde ise kuvvet kullanma gücünü sınırlayacağı endişelerinden dolayı koruma sorumluluğuna mesafeli yaklaşmıştır (Pingeot ve Obenland 2014: 26). Obama ise Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın üstlenilecek koruma sorumluluğuna tereddütlü yaklaşmıştır (O'Donnell 2014: 571). ABD'nin önem gösterdiği husus Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin veto gücünün zayıflamaması olmuştur. Ayrıca her insan hakları ihlallerine gösterdiği tepkilerin aynı olmaması da realist bir dış politika anlayışı benimsediği göstermiştir. ABD çıkarının olmadığı bir müdahalede sorumluluk almaya sıcak bakmamaktadır. Bu nedenle koruma sorumluluğuna karşı net bir tavır tutunmamıştır.

Rusya ise her zaman müdahalenin Güvenlik Konseyi kararı ile alınmasından yana olmuştur. Diğer bir ifade ile klasik egemenlik anlayışının, müdahale edilmezlik ve

egemen eşitlik ilkelerinin savunucusu olmuştur (O'Donnell 2014: 577). Fakat bu anlayışa karşılık 2008 yılında koruma sorumluluğuna dayanarak Gürcistan'a yaptığı müdahale çok tartışılmıştır.

Çin, Kofi Annan'ın vurguladığı egemenlik anlayışının gözden geçirilmesinin gerektiği fikrini ve koruma sorumluluğunu en başından reddetmiştir (O'Donnell 2014: 576). Hatta Güvenlik Konseyi kararı ile yapılan bir müdahalenin bile hem kuvvet kullanma yasağının hem de egemen eşitlik ilkesinin ihlali olabileceğini bile belirtmişlerdir. (O'Donnell 2014: 577). Çin'deki akademisyenler koruma sorumluluğu konusunda iki farklı görüşe sahiptirler. Bazıları koruma sorumluluğunu Batılı güçlerin bir oyunu olduğunu bazıları ise bu yeni normun uluslararası insan hakları ihlallerine bir cevap olabileceğini düşünmektedir (Tiewa 2012: 160). 2005 Dünya Zirvesi'ndeki koruma sorumluluğunu kabul eden Çin'in, koruma sorumluluğuna yönelik yaklaşımını büyük ölçüde şu etkenler yönlendirmektedir (Liu ve Zhang 2014: 406): stratejik ulusal çıkarları, yapılacak müdahalenin olası riskleri ve devlet egemenliği üzerindeki ideolojik endişeleri. 2007 yılında BM reformları ile ilgili yayınladığı rapora göre ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumlara cevap vermek ancak bölge ülkeleri ve bölgesel örgütlerin görüşleri alınarak ve BM Şartı'na uygun bir şekilde verilebilir (<http://www.china-un.org/eng/smhwj/2005/t199101.htm>, 19 Mart'ta erişildi). Çin aslında koruma sorumluluğunun önleme sorumluluğu kapsamındaki bütün çabaları desteklemektedir. Fakat bu normun devletlerin egemenliği üzerinde bir baskı unsuru yaratmaması gerektiğini, insan haklarının gelişimi için ulus devletlere yardım edilmesi gerektiğini, iyi yönetişimin geliştirilmesi gerektiğini ve çoğu devlet gibi müdahalenin egemenlik ve müdahale etmeme ilkesini çiğnemediği uluslararası hukuka uygun bir şekilde yapılması gerektiğini savunmuştur (Tiewa 2012: 159-160). Libya müdahalesinde Güvenlik Konseyi'nde çekimser oy vererek koruma sorumluluğu bağlamında müdahaleye engel olmayan Çin, bu müdahalede bölgesel devletler ve bölgesel örgütlerin görüşleri alınarak, Libya'nın egemenlik haklarına saygı gösterilerek bir müdahale olması fikrini daha çok benimsemiştir.

Avrupa Birliği (AB) koruma sorumluluğunun uygulanması aşamasındaki bölünmelere rağmen koruma sorumluluğuna net bir şekilde destek veren tek büyük

güçtür (Brockmeier, Kurtz ve Junk 2014: 430). Fransa koruma sorumluluğunu en çok destekleyen devletlerden biridir. Öyle ki insani mezalim durumlarında Güvenlik Konseyi'nin veto gücünün sınırlandırılmasına dair bir görüş ileri sürmüştür (O'Donnell 2014: 576). Fransa'nın koruma sorumluluğunu desteklediğinin bir diğer göstergesi de 2008 yılında Myanmar'da gerçekleşen kasırga sonucu ortaya çıkan büyük felaket karşısında koruma sorumluluğunu uygulamaya geçirme isteği olmuştur (Bellamy ve Drummond 2011: 190). Ayrıca Fransa, BM vasıtasıyla Mali'ye ve 2011 yılında Libya'ya yapılan müdahalede aktif rol almıştır.

İngiltere ise koruma sorumluluğunu ABD'nin aksine, Güvenlik Konseyi kararı olsun veya olmasın güç kullanımının hukuki dayanağı olarak koruma sorumluluğunu açık bir şekilde desteklemiştir (O'Donnell 2014: 574). Hatta Tony Blair büyük devletlerin liderleri arasında koruma sorumluluğunu en çok destekleyen lider olmuştur (Macfarlane, Thielking ve Weiss 2004: 981). Fakat ilerleyen yıllarda İngiltere koruma sorumluluğu yaklaşımına ilkesel olarak desteğe devam etmekle birlikte uygulama aşamasında çıkar odaklı bir yaklaşım sergilemiştir.

ICISS komisyonunun kurulmasında öncülük eden Kanada'nın ilk zamanlarda yaklaşımı desteklediği aşikârdır. Fakat Kanada'da muhafazakâr Stephen Harper'in başbakan olması, koruma sorumluluğuna verilen desteği önemli ölçüde azaltmıştır (Pingeot ve Obenland 2014: 26).

Almanya koruma sorumluluğuna başlangıçtan beri destek vermekle birlikte önleme sorumluluğunun geliştirilmesinden ve askeri müdahalenin son çare olarak kullanılmasından yana olmuştur (Pingeot ve Obenland 2014: 26). Hatta dış işleri bakanlığı bünyesinde "Koruma Sorumluluğu Dostlar Grubunun" bir üyesidir (Pingeot ve Obenland 2014: 26).

Gelişmekte olan bir ülke olan Brezilya ise ilk dönemde koruma sorumluluğunu emperyal amaçlara yönelik bir araç olarak görmüştür. Fakat daha sonra koruma sorumluluğunun birinci aşaması olan önleme sorumluluğunun geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Koruma sorumluluğunu geliştirme amacıyla "Korurken Sorumluluk"

fikrini uluslararası topluma ilan etmiştir. Bu yaklaşıma göre devletlerin egemenliğine saygı, önleme sorumluluğuna yönelik çalışmaların geliştirilmesi ve Güvenlik Konseyi'nin hesap verilebilirliğinin ve şeffaflığının artırılması önemlidir (Stuenkel ve Tourinho 2014: 396-398). Brezilya'nın bu bağlamda asıl hedefi ise bütün devletlerin eşit olarak davranabildiği çok taraflı bir düzenin kurulmasıdır (Stuenkel ve Tourinho 2014: 396-398).

Gelişmekte olan bir diğer ülke olan Hindistan ise koruma sorumluluğunu Batılı güçlerin müdahalecilik anlayışının bir aracı olduğunu ve Güvenlik Konseyi'nde bir reformun gerçekleşmesinin koruma sorumluluğundan daha önemli olduğunu vurgulamıştır (Rotmann, Kurtz ve Brockmeier 2014: 365). 2005 Dünya Zirvesi'nde onaylanan koruma sorumluluğu ile ilgili görüşmelerde çok ihtiyatlı davranan Hindistan, devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi ve egemenlik ilkesinin bozulmaması gerektiği düşüncesini savunmuştur (Jaganathan ve Kurtz 2014: 462). 2009 yılındaki Genel Kurul tartışmasında ise “sorumluluk olarak egemenlik” fikrini benimseyerek koruma sorumluluğuna olumlu yaklaşmakla birlikte koruma sorumluluğunun Libya'daki ilk deneyiminden sonra çekinceli yaklaşıma geri dönmüştür (Jaganathan ve Kurtz 2014: 463). Bunun nedeni ise Libya'ya yapılan müdahale sonrası ülkede rejim değişikliğinin yaşanması olmuştur.

Güney Afrika ise 1994'te apartheid dönemi bittikten sonra “Afrika'daki sorunlara Afrikalı çözümler” aramanın daha faydalı olacağını savunmuştur (Verhoeven, Murthy ve Oliviera 2014: 510). Koruma sorumluluğuna ise çekinceli yaklaşmıştır. Uluslararası hukuk kurallarına uygun, ağır insan hakları ihlallerine karşı önleme sorumluluğunu destekleyen Güney Afrika, Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya müdahalesini öngören 1973 nolu kararını onaylamıştır. Fakat müdahalenin rejim değişikliğine neden olması Güney Afrika'yı koruma sorumluluğuna en olumsuz bakan devletlerden biri yapmıştır (Verhoeven, Murthy ve Oliviera 2014: 510).

2.3.6. Koruma Sorumluluğuna Yönelik Tartışmalar

Koruma sorumluluğu yönelik eleştiriler büyük oranda büyük güçlerin yeni bir politika aracı olduğu, insani müdahaleden farklı bir yanının olmadığı ve devletlerin egemenlik haklarını zayıflatacağı konularında odaklanmıştır. Koruma sorumluluğuna olumlu yaklaşanlar ise koruma sorumluluğunun yaygın insan hakları ihlallerine sessiz kalınmaması için güzel bir fırsat olduğu ki 2005 Dünya Zirvesi'nde norm haline geldiği ve devletlerin egemenlik haklarını zayıflatmadığı aksine vatandaşlarını koruma bakımından ilk sorumluluğun söz konusu devlete verilmesi ile egemenliği güçlendirdiğini ileri sürmüşlerdir. Koruma sorumluluğu bazıları için müdahalelerin etkililiği diğerleri için ise müdahalelerin meşruluğu ve yöntemleri önemlidir. Bir kesime göre insani müdahale devlet egemenliğine aykırı ve büyük güçlerin siyasi çıkarları için bir araçtır. Karşıt görüşe göre ise insani müdahale haklı sebeplere dayanan egemenliğe aykırı olmayan bir uygulamadır.

Koruma sorumluluğu yaklaşımında devletlerin ülkelerinde meydana gelen olaylar için sorumlu olması egemenliğin sonucu olarak görülerek bir problem oluşturmamakta fakat uluslararası camianın sorumluluğunun devletler hukukuna uydurulması zor olan konudur (Arsava 2011: 111). Devletlerin sorumluluklarını yerine getiremediğinin ne zaman belli olduğu ve sorumluluğun ne zaman uluslararası topluma geçeceği de önemli bir tartışma konusudur (Arsava 2011: 111). Koruma sorumluluğuna yönelik diğer bir eleştiri ise suçların tasnif edilmesinin Güvenlik Konseyi'nin hareket alanının daralmasına yol açabileceği problemi olmuştur. Bunun nedeni ise BM'nin 7. Bölüm çerçevesinde uluslararası barış ve güvenlik için koruma sorumluluğundan çok daha geniş hareket kabiliyetine sahip olduğuna bağlanmaktadır.

Alex Bellamy koruma sorumluluğunun askeri müdahaleye katkısını üç biçimde ele almıştır. Birincisi, koruma sorumluluğu doktrini müdahalenin neden olacağı manevi zararları azaltmaya fayda sağlayabilir; ikincisi doktrin özellikle askeri sorunlar olmak üzere karışık problemlere diplomatik ve politik çözümler sağlayabilir; üçüncüsü ise sivilin korunmasına yönelik yenilikçi koruma pratikleri geliştirebilir (Bellamy 2008: 630).

Michael Doyle, koruma sorumluluğunun köklerini uluslararası etik temelinde incelemiş ve doktrinin genel olarak liberalizm ile bağlantılı olmasının yanında realist ve Marksist geleneğin bile uluslararası etik anlayışı vasıtasıyla doktrinin içinde yerlerini aldığını vurgulamıştır (Doyle 2011: 72). Doyle ayrıca koruma sorumluluğunun Myanmar ve Kenya pratiklerinin neo-emperyal şüpheleri ortadan kaldırdığını savunmaktadır (Doyle 2011: 81).

Chomsky, koruma sorumluluğu doktrini ile insani müdahale arasında tarihi ve pratik olarak hiçbir farkın bulunmadığını savunmaktadır (<http://chomsky.info/20090723/>, 25 Mart 2016'da erişildi). Ayrıca Chomsky Dünya Zirvesi'nde kabul edilen doktrinde müdahale kararının Güvenlik Konseyi'nde olmasını eleştirmiş ve bu sorunun giderilmesi için veto hakkının kaldırılması gerektiğini düşünmüştür (<http://chomsky.info/20090723/>, 25 Mart 2016'da erişildi).

ICISS komisyonu üyesi ve doktrinin geliştirilmesi taraftarı olan Ramesh Thakur ise doktrin için öncelikle üç çıkmaz belirlemiştir. Birincisi, egemenlik ilkesine her zaman saygı duymanın insancıl felaketlere yol açabileceği; ikincisi BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin veto yetkisi ve insani müdahale kararının Güvenlik Konseyi'nin yetkisinde olmasının siyasi çözümsüzlüğe neden olacağı; üçüncüsü ise BM'nin onayı olmaksızın yapılacak müdahalenin hem uluslararası hukukun ihlali olacağı hem de uluslararası düzeni zayıflatacağıdır (Thakur 2002: 325). Fakat Thakur, ICISS'ın bu çıkmazları kapsamlı, yenilikçi, dengeli ve siyasal realizm çerçevesinde bağımsız çalışmalarla çözeceğini savunmaktadır.

Thomass Weiss ise koruma sorumluluğu doktrinin büyük güçlerin ileriye dönük planlamalarını yansıttığı ve doktrinin büyük güçler tarafından Truva Atı olarak kullanılacağı eleştirilerine kesinlikle katılmamaktadır (Weiss 2004: 135). Weiss ayrıca koruma sorumluluğu doktrininin Vestfalya anlaşmasından beri toprak, halk ve otorite unsurlarından oluşan devletlerin egemenlik anlayışına insan haklarına saygı ilkesini de eklediğini belirtmiştir (Weiss 2004: 138).

David Chandler ise koruma sorumluluğu tartışmalarının üç yöne odaklanmasını daha yararlı bulmaktadır. Birincisi, bu doktrin insani yardım amaçlı askeri müdahaleye karşı çıkan insan hakları örgütlerini yatıştırma amacıyla oluşturulmadığı kabul edilmeli; ikincisi müdahale kavramının egemenlik ile uyumlu olduğu kabul edilmeli; son olarak üçüncüsü müdahalenin BM Güvenlik Konseyi'nin otoritesini zayıflatmadığı aksine güçlendirdiği kabul edilmelidir (Chandler 2004: 61).

Stefanie Fishel ise ICISS raporunun müdahale hakkında geçmiş ikilemleri tekrar ürettiğini ve yapısal şiddet, aktüel şiddet ve savaşın karışık kapitalist formlarını açıklayamadığını savunarak doktrini eleştirmiştir (Fishel 2013: 215). Koruma sorumluluğu doktrinine getirilen bir eleştiri de büyük oranda siyasi ve istikrarsız olduğu yönündedir (Labonte 2012: 983).

Patricia Weber koruma sorumluluğu doktrininin, devletlerin davranışlarını çıkarlarının yönlendirdiğini göz ardı ederek uluslararası realiteyi kavrayamadığını ve doktrinde Güvenlik Konseyi'nin karar verici olarak belirlenmesinin hata olduğunu belirterek (Weber 2009: 582) koruma sorumluluğu yaklaşımına olumsuz yönde yaklaşmıştır. Çünkü Weber bunun Foucaultcu bir anlayışla Batılı devletlerin işine geleceğini savunmaktadır.

Koruma sorumluluğu doktrinine yönelik bir eleştiri de uluslararası toplumun sorumluluğunu yerine getirmemesi durumunda nasıl bir yaptırımın uygulanacağı ve aynı şekilde Güvenlik Konseyi'nin de sorumluluklarını yerine getirmediği durumlarda Güvenlik Konseyi'nin ihmallerinin yargı yetkisine tabi olup olmayacağı konusunun net olmamasıdır (Halatçı Ulusoy 2013: 276).

Son olarak koruma sorumluluğunun geliştirilmesinde devletlerin en önemli çekincesinin devletlerin egemen eşitliği olmasının nedeni egemenliğin hak boyutundan geri çekilerek sorumluluk boyutunun ön plana çıkarılmasından kaynaklanmaktadır (Telli 2012: 207). ICISS raporunun egemenlik konusunda en başta gelen sonucu ise hayati öneme sahip olsa da egemenliğin ne asla çiğnenemez bir ilke olduğu ne de uluslararası toplumun geniş kapsamlı insan hakları ihlalleri, insanlığa karşı suçlar, etnik

temizlik ve soykırım suçları karşısında harekete geçmemek için başvurabileceği bir gerekçe oluşturduğudur (Keskin 2009: 76).

III. BÖLÜM

3. SURİYE KRİZİ VE KRİZİN KORUMA SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüm, Tunus ve Mısır'da başlayan ve devam ederek bölgenin büyük bölümüne yayılan Arap Baharı'nın etkisiyle, 2011 Mart ayından beri devam eden Suriye'deki krizin neden olduğu insan hakları ihlallerinin koruma sorumluluğu kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve olası koruma sorumluluğu kararı ile kuvvet kullanmanın ne kadar meşru olacağı üzerinde duracaktır. Bu doğrultuda cevap aranacak soru ise Suriye'de yaşanan insan hakları ihlallerinin koruma sorumluluğunun koşullarını oluşturmuş mudur sorusudur.

Bu bölüm koruma sorumluluğunun Suriye krizinde uygulanıp uygulanamayacağının net olarak anlaşılması için öncelikle Suriye'deki insan hakları ihlallerini belirleyerek Suriye'deki krizi uluslararası hukuk bağlamında tanımlayacaktır. Daha sonra ise koruma sorumluluğunun kriterlerinin oluşup oluşmadığını ve egemen devletin ilk sorumluluğunun uluslararası topluma geçip geçmediğini irdeleyecektir. Koruma sorumluluğu normunun dünyada ne kadar benimsendiğini, olası askeri müdahalenin son çare olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini ve normun geleceğinin ne yönde olacağı konusuna açıklık getirmek için ise uluslararası ve bölgesel güçler ile BM'nin Suriye krizine yönelik yaklaşımları ele alınacaktır. Son olarak, koruma sorumluluğu kriterleri Suriye krizi örneğinde ayrı ayrı incelenerek detaylandırılacaktır.

3.1. Suriye Krizi ve İnsan Hakları İhlalleri

3.1.1. Suriye Krizinin Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Tanımlanması

Suriye krizi, iç savaş, iç çatışma, silahlı çatışma, bir devletin iç meselesi ve iç ayaklanma gibi terimlerle adlandırılmaktadır. Fakat uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde krizi tanımlamak koruma sorumluluğu çerçevesinde değerlendirme yapmayı kolaylaştıracaktır. Suriye krizini uluslararası hukuk çerçevesi içerisinde değerlendirmek için uluslararası bir nitelik kazanıp kazanmadığı en önemli sorudur.

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar genellikle iç savaş veya iç çatışma olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası olmayan silahlı çatışma bir devletin topraklarında, devletin silahlı kuvvetleri ile isyancı güçler veya örgütlenmiş silahlı gruplar arasında meydana gelen çatışma tanımlanmaktadır (Bouchet-Saulnier 2002: 413). Suriye'deki gibi oluşan krizlerin uluslararası olmayan çatışma olarak tanımlanması iç savaşta da uluslararası hukuk kurallarının uygulanması açısından önemlidir (Bouchet-Saulnier 2002: 413). Uluslararası olmayan silahlı çatışmaların uluslararası hukuk kapsamına girmesi ilk olarak 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile birlikte olmuştur (Kedikli 2016: 281). Daha sonra ise uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara ilişkin temel düzenlemeler olarak 1977 tarihli II Nolu Ek Protokol ve 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü belirlemektedir. Silahlı çatışmalar sırasında tarafların uyması gereken kuralları düzenleyen sözleşmeler “uluslararası olmayan silahlı çatışma” kavramı çerçevesinde çatışan taraflara belirli insancıl kuralları uygulamalarını öngörmektedirler (Kedikli 2016: 281). Suriye uluslararası olmayan silahlı çatışmalar ile ilgili mevzuat arasından sadece 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine 1953 yılında taraf olmuştur(https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=380, 1 Mayıs 2016'da erişildi). Fakat ne 1977 tarihli Ek Protokole ne de 1998 tarihli Roma Statüsüne taraf olmamıştır (Tezcan ve Taşdemir 2013: 8).

Suriye krizi konusunda tartışma konusu ise uluslararasılaşmış silahlı çatışma niteliği kazandığı iddialarıdır. Bu iddiaların temel çıkış noktası Suriye'deki güç

odaklarının birçok yabancı devlet tarafından desteklendiği ve dolayısıyla krizin vekâlet savaşı olduğu iddiasıdır. Bu iddia krizi uluslararasılaşmış silahlı çatışma olarak nitelendirmektedir. Uluslararasılaşmış silahlı çatışma iki yada daha fazla devletin karşı karşıya geldiği silahlı çatışmalardır (Bouchet-Saulnier 2002: 414). Silahlı iç çatışmaların uluslararasılaşmış silahlı çatışma sayılması için bir devletin hükûmetine karşı silahlı mücadele veren güçlere savaştan statüsünün tanınması veya yabancı devletlerin iç savaşa katıldığına ispatlanması gerekmektedir (Pazarcı 2014: 540).

1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesi uyarınca uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların taraflarından her biri çarpışmaya taraf olmayan kimselere, silahlarını bırakanlara, hastalara, yaralıları ırk, renk, din, cinsiyet, inanç, doğum veya servet gibi kıstaslara göre ayırım yapmadan insani surette muamele göstermekle yükümlüdürler (<http://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf>, 1 Mayıs 2016'da erişildi). Ayrıca aynı maddeye göre hayata, vücut bütünlüğüne ve şahsa tecavüz, sakatlanma, vahşice muamele, işkence ve eziyet, rehin alma, adil yargılama olmaksızın hüküm verme yasak olmakla birlikte yaralı ve hastaların tedavilerine devam edilecektir (<http://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf>, 1 Mayıs 2016'da erişildi).

Yukarıdaki açıklamalar bağlamında Suriye'de cereyan eden silahlı eylemlerin, rejim güçleri ile küçük silahlı gruplar arasında düşük yoğunlukta ve düzensiz silahlı çatışmalardan ziyade iç savaş düzeyine varmış silahlı çatışmalar olduğu anlaşılmaktadır (Kedikli 2016: 284). Ayrıca Suriye yönetiminin ve çatışmanın diğer taraflarının uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar sırasında uyulması gereken insani kuralları ihlal ettikleri açıktır. Bu bağlamda Suriye'de yaşanan silahlı eylemlerin, silahlı çatışma düzeyine ulaşmış bir iç savaş olduğu, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesinin çatışan taraflar açısından bağlayıcı olduğu, yukarıda ifade edilen 3. Maddedeki yasaklanan fiilleri işleyen şahısların, insancıl hukuka aykırı hareket etmelerine bağlı olarak savaş suçu işlemiş kişiler olarak değerlendirilebilmeleri koruma sorumluluğu değerlendirmesi için önemlidir (Kedikli 2016: 288). Zira koruma sorumluluğunun harekete geçebilmesi için belirlenen dört suçtan biri savaş suçlarıdır.

Sonuç olarak Suriye'deki krizi vekalet savaşı olduğu iddiaları nedeniyle tartışmalı olsa da uluslararasılaşmış bir nitelik kazandığı söylenemez. Bunun yerine Suriye krizi uluslararası olmayan silahlı çatışmalar olarak tanımlanabilir. Fakat her iki durumda da 1949 Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. Maddesi, 1977 Ek II nolu Protokol ve 1998 Roma Statüsü'ne göre Suriye'de işlenen suçlar insancıl hukuk kurallarına aykırılık oluşturmaktadır.

3.1.2. Suriye Krizinde Yaşanan İnsan Hakları İhlalleri

Suriye'de Arap Baharı'nın etkisiyle 2011 Mart ayında ilk ayaklanmalar başlamıştır. Ayaklanma, Deraa şehrindeki yaklaşık 15 çocuğun okul duvarına yazdıkları bir slogan nedeniyle tutuklanmaları, işkenceye uğramaları ve bunu takiben çocukların ailelerinin bu durumu protesto etmelerini Suriye silahlı kuvvetlerinin şiddetle bastırması üzerine kitlesel gösterilerinİldip, Halep, Hama, Humus, Baniyas ve Lazkiye gibi şehirlere yayılmasıyla ülke çapında bir başkaldırıya dönüşmüştür (İHH Suriye Raporu 2014: 3). Gösterilerin yayılmasıyla Beşşar Esad çeşitli haklara yönelik reformların gerçekleştirileceğini ilan etmiş fakat söz konusu reformların hiçbiri gerçekleşmemiştir. Bu tarihten sonra Esad yönetimi kendisine muhalif gördüğü herkesi şiddet kullanarak bastırmaya çalışmıştır. Esad yönetimine karşı grupların da güç kazanmasıyla iç çatışma alevlenmiş ve giderek büyüyerek günümüzde devam etmektedir.

Suriye'deki bu kriz 2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta rejim karşıtı ayaklanmanın tetiklediği ve daha sonra Libya, Mısır, Yemen, Cezayir ve Ürdün gibi ülkeleri de etkileyen Arap Baharı'nın bir parçasıdır. Zeynel Abidin Bin Ali, Muammer Kaddafi ve Hüsnü Mübarek gibi liderler iktidarlarını kaybederken Suriye'deki Esad yönetimi Rusya ve Çin'in ısrarlı desteğiyle iktidarını sürdürmektedir.

Günümüzde Suriye'deki hükümet ve muhalif güçlerin arasındaki çatışmalara ek olarak terör örgütleri ile diğer örgütler arasındaki çatışma ortamı da eklenmiştir. Bu çatışma ortamına yabancı devletlerin yardım etmesi çatışmanın boyutunu daha da vahim hale getirmiştir. Yabancı devletlerin Suriye üzerinde politika yürütmesi çatışmayı bir nevi vekâlet savaşı niteliğine büründürmüştür. Suriye'deki çatışmanın insani boyutu

giderek kötüleşirken koruma sorumluluğu bağlamında müdahale edilmesi tartışmaları da zirve noktasına ulaşmıştır.

Suriye’de halk hareketinin özü“uzun yıllardır ülkeyi yöneten Esad kontrolündeki Şii azınlığın ağırlıkla temsil edildiği Baas partisinin ülkede çoğunluğu oluşturan Sünni grupların reform taleplerini göz ardı etmesi ve demokrasinin ülkede tabana yayılmasının bir türlü gerçekleştirilememesidir” (Kedikli 2016: 280). Esad yönetimi ise demokrasiyi kuvvetlendirme ve reform taleplerini gerçekleştirme yerine baskı ve şiddetyolunu seçerek iç savaş ortamını alevlendirmiştir.

Esad rejiminin başlıca destekçileri Rusya ve İran iken; ABD, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve AB dışındaki birçok devlet ılımlı muhalifleri farklı düzeylerde desteklemeyi tercih etmişlerdir (Taşdemir 2016: 158). Suriye’de Özgür Suriye Ordusu(ÖSO), El Nusra Cephesi, IŞİD, Ahrar al Sham gibi radikal örgütlerin rejim aleyhine mücadele ettikleri bilinmekle birlikte Muhalifler-Rejim, Muhalifler-IŞİD, IŞİD-Rejim, IŞİD-Kürtler, Nusra-IŞİD, Muhalifler-Hizbullah, ve Nusra-Rejim gibi çatışma alanları da mevcuttur (Terkan, Zayıf ve Yaşar 2015: 41).

Suriye krizinde insan haklarının ihlali konusunda en başta temel insan haklarından biri olan yaşama hakkının ihlali söz konusudur. Öyle ki Mart 2011’den bu zamana kadar Suriye’de 250 binden daha fazla insanın yaşamını kaybettiği belirtilmektedir (<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>, 4 Mayıs 2016’da erişildi). Daha olayların başlangıcında Deraa kentinde gerçekleşen hükümet karşıtı gösterilere karşı Suriye güvenlik güçleri, yüzlerce kişiyi öldürmüş, binlerce kişiyi de tutuklamıştır (Güçtürk 2014: 32). Ayrıca İnsan Hakları İzleme Örgütü de muhalif güçlerin tutuklulara karşı işkence ve kötü muamele yaptıklarını ve öldürdüklerini belirtmiştir (<https://www.hrw.org/news/2012/09/17/syria-end-opposition-use-torture-executions>, 4 Mayıs 2016’da erişildi). Suriye Siyasi Araştırma Merkezi’nin 2016 Şubat ayındaki verilerine göre ise 70 bin Suriyeli ilaç ve gıda yetersizliğinden hayatını kaybetmiştir (<http://aa.com.tr/tr/dunya/suriye-siyasi-arastirma-merkezi-5-yilda-470-bin-kisi-oldu/519778>, 4 Mayıs 2016’da erişildi).

BM İnsan Hakları Konseyi 15 Ocak – 15 Mayıs 2013 tarihleri arasında savaş suçlarının, insanlığa karşı suçların ve ağır insan hakları ihlallerinin olduğunu belirten bir rapor yayınlamıştır (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A-HRC-23-58_en.pdf, 5 Mayıs 2016'da erişildi). Bu raporda Baniyas'ta hükümet güçleri tarafından birçok kadın ve çocuğun öldürüldüğü not edilmiştir (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A-HRC-23-58_en.pdf, 5 Mayıs 2016'da erişildi). Aynı rapor Askeri Polis Merkezlerinde göstericilere işkence, dayak ve elektrik şoku olmak üzere birçok insanlık dışı muamelenin yapıldığını belirtmektedir (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A-HRC-23-58_en.pdf, 5 Mayıs 2016'da erişildi). Sonuç olarak, İnsan Hakları Konseyi'nin raporu hem rejim kuvvetlerinin hem de diğer silahlı güçlerin Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesini ihlal ettiklerini belirtmektedir (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A-HRC-23-58_en.pdf, 5 Mayıs 2016'da erişildi).

BM İnsan Hakları Konseyi'nin oluşturduğu Bağımsız Uluslararası Suriye Soruşturma Komisyonu'nun yaptığı araştırma ve soruşturma sonucunda elde ettiği bulguları derleyerek 16 Ağustos 2012'de düzenlediği 21/50 sayılı raporunda da Suriye'de gerek hükümet güçleri gerekse hükümet karşıtı grupların ağır insan hakları ihlallerini gerçekleştirdikleri belirtilmiştir (Dalar 2016b: 9). Bu rapor hükümet güçlerinin ve hükümet yanlısı silahlı örgütlerin barışçı gösteriler yapanlara karşı aşırı güç kullandığını, uluslararası insan haklarının temel yapı taşı olan yaşam hakkı ihlalleri yaptıklarını, terörizme karşı kuvvet kullanma iddiasıyla birçok sivil öldürdüğünü belirtmiştir (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session21/A-HRC-21-50_en.pdf, 6 Mayıs'da erişildi). Ayrıca rapor hükümet güçlerinin ve hükümet yanlısı silahlı örgütlerin hiçbir yargılama olmadan ve kişilerin ailelerine bile haber vermeden insanları tutukladığı, tutuklanan kişilere maddi ve manevi işkence ettirdikleri ve kötü muamelelere maruz bıraktıkları, asker ve sivil ayrımı gözetilmeksizin silahsız kişilere ateş açılması ve msket bombalarının kullanılmasıyla ölümlerine ve yaralanmalarına neden oldukları, kadınlara tecavüz ettirdikleri ve hükümet karşıtı olduklarını düşündükleri kişilerin mal varlıklarına yasa dışı el koydukları belirtilmiştir (Dalar 2016b: 9-10).

Suriye krizi sebebiyle işlenen bir başka insan hakları konusu mültecilerdir. Suriye'deki devam eden çatışmalar nedeniyle komşu ülkelerdeki mülteci sayısı 4 milyonu geçmiş ve en az 7,6 milyon kişi de Suriye içinde yerlerinden edilmiş durumdadır (<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648>, 7 Mayıs 2016'da erişildi). Suriyeli mülteciler dünyanın birçok yerine göç etmek zorunda kalmıştır. Hatta Avrupa'ya giden mülteciler AB içinde büyük bir sorun yaratmıştır. BMMülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin son rakamlarına göre ülke dışındaki kayıtlı Suriyeli mültecilerin sayısı 4.840.659'a ulaşmıştır (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, 20 Mayıs 2016'da erişildi). Suriyeli mültecilerin en çok bulunduğu ülke ise 19 Mayıs 2016 tarihi itibarıyla 2.744.915 kişiyle Türkiye olmuştur (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, 20 Mayıs 2016'da erişildi).

Suriyeli mültecilerle yapılan söyleşilerde ise Suriye ordusunun zorla asker topladığını ve 18 yaşında olmamasına rağmen çocukların askere alındığını söylemişlerdir (Güçtürk 2014: 46). Ayrıca BM İnsan Hakları Konseyi çocukların kontrol noktalarında yakalanıp zorla askere alındıklarını not etmiştir (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/029/76/PDF/G1402976.pdf?OpenElement>, 8 Mayıs 2016'da erişildi). Aynı kararda sadece Suriye güçlerinin değil başka silahlı güçlerin de 18 yaşından küçük çocukları askere aldığını ve eğitim vererek savaşa soktuklarını belirtmektedir (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/029/76/PDF/G1402976.pdf?OpenElement>, 8 Mayıs 2016'da erişildi).

Bir başka insan haklarının ağır ihlali birçok tecavüz ve cinsel şiddet vakalarının olması konusudur. Teslim olan bazı askerlerin anlattıklarına göre genç kızların tecavüze uğraması ve sonrasında öldürülmesi gibi insan hakları ihlalleri yaşanmıştır (<http://yalibnan.com/2012/08/13/syrian-army-accused-of-vicious-systematic-rape/>, 9 Mayıs 2016'da erişildi). Sonuç olarak, Suriyeli kadınlar hem erkeklerini kaybetmenin yükünü hem çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama yükünü hem de şiddet, taciz ve tecavüz gibi suçların yükünü taşımaktadırlar (Eliküçük 2016: 371).

Kimyasal silahların kullanılmasına gelince, Suriye, 1928’de yürürlüğe giren “Boğucu, Zehirleyici ve Benzer Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Protokol”e taraf olduğundan bu silahları kullanmama yükümlülüğü altındadır (Güçtürk 2014: 73). Bu konuda Suriye krizinde ilk başlarda kimyasal silahlar kullanılmamışsa da 23 Temmuz 2012’de Suriye hükümetinin yaptığı açıklamada ilk kez kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olduğunu ve eğer dış müdahale olursa bu silahları kullanabileceğini açıklamıştır (Güçtürk 2014: 72-73). BM İnsan Hakları Konseyi’ne bağlı Bağımsız Uluslararası Suriye Araştırma Komisyonu’nun raporuna göre 2014 Nisan ayı içinde rejim güçlerinin helikopterlerinden 10 gün içinde 8 kere kullanılması yasak olan klorin gazı içeren varil bombalarının kullanıldığı belirtilmiştir. (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A.HRC.27.60_Eng.pdf, 10 Mayıs 2016’da erişildi). BM Suriye’deki Kimyasal Silahların Kullanılması İddialarını Araştırma Misyonu’nun raporuna göre Al-Ghouta, Khan Al-Assal ve Saraqib bölgelerindeki çatışmalarda özellikle sarin gazı içeren kimyasal silahlar kullanılmıştır (İnsan Hakları Konseyi A/HRC/25/65 2014: 19). Ayrıca rapor bulunan kimyasal silah bulgularının nitelik bakımından Suriye askeri kuvvetlerinin sahip olduğu kimyasal silahların aynısı olduğunu belirtmiştir (İnsan Hakları Konseyi A/HRC/25/65 2014: 19). Fakat BM Misyonu kimyasal silahların hangi güçler tarafından kullanıldığını açıklamamıştır (Dalar 2016b: 11). Suriye güvenlik güçlerinin 2013 yılının Ağustos ayında kimyasal saldırı sonucu yaklaşık 400 çocuğun içinde bulunduğu 1500 sivil öldürmesi kimyasal silah kullanılması tartışmalarını zirve noktasına taşımıştır (https://www.washingtonpost.com/world/national-security/nearly-1500-killed-in-syrian-chemical-weapons-attack-us-says/2013/08/30/b2864662-1196-11e3-85b6-d27422650fd5_story.html, 11 Mayıs 2016’da erişildi).

İnsan hakları ihlalleri⁴ yapan bir diğer silahlı güç ise YPG (Halk Savunma Birliği)’dir. YPG’nin ele geçirdiği bölgelerde etnik temizlik yaptığı, Sünni Araplardan

⁴BM’nin Suriye krizinde rejim güçlerinin, rejime muhalif silahlı güçlerin ve IŞİD, YPG gibi silahlı örgütlerin insan hakları ihlallerine ilişkin *bakınız*; UN HRC, A/HRC/27/60 (13 Ağustos 2014), UN HRC, A/HRC/30/48 (13 Ağustos 2015), UN HRC, A/HRC/24/46 (16 Ağustos 2013), UN HRC, A/HRC/21/50 (16 Ağustos 2012), UN HRC, A/HRC/23/58 (4 Haziran 2013), UN HRC, A/HRC/25/65 (12 Şubat 2014), UN HRC, A/HRC/S-17/2/Add.1 (23 Kasım 2011), UN HRC, A/HRC/31/CRP.1 (3 Şubat 2016).

ve düşüncesini paylaşmayan Kürtlerden on binlercesini göç etmeye zorladığı, keyfi tutuklamalar yaptığı ve tutukladıkları kişilere işkence yaptıkları rapor edilmiştir (Dalar 2016b: 13).

Son olarak IŞİD'in Suriye'de soykırıma varacak şekilde katliamlar gerçekleştirdiği, yüzbinlerce kişinin yerlerinden göç etmelerine neden olduğu, kadınlara tecavüz ettiği, bu tecavüzleri savaş silahı olarak kullandığı, köleleştirme, rehin alma, adam kaçırma, toplu ve yargısız infaz yapma ve ele geçirdiği kişilerin başlarını keserek medyada yayınlayarak etnik temizlik yaptığı ve insanlığa karşı işlenen suçlar ile savaş suçlarını işlediği açıktır (Dalar 2016b: 13). BM İnsan Hakları Konseyi'nin 2015 yılındaki raporu IŞİD'in bir başka insan hakları ihlali olarak çocuklara silah eğitimi vererek çatışmalarda kullandığını göstermiştir (İnsan Hakları Konseyi A/HRC/30/48 2015: 10-11).

Bütün insan hakları ihlallerine ve yaşanan büyük felaketler ve katliamlara rağmen esas amacının uluslararası barış ve güvenliği sağlamak olan BM Güvenlik Konseyi'nin siyasal nedenlerle harekete geçememesinin ötesinde uluslararası toplumun müdahale etme iradesinin yeterince görülmemesi ayrıca not edilmesi gerekir (Dalar 2016a: 10). Suriye krizine taraf olan devletlerin hepsi insani amaçlarla değil de kendi ulusal çıkarlarına göre hareket etmektedirler.

Bütün uzman komisyonların ve BM'nin raporları düşünüldüğünde hem rejim güçleri hem de diğer silahlı örgütler insanlığa karşı suçları ve savaş suçlarını işlemişlerdir. Bu suçlar arasında çocukların usulsüz askere alınması ve tecavüz edilmesi, kadınların bütün sosyal haklarına el konup tecavüz edilmesi, binlerce insanın ölmesi, mülteci sayısının artması, açlık ve fakirlikten birçok kişinin hayatını kaybetmesi ve insanların kimyasal silahlara maruz kalması gösterilebilir. Bu nedenle koruma sorumluluğunun ileri sürülebileceği suçların yani etnik temizlik, soykırım suçları, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların hepsi ayrı ayrı işlenmiştir. Suriye'deki bütün insan hakları ihlalleri ve yaşanan ağır insani felaketler göz önüne alındığında Güvenlik Konseyi hem uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğu nedeniyle BM Anlaşmasının 7. Bölümünü hem de koruma sorumluluğu normunu harekete geçirebilir.

3.2. Uluslararası Politikaya Yön Veren Uluslararası Örgütlerin ve Devletlerin Suriye Krizine Yönelik Yaklaşımları

Koruma sorumluluğu normunun harekete geçebilmesi için öncelikle norm için temel kriterlerin sağlanmış olması gerekir. Bu bölümün ilk kısmında koruma sorumluluğunu harekete geçirecek suçların oluşup oluşmadığı tespit edilecektir. Bu tespitten sonra ise öncelikle uluslararası toplumun önleme sorumluluğunu yerine getirip getirmediği, eğer önleme sorumluluğu kapsamında yapılacak bütün önlemler alınmışsa askeri müdahalenin son çare olup olmadığı ve son olarak doğru niyetin oluşup oluşmadığının irdelenmesi gerekmektedir. Bütün bu ilkeler üzerinde doğru bir analiz yapılması için ise hem uluslararası politikaya yön veren bazı devletlerin hem de BM başta olmak üzere bazı uluslararası örgütlerin davranışlarının incelenmesi yerinde olacaktır.

3.2.1. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ve Uluslararası Toplumun Suriye Krizine Yönelik Çözüm Arayışları

Öncelikle BM Anlaşması'nın 7. Bölümü çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için kuvvet kullanılması da dâhil olmak üzere her türlü önlemi alma yükümlülüğü vardır. Bu bağlamda alınan kararlar Anlaşmanın 25. Maddesine göre misak üyesi bütün devletler tarafından uyulması zorunlu kararlardır. Bu yükümlülükler ek olarak uluslararası topluma da bazı yükümlülükler getirilmiştir. Bunlar; ortaya çıkan sorunların barışçıl yollarla çözülmesi, kuvvet kullanılmasının uluslararası politika aracı olmaktan çıkartılması ve dolayısıyla kuvvet kullanılmasının yasaklanmasıdır.

BM Güvenlik Konseyi 2011 yılında, Suriye hükümet güçlerinin göstericilere karşı şiddet kullanmaya başladığı an, öncelik olarak Libya olayında alınan kararın tam ters yönünde bir yaklaşımla, tereddütlü ve kararsız bir tutum sergilemiştir (<https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/11/un-security-council-and-crisis-syria>, 13 Mayıs 2016'da erişildi). Güvenlik Konseyi, Suriye'de 2011 Mart ayında yaşanmaya başlayan insan hakları ihlallerini ilk olarak 21 Nisan 2011'de İsrail- Filistin

anlaşmazlıklarının görüşüldüğü oturumda ele almıştır. Bu oturumda, ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya göstericilere karşı uygulanan şiddetten endişe duyarken Rusya ise bu tartışmayı Suriye'nin iç işlerine müdahale olarak görüp kabul edilemez bulmuştur (<https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/11/un-security-council-and-crisis-syria>, 13 Mayıs 2016'da erişildi). Bu ilk görüşmeden bir hafta sonra BM Güvenlik Konseyi Suriye'deki durumu tartışmak için özel oturum düzenlemiştir. Bu oturumda ABD temsilcisi Susan Rice, Suriye'de uygulanan şiddet eylemlerini en güçlü şekilde kınarken, Rusya temsilcisi Pancin ise Suriye'de yaşanan olayların uluslararası barış ve güvenliği bozmadığını iddia etmiştir(<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S%20PV%206524.pdf>, 14 Mayıs 2016'da erişildi). Aynı oturumda Batılı ülkeler, Suriye liderinin göstericilere karşı yapılan şiddetin durdurulmasına yönelik bir basın açıklaması yapmayı hedeflemiş fakat bu en basit Güvenlik Konseyi önlemini bile alamamışlardır (http://www.nytimes.com/2011/04/28/world/middleeast/28nations.html?_r=0, 14 Mayıs 2016'da erişildi). Takip eden birkaç ayda Fransa ve İngiltere önderliğinde Suriye'ye karşı kınama kararı girişimleri olmuş ama Rusya ve Çin olumsuz yaklaştığından karar alınamamıştır. 2011 yılının yazında Suriye'de gittikçe şiddetlenen çatışmalar karşısında Suriye ile ilgili silah ambargosu ve yaptırım uygulanması gibi önlemler alınması konusunda Güvenlik Konseyi üyeleri arasında isteksizliğin olmasına ek olarak geçici üye olan Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika ülkeleri de Suriye'ye müdahalenin ülkeyi mezhep savaşlarına götüreceği argümanını kabul etme eğiliminde olmuşlardır (Dalar 2016a: 10).

3 Ağustos 2011'de Güvenlik Konseyi karar alamama açmazına çözüm bulmak için Suriye'deki krizin başlangıcından beri ilk kolektif hareketini uygulamaya geçirerek önemli kararlar almıştır. Bu kararların alındığı başkanlık bildirisinde birçok insanın hayatını kaybettiği Suriye'deki durumdan endişe duyulduğu, insan hakları ihlallerinin kınandığı, bütün tarafları bu ihlalleri acil sonlandırmaya ve insan haklarına saygıya çağırdığı, Suriye'nin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına önem gösterildiği gibi kararlar alınmıştır (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SPV%206598.pdf>, 16 Mayıs 2016'da erişildi).

2011 Ekim ayında ise İngiltere, Fransa, Almanya, Kuzey İrlanda ve Portekiz öncülüğünde Ağustos ayında alınan karara benzer içerikte hazırlanan tasarı Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir (https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/11/un-security-council-and-crisis-syria#_ednref7, 16 Mayıs 2016'da erişildi). Bu karar tasarısı, kadınların ve çocukların da içinde bulunduğu binlerce kişinin ölümünden üzüntü duyulduğunu, sistematik olarak işlenen insanlığa karşı suçların şiddetle kınandığını ve bütün tarafların derhal şiddet kullanımından vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2011/612, 16 Mayıs 2016'da erişildi). Bu karara muhalif olanlar, Suriye'deki olayların endişe verici olmakla birlikte yaptırım tehdidinin zarar verici olacağını, Konsey'in taraflar arasında diyalogu tavsiye etmesi gerektiğinin altını çizerek Suriye'nin ulusal egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı ile içişlerine karışılmaması ilkesine vurgu yapmışlardır (Dalar 2016a: 15).

Veto edilen bu karar görüşmelerinde ABD temsilcisi Susan Rice, Suriye'deki ihlallere uluslararası toplumun cevap vermesi gerektiği söylemiş ve bu yüzden kararın veto edilmesine karşı çıktığını belirtmiştir (<http://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm>, 17 Mayıs 2016'da erişildi). Çin temsilcisi Li Baodong ile Rusya temsilcisi Vitaly Churkin ise Suriye hükümetinin reformları uygulamaya geçirmesi gerektiği, Suriye'nin toprak bütünlüğüne aykırı bir tutum içine girilmemesi gerektiği ve Suriye'deki krize müdahale etmeme ilkesi ve iç işlerine karışmama prensibine dayanarak yaklaşılması gerektiği üzerinde durmuşlardır (<http://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm>, 17 Mayıs 2016'da erişildi).

Güvenlik Konseyi'nin 31 Ocak 2012 tarihli toplantısında Suriye'deki insan hakları ihlalleri ağır bir şekilde kınanmış ve Arap Ligi'nin barış planı üzerinde durulmuştur (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SPV%206710.pdf>, 17 Mayıs 2016'da erişildi). Aynı toplantıda Arap Ligi'nin barış planının içeriğine de değinilmiştir. Buna göre Arap Ligi'nin barış planı, yeni bir ulusal birlik hükümetinin oluşturulmasını, Esad yönetiminin istifa etmesini ve Arap Ligi ve uluslararası denetim nezaretinde serbest seçimlerin yapılmasını hedeflemektedir (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%>

7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SPV%206710.pdf, 17 Mayıs 2016'da erişildi).

Bu görüşmelerin ardından 4 Şubat 2012'de Güvenlik Konseyi karar almak için toplanmıştır (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2012%2077.pdf>, 18 Mayıs 2016'da erişildi). Güvenlik Konseyi'nin Arap Birliği'nin müdahil olmasını öngören bu karar tasarısı; Suriye hükümetinin Arap Birliği örgütünün 2 Kasım 2011 tarihli eylem planına ve 22 Ocak 2012 tarihli kararına uygun olarak şiddeti sona erdirmesi ve insanların koruması, keyfi tutuklananları serbest bırakması, silahlı kuvvetlerini şehir ve kasabalardan çekmesini, barışçıl gösteri özgürlüğünü sağlamasını, Arap Birliği'nin planına uygun olarak taraflar arasında diyalog sağlanarak Suriye'de tüm halkın katılacağı demokratik çoğulcu siyasi sisteme geçişin sağlanmasını öngörmekteydi (Dalar 2016a: 17). Güvenlik Konseyi'nin alamadığı bu karar aşamasında ABD temsilcisi Susan Rice, Suriye kararları veto edilirken binlerce insanın öldüğünü ve krizin giderek derinleştiğine vurgu yaparak Konseyin aktif karar alması gerektiğini belirtmiştir (<http://www.un.org/press/en/2012/sc10536.doc.htm>, 19 Mayıs 2016'da erişildi). Rusya temsilcisi Vitaly Churkin ise şiddetin derhal sonlandırılması gerektiğini, Rusya'nın çözüme katkı sunmaya çalıştığını fakat rejim değişikliğini savunan bazı devletlerin buna engel olduğunu ve tasarıda bütün silahlı güçlerin saldırılarına son vermesiyle ilgili madde olmadığından kararı veto ettiklerini belirtmiştir (<http://www.un.org/press/en/2012/sc10536.doc.htm>, 19 Mayıs 2016'da erişildi). Çin temsilcisi Li Baodong ise daha önce olduğu gibi egemenlik, bağımsızlık, müdahale etmeme ve iç işlerine karışmama gibi ilkelerin önemi üzerinde durmuştur. Sonuç olarak, bu karar tasarısı Güvenlik Konseyi'nin 13 üyesi tarafından kabul edilmekle birlikte Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. Böylece Güney Afrika ve Hindistan'ın her zaman Rusya ve Çin'i takip edeceği yönündeki iddiaları çürümüştür (https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/11/un-security-council-and-crisis-syria#_ednref7, 19 Mayıs 2016'da erişildi).

BM Güvenlik Konseyi 5 Nisan 2012 tarihli başkanlık bildirisi ise Suriye hükümetinden 10 Nisan 2012'ye kadar şehir merkezlerinden askeri güçlerinin

çekilmesini, şehir merkezlerinden ağır silahların kullanımının tamamıyla bitirilmesini ve bu merkezlerden askerlerin geri çekilmesini ve BM özel temsilcisi Kofi Annan'ın altı maddelik barış planı doğrultusunda hareket edilmesini istemiştir (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/285/18/PDF/N1228518.pdf?OpenElement>, 20 Mayıs 2016'da erişildi). Güvenlik Konseyi aynı zamanda Suriye'de şiddetin durdurulması ve BM ve Arap Ligi Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan'ın 6 maddelik barış planının uygulanmasını gözetlemek için üç yüz kadar silahsız askeri uzmanla birlikte 3 aya kadar BM Suriye Gözetleme Misyonunu (United Nations Supervision Mission in Syria-UNSMIS) oluşturmuştur (Dalar 2016a: 20). Altı maddelik barış planının kapsamı ise şu şekildedir (<http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-annan-baris-plani-ve-cinin-suriye-plani/1077>, 20 Mayıs 2016'da erişildi):

- 1) Suriyeli halkın meşru taleplerine ve endişelerine yanıt verecek şekilde Suriyeliler tarafından yürütülecek ve herkesi kapsayacak siyasi süreç için özel temsilciyle çalışmayı taahhüt etmek ve bu amaçla gerekirse bir temsilcinin atanmasına onay vermek
- 2) Saldırıları bırakıp, BM tarafından gözetilecek ateşkesin derhal sağlanması, bu amaçla öncelikle Suriye hükümetinin, halkın yaşadığı bölgelerde ağır silahların kullanılmasına son verilmeli ve askerlerin geri çekilmesi; muhalefetin ve diğer silahlı güçlerin saldırıları bırakıp ateşkesin sağlanması için işbirliği çağrısı yapmak
- 3) İnsani yardımın gerekli olan her yere ulaşabilmesi için ilk adım olarak uygulanmak üzere günde 2 saat insani yardım için çatışmaların durdurulması
- 4) Keyfi olarak tutuklanan ve gözaltına alınanların serbest bırakılmasını talep etmek
- 5) Gazetecilerin ülke içinde serbestçe dolaşmalarının sağlanması
- 6) Barışçıl toplanma ve protesto hakkına saygı duyulması

Barış planının uygulanması için gösterilen çabalara rağmen hem ateşkesin sağlanamaması hem de artan şiddetin yarattığı yüksek risk dolayısıyla BM Gözlemci Misyonu'nun (UNSMIS) görevine ara verildiği açıklanmıştır (<http://www.milliyet.com.tr/suriye-de-annan-plani-fiilen-devredisi/dunya/dunyadetay/17.06.2012/1554823/default.htm?ref=OtherNews>, 21 Mayıs 2016'da erişildi). Bunun üzerine Güvenlik

Konseyi süresi dolan UNSMIS'in görev süresinin uzatılmasını, şiddetin durdurulmasını, tüm tarafların BM Özel Temsilcisiyle birlikte çalışmasını, UNSMIS'ye yönelik saldırıların önlenmesini, saldıranların hesap vermelerini ve Suriye hükümetinin önceki taslak kararlarda öngörülen şartları 10 gün içinde yerine getirmesini, Suriye yetkililerinin 10 gün içinde öngörülen yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde BM Antlaşması'nın yaptırım öngören 7. Bölümün 41. Maddesi uyarınca tedbirlerin alınacağını öngören 19 Temmuz 2012 tarih ve S/2012/538 sayılı taslak kararı almıştır (Dalar 2016a: 21).

19 Temmuz 2012 tarihli Güvelik Konseyi karar tasarısı benzer şekilde Rusya ve Çin'in veto etmesiyle alınamamıştır. Bu tasarıyı veto eden Rusya temsilcisi Churkin, kendilerinin daha önce açıkladıkları gibi eğer BM Anlaşmasının 7. Bölümü çerçevesinde askeri müdahale veya yaptırım kararı alınması durumunda kararı desteklemeyeceklerini ve barış planının bazı Konsey üyesi devletlerin ileriye dönük jeopolitik planlarının bir parçası olduğunu vurgulamıştır (<http://www.un.org/press/en/2012/sc10714.doc.htm>, 22 Mayıs 2016'da erişildi).

Suriye'deki eylemlerin UCM'nde yargılanması bakımından içinde Türkiye'nin de bulunduğu 65 devletin girişimiyle hazırlanan 22 Mayıs 2014 tarih ve S/2014/348 sayılı taslak kararda Suriye'de işlenen katliamların insanlık suçları kapsamına girdiğini ve bu eylemlerin uluslararası ceza mahkemesi tarafından soruşturulması ve yargılanmasıyla ilgili olarak Güvenlik Konseyi, BM antlaşmasının 7. Bölümü kapsamında karar almak istemiştir (Dalar 2016a: 22). Bu alınmak istenen karar, Mart 2011'den beri Suriye'deki işlenen insan hakları ihlallerini araştırmak için İnsan Hakları Konseyi tarafından oluşturulan Uluslararası Bağımsız Suriye Araştırma Komisyonu'nun raporlarına dayanarak, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin görüşleri çerçevesinde Suriye'deki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini ve dolayısıyla UCM'nde yargılanmasını istemiştir (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/348, 22 Mayıs 2016'da erişildi). Bu karar da Rusya ve Çin'in veto etmesi sebebiyle alınamamıştır.

Bunlara ek olarak BM Genel Kurulu da Güvenlik Konseyi'nin 2011 yılında veto ettiği kararlara benzer bir karar almıştır. Bu karar Suriye'deki ağır insan hakları ihlallerinin kınanmasını, Suriye otoritelerinin bütün insan hakları ihlallerini durdurmaya çağrılmasını, Suriyeli otoritelerin zaman geçirmeden Arap Ligi'nin barış planını uygulamaya çağrılmasını, Suriye hükümetinin İnsan Hakları Konseyi'nin kararlarına uymasını ve bağımsız uluslararası araştırma komisyonu ile işbirliği içinde hareket etmesini içermektedir (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/469/38/PDF/N1146938.pdf?OpenElement>, 23 Mayıs 2016'da erişildi).

Güvenlik Konseyi'nin alamadığı kararların yanında alabildiği kararlar da mevcuttur. Konsey'in alabildiği kararların içeriği ise herhangi bir askeri müdahale içermeksizin insani yardımların ulaştırılması, kimyasal silahların kullanımının yasaklanması ve barışın yeniden inşasına yöneliktir. Öncelikle belirtmek gerekir ki Suriye 1928 yılında yürürlüğe giren Cenevre Boğucu, Zehirleyici ve Benzeri Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Kullanılmasının Yasaklanması Protokolüne taraftır. Bununla birlikte, Suriye hükümeti 23 Temmuz 2012'de yaptığı bir açıklamada, ilk kez kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olduğunu, iç çatışmalarda kesinlikle bu silahları kullanmayacaklarını fakat dış müdahale durumunda kullanabileceklerini açıklamıştır (Güçtürk 2014: 73-74). Fakat kimyasal silahların kullanılmasıyla ilgili İnsan Hakları Konseyi'nin 4 Haziran 2013 tarihli raporuna göre Suriye'de hem rejim güçlerinin hem de muhalif silahlı örgütlerin kimyasal silah kullandığını kanıtlayan belgeler vardır (İnsan Hakları Konseyi A/HRC/23/58). Bu gelişmeler sonrasında Güvenlik Konseyi 2118 sayılı kararıyla Suriye'nin Kimyasal Silahların Yasaklanması Sözleşmesi'ne katıldığını, kimyasal silahları imha edeceğini ve sözleşme kapsamında kurulan Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'nün denetimini kabul edeceğini öngörmüştür (Dalar 2016a: 26). Böylece Güvenlik Konseyi Suriye hükümetinin kimyasal silahları kullanmayacağına, üretmeyeceğine, geliştirmeyeceğine, direkt veya dolaylı bir yolla diğer devlet veya devlet dışı aktörlere satmayacağına dair karar almıştır ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2118\(2013\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2118(2013)), 24 Mayıs 2016'da erişildi).

Güvenlik Konseyi'nin insani yardımların ulaştırılması amacıyla aldığı karar ise 2014 Şubat ayında aldığı 2139 sayılı karardır. Konseyin 22 Şubat 2014 tarihinde oybirliğiyle aldığı 2139 sayılı karar; Suriye'de her geçen gün insani durumun kötüye gittiğini, devam eden şiddet ve çatışmalar nedeniyle gerek ülke içinde gerek ülke dışındaki komşu devletlere büyük göçlerin gerçekleştiğini, insani yardımların taraflarca engellenmemesini, insani yardım personellerinin korunmasını, savaşımların sivil yerlerden uzak durmasını, tüm tarafların çatışmalara, insan hakları ve uluslararası hukuk ihlallerine, sivillere saldırılara ve her türlü şiddete bir an önce son vermelerini, El kaide ile bağlantılı örgütlerin veya bireylerin büyük yıkımlara yol açan terörist eylemlerini şiddetle kınadığını, Humus, Halep, Yarmuk gibi yerleşim alanlarındaki kuşatmanın kaldırılmasını, Cenevre I ve Cenevre II konferanslarında önerilen siyasal çözüm yollarını bir an önce yerine getirmelerini öngörmüştür (Dalar 2016a: 27).

Konseyin barışın yeniden tesisi için aldığı karar olarak ise 2015 tarihli 2254 sayılı karar ön plana çıkmaktadır. Bu alınan karar öncelikle Suriye'de yaşanan insan hakları ihlallerinin derhal sonlandırılmasını ve bu görevin koruma sorumluluğu bağlamında ilk olarak Suriye hükümetine ait olduğunun altını çizmiştir. Buna ek olarak karar, Suriye Özel Temsilcisinin çalışmaları ve arabuluculuğu vasıtasıyla Suriye hükümetinin ve ona muhalif grupların siyasi geçiş süreci hakkında görüşmeler yapmalarının sağlanmasını, Uluslararası Suriye Destek Grubunun çalışmalarının uzun soluklu siyasi çözümün merkezinde olduğunu, altı ay içinde yeni bir anayasa oluşturulmasını ve bunu takiben 18 ay içinde BM denetimi altında, şeffaf, bütün Suriyelilerin katılabildiği, adil ve serbest seçimlerin yapılmasını, 2012 Cenevre Bildirisi temelinde ateşkesin sağlanması ve siyasi sürecin normale dönmesini, ateşkes için gerekli olan gözlem ve raporlama mekanizmalarının bir ay içerisinde oluşturulmasını, bütün Konsey üyesi devletlerin terör örgütlerinin saldırılarını önlemek için işbirliği içinde olmalarını, bütün devletlerin barış inşası için kararlı olmalarını, insani yardım ulaştıracak insancıl örgütlere acil ve güvenli yolların sağlanmasını, çatışmanın bütün taraflarından acilen silahlarının bırakılması ve uluslararası hukukun yükümlülüklerine uyulmasının sağlanmasını içermektedir ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2254\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2254(2015))), 25 Mayıs 2016'da erişildi).

Oybirliği ile alınan barışın tesisine yönelik 2015 tarihli 2254 sayılı karar toplantısında ABD Dışışleri Bakanı John Kerry, Başkan Obama'nın Suriye'deki istikrarsızlığı önleme amacıyla müttefikleri desteklemek, insani yardım sağlamak ve IŞİD'i mağlup etmek olarak üç hedefinin olduğunu belirtmiştir (<http://www.un.org/press/en/2015/sc12171.doc.htm>, 25 Mayıs 2016'da erişildi). Rusya Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov ise bu kararın tamamen terörizme karşı bir duruşu temsil ettiğini ve bundan sonra çatışmanın çözümü için terörizme karşı nasıl bir önlem alınması gerekiyorsa ABD ve BM ile işbirliği yapmaya hazır olduklarını belirtmiştir (<http://www.un.org/press/en/2015/sc12171.doc.htm>, 25 Mayıs 2016'da erişildi). Fransa Dışışleri Bakanı Laurent Fabius alınan kararın çözüm için umut ışığı olduğunu, Çin Dışışleri Bakanı Wang Yi Suriye'nin geleceğine Suriyelilerin yön vermesi gerektiğini, Suriye temsilcisi Bashar Ja'fari ise dış müdahale olmaksızın ve egemenlik, içişlerine karışmama ilkesi temelinde krizin üstesinden gelmek için her türlü girişime açık olduklarını vurgulamışlardır (<http://www.un.org/press/en/2015/sc12171.doc.htm>, 26 Mayıs 2016'da erişildi).

BM çatısı altında Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, İnsan Hakları Konseyi ve Bağımsız Uzman Komisyonların yürüttüğü çalışmalara ek olarak yine Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin liderlik yaptığı Cenevre görüşmeleri de Suriye'deki yaşanan krize çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu görüşmeler de koruma sorumluluğunun uluslararası topluma yüklediği önleme sorumluluğu kapsamında değerlendirilmektedir. Buna göre bugüne kadar üç Cenevre görüşmesi gerçekleşmiştir. 30 Haziran 2012'de yapılan Cenevre I toplantısına BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri, Katar, Irak, Kuveyt ve Türkiye'nin dışışleri bakanları, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, Arap Birliği ve BM'nin Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan ve BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon katılırken İran ise davet edilmemiştir. İran'ın davet edilmemesinin sorun yaratmaması için ise Kofi Annan toplantıdan sonra İran'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Cenevre I toplantısında Suriye'de geçiş hükümetinin oluşturulacağı, Suriye'nin geleceğine Suriye halkının karar vereceğine, toplumun tüm kesimlerinin diyalog sürecine dahil edilmesine, anayasal düzenin kurulacağına ve Suriye'nin toprak bütünlüğu, bağımsızlığu ve birliğine saygı gösterileceğine vurgu yapılmıştır (<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/ilk-cenevreden-bugune>, 26 Mayıs

2016’da erişildi). Fakat Cenevre I toplantısı Esad rejiminin yönetimi bırakması gerektiği ile yönetimi bırakmasına gerek olmadığı tartışması dolayısıyla çözüm ile sonuçlanmamıştır.

Cenevre II görüşmeleri ise 2014 Ocak ve Şubat ayında Montrö ve Cenevre’de olmak üzere iki turlu yapılmıştır. Bu toplantılara 39 ülkenin yanı sıra BM, AB, Arap Birliği ve İslam İşbirliği Örgütü temsilcileri katılmıştır (http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2014319_14tayyarari.pdf, 26 Mayıs 2016’da erişildi). Bu görüşmeler Esad rejiminin geleceği üzerinde ortak bir karara varılamaması nedeniyle olumsuz sonuçlanmıştır.

İlk iki Cenevre görüşmelerinin sonuç vermemesi üzerine 2016 Mart ayında toplanan Cenevre III görüşmeleri İran’ın ve Kürt temsilcilerin katılması yönünden diğerlerinden daha kapsayıcıdır. Fakat Esad yönetiminin geleceğinin çözümsüzlüğü, hangi grupların terörist olarak tanımlanacağı ve muhaliflerin Suriye rejiminin bakanları ile aynı masaya oturmak istememesi problemleri nedeniyle bu görüşmeler de çözüm yaratmamıştır (<http://www.aljazeera.com.tr/haber/ilerleyemeyen-cenevre-3-undugumleri>, 27 Mayıs 2016’da erişildi).

Güvenlik Konseyi’nin Suriye krizine yönelik yaklaşımı koruma sorumluluğunun uygulanmasının sınırlarını belirlemede önemli ipuçları vermiştir. Öncelikle Suriye’nin “sorumluluk olarak egemenlik” anlayışı kapsamında kendi vatandaşlarına yönelik birincil koruma sorumluluğunu yerine getiremediği açıktır. BM Güvenlik Konseyi’nin bu zamana kadar alamadığı birçok kararın yanı sıra alabildiği kararlar da mevcuttur. Fakat Güvenlik Konseyi’nin aldığı kararlara da uyulmadığı dolayısıyla çözüme yol açmadığı nettir. Ayrıca BM Genel Kurulu’nun 2012 Şubat ayında almış olduğu karar, Arap Birliği’nin Suriye’nin üyeliğini askıya alması ve Suriye’ye resmi ziyaretleri yasaklaması gibi çabaları ve ABD ve AB’nin Suriye’ye karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımları uygulaması koruma sorumluluğunun uluslararası topluma yüklediği önleme sorumluluğunun yerine getirildiğini göstermektedir.

3.2.2. Türkiye'nin Suriye Krizi Yaklaşımı ve Uluslararası Hukukta Korunmuş Bölgeler Kavramı

Türkiye'nin Suriye krizine yönelik politikası diğer devletlere oranla daha karmaşıktır. Öncelikle Türkiye, Suriye'deki bütün terör örgütlerinin güç kazanmasını ve kendi güneyinde bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını istememektedir. Dolayısıyla Suriye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı yönünde adımlar atmaktadır. Suriye'nin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunan Rusya ve Çin'den farklı yönü ise Esad yönetiminin ne geçiş hükümetinde ne de yeni kurulan düzende yer almaması isteğidir.

Türkiye'nin Suriye politikasını etkileyen kavramlar olarak ise insan hakları ve demokrasiyi sayabiliriz. Esad yönetiminin bu kavramları terk ettiği günden beri Türkiye Esad yönetimine karşı tavır almıştır. Türkiye ayrıca, Suriye sınırında yaşadığı bombalama olayları, ev sahipliği yaptığı yaklaşık üç milyon Suriyeli mülteci ve Suriye'nin kuzeyinde istemediği şekilde YPG'nin güç kazanması ve iç siyasi yapıda çatıştığı terör örgütü PKK sebebiyle Suriye'deki krizden en fazla etkilenen ülke olmuştur. Bu nedenle Türkiye, Suriye'deki krizin sebep olacağı bir iç güvenlik sorunu yaşamak istememektedir.

Türkiye, Suriye'deki işlenen insanlığa karşı suçlara ve savaş suçlarına karşı uluslararası hukuk bağlamında çözüm alınmasını ve Suriye'de meydana gelen ağır insan hakları ihlallerine derhal son verilmesini istemiştir. Bu doğrultuda çıkacak bir BM Güvenlik Konseyi kararına da destek vermektedir. Fakat Türkiye'nin halen devam eden kriz boyunca kendi sınır güvenliği, Suriye sınırında kamplarda yaşayan insanların güvenliği ve daha sonra o bölgeye yerleşecek insanların güvenliği için “güvenli bölge, uçuşa yasak bölge, askersizleştirilmiş bölge ve tampon bölge” düşüncelerini ortaya atmıştır.

Mallat korunmuş bölgeyi, sivil halkı çatışan taraflardan veya bir devletin baskı, şiddet ve insan hakları ihlallerinden korumak için oluşturulan alan olarak tanımlamıştır (Mallat 1994, Aktaran: Varlık ve Bingöl 2015: 110). Bir başka ifadeyle, sivilleri korumak, insani yardım, insancıl karışma gibi müdahale eylemlerini icra etmek ve savaş

hukukunun kurallarını yerine getirmek amacıyla tesis edilen bölgeleri tanımlamak için *güvenli bölge, tampon/ara bölge, askersizleştirilmiş/silahsızlandırılmış bölge, güvenli sığınaklar ve uçuşa yasak bölgenin* de içinde yer aldığı korunmuş bölge terimi şemsiye kavram olarak kullanılmaktadır (Varlık ve Bingöl 2015: 110).

Tampon bölge barışı koruma kuvveti tarafından kontrol altında tutulan alan olmakla birlikte çatışan tarafları birbirinden ayırmak ve çatışmanın yeniden başlama riskini azaltmak amacıyla oluşturulur (Varlık ve Bingöl 2015: 110). Tampon bölgelere örnek olarak Kıbrıs'taki uygulaması gösterilebilir. Devletler kendi egemenliği altındaki topraklarda yabancı bir silahlı güç ile çatışıyorsa kendi iç hukukuna tabi olarak tampon bölgeler oluşturabilir.

Askersizleştirilmiş bölge ise sadece çatışan tarafların askeri unsurlarının değil barışı koruma kuvvetlerinin de bulunmadığı alan olarak tanımlanır (Varlık ve Bingöl 2015: 114). Askersizleştirme aynı zamanda güvenli bölgeler, uçuşa yasak bölgeler ve tampon bölgeler içinde uygulanabilir.

Güvenli bölgeler ise çatışan taraflar arasındaki insanları her türlü insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla güvenliğini o bölgeye yerleştirilen tarafsız askeri kuvvetlerin yaptığı, tampon bölgeden daha büyük alanları ifade etmektedirler (Varlık ve Bingöl 2015: 115). Güvenli bölge, muharip olma işlevini yitirmiş unsurların veya sivillerin bir silahlı çatışma ortamında çatışmalardan uzakta korunmasına yönelik kurulabilir (<http://t24.com.tr/haber/prof-tarhanli-anlatiyor-guvenli-bolge-ne-demek,305923>, 5 Haziran 2016'da erişildi). Güvenlik Konseyi'nin 1991 yılında 688 nolu kararı ile Irak'ta 36. Paralelin kuzeyi ile 32. Paralelin güneyi arasında güvenli bölge oluşturulmuştur (Semin: 2015: 3).

Güvenli sığınaklar siviller ile onlara zarar verenlerin arasındaki coğrafi sınırların açıkça belli olmadığı durumlarda insanları korumak için oluşturulur (Haggerty 2012: 12). Güvenli sığınakların güvenli bölgelerden farkı küçük bir alanı ifade ettiklerinden dolayı insanları korumak ve onlara yardım ulaştırmak için mutlaka insani yardım koridoruna gerek duyulmasıdır (Haggerty 2012: 12). 1990'ların başlarında Bosna iç

savaşı sırasında BM vasıtasıyla oluşturulan altı güvenli sığınak bu uygulamaya örnek gösterilebilir.

Uçuşa yasak bölge ise yine insan hakları ihlallerini engellemek için coğrafi koordinatlar esas alınarak belirlenen sınırlarda hava kuvvetlerinin kullanımının sınırlandırılması veya yasaklanmasıdır (Varlık ve Bingöl 2015: 117). BM'nin 2011 yılında aldığı Libya kararı buna örnek gösterilebilir.

Korunmuş bölge kararı alabilmenin tek meşru çerçevesi BM Anlaşması'nın 7. Bölümüne atfen uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi amacıyla Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlardır (Kaya 2014: 2). Bir ülkenin egemenliği altındaki topraklarda Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın herhangi bir korunmuş bölge ilan etmek söz konusu ülkenin iç işlerine müdahale edildiği ve egemen eşitlik kuralına aykırı olduğu tartışmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin Suriye'deki insan hakları ihlallerinin son bulması için ileri sürdüğü korunmuş bölgeler fikri Konsey'in daimi üyelerinin uzlaşısına bağlıdır. Bu fikrin de gerçekleşme olasılığı bugüne kadar ki alınmaya çalışılan Konsey kararlarından anlaşılacağı üzere zor görünmektedir. Bunun nedeni ise Rusya'nın korunmuş bölgenin gerçek amacı dışında kullanılacağından şüphe duymasıdır.

3.2.3. Rusya'nın Suriye Krizi Yaklaşımı

BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olarak Rusya'nın koruma sorumluluğuna yönelik yaklaşımı normun geleceği açısından çok önemlidir. Koruma sorumluluğunun koşullarını Suriye örneğinde uygulanıp uygulanamayacağını değerlendirmemiz için uluslararası sistemde önemli bir yere sahip olan Rusya'nın Suriye krizine yönelik politikasına değinmek yerinde olacaktır.

Moskova baştan beri krize yönelik politikasını güvenlik endişesi temelinde oluşturarak, eğer müdahale yapılacaksa bu müdahalenin merkezine başta IŞİD olmak üzere radikal İslamcı aktörler ile mücadeleyi koymuştur (Demirci 2016: 118). BM görüşmelerinde Rusya temsilcileri çoğu kez Suriye'deki Esad rejiminin yıkılmasını

değil Esad hükümetinin yardımıyla birlikte bölgedeki bütün terörist grupların imhasına yönelik işbirliğinin yapılmasını vurgulamışlardır (Dalar 2016a).

Rusya, krizin Suriye'nin iç sorunu olarak kalmasını, çözümün Suriye halkı tarafından herhangi bir dış müdahale olmaksızın çözülmesini hedeflemiştir (Demirci 2016: 118). Rusya'nın bu politikası Çin ve İran tarafından da destek görmüştür. Rusya'nın Suriye politikasında belirlediği diğer hedefler ise Suriye'nin toprak bütünlüğünün, egemenliğinin, bağımsızlığının korunması ve IŞİD gibi bölgedeki diğer bütün radikal İslamcı aktörleri yok etmektir. Rusya bu politikaları çerçevesinde diplomatik olarak ilk kez 4 Ekim 2011 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye krizine yönelik bir karar tasarısını veto etmiştir (Dalar 2016a). Günümüze kadar ise dört adet Suriye ile ilgili kararı veto etmiştir. Rusya'nın Suriye'ye yönelik kararlarını veto etmesinin nedenlerinin en önemlisi ilgili taslak kararların Esad'a yönelik yaptırımlar içermesiydi.

Rusya'nın Suriye krizine yönelik bir girişimi de 15 Aralık 2011'de Güvenlik Konseyi'ne sunduğu karar tasarısı ile olmuştur. Fakat Suriye hükümetine karşı herhangi bir silah ambargosu kararının olmaması Batı ülkelerini, özellikle Almanya'yı, kızdıran etki olmuş ve karar tasarısı aşamasında Almanya tarafından bloke edilmiştir (Demirci 2016: 121).

Güvenlik Konseyi'nde alınan kimyasal silah kullanımı ile ilgili karar Rusya'nın Suriye politikası için önemli bir başarıdır. 2013 Ağustos ayında Suriye'de kimyasal silah kullanılması ile ilgili Rusya ve ABD arasındaki müzakereler sonucu 28 Eylül'de bir karar tasarısı üzerinde anlaşılmıştır. Bu kararın kimyasal silahların kimin tarafından kullanıldığını belirtmemesi ve herhangi bir anlaşma ihlalinde Suriye'ye müdahaleyi öngörmemesi Rusya'nın Suriye dış politikası hedefleri açısından başarı sayılabilir (Sağlam 2013: 212). Böylece Rusya, kimyasal silah kullanma suçunun Esad rejimine yüklenmesini ve Esad rejimine karşı olası askeri müdahaleyi engellemiştir.

Rusya, Güvenlik Konseyi'nin daha çok uluslararası barış ve güvenlik konuları üzerine odaklanması gerektiğini ve Suriye'deki gibi iç çatışmalarda taraf tutmaktan

kaçınması gerektiğini vurgulamaktadır (Demirci 2016: 125). Ayrıca Rusya, uluslararası düzenin “büyük güçler” arasında konsensüs ile kurulması gerektiğine inanmaktadır (Demirci 2016: 126). Rusya’nın Suriye krizinde Batılı ülkelerin karşısında politikalar yürütmesinin temel saikleri şunlardır (Sağlam 2013: 212-217):

- ABD’nin liderliğini yaptığı tek kutuplu bir sistem yerine çok kutupluluk temelinde bir sistemi hedeflemesi ve bu gaye ile anlaşmazlıkların NATO ya da benzeri örgütler aracılığı ile değil BM Güvenlik Konseyi’nin liderliğinde çözülmesi inancı
- Libya müdahalesine sessiz kaldıktan sonra Muammer Kaddafi rejiminin devrilmesi dolayısıyla Suriye’de de böyle bir durumla karşılaşmak istememesi
- Herhangi bir Suriye müdahalesinin İran’ı bir sonraki hedef yapmasının önüne geçme isteği
- Çeçen savaşında Sünni İslam’ı tehdit olarak görmesi ve aynı şekilde radikal İslami örgütlerin bölgede güç kazanmalarını engelleme isteği
- Rusya’nın Akdeniz’e açılan tek kapısının Tartus Deniz Üssü olması ve bu üssün askeri üs olmakla birlikte Rusya’nın Kuzey Irak ile olan enerji ilişkilerinin tek çıkış kapısı özelliğinde olması
- Suriye’nin yüksek oranda Rusya’dan temin ettiği silah sanayinin olması ve birçok enerji anlaşmalarının olması

Rusya, 30 Eylül 2015 tarihinde “teröre karşı müdahale etme” gerekçesiyle Suriye’ye yönelik müdahaleye girişmiştir (Demirci 2016: 135). Rusya, bu müdahalenin hukuki altyapısını ise Suriye devletinin davetine dayandırmaktadır. Böylece Rusya, Suriye devletinin davetiyle çok tartışmalı olsa da krize müdahale etme hakkını kazanmıştır. Rusya müdahaleyi sınırlı tutacağını ve kesinlikle kara kuvvetlerini kullanmayacağını bildirmiştir. Moskova’nın giriştiği müdahale, Ortadoğu’daki askeri üssünün olduğu ve Akdeniz’e açılması bakımından ve petrol kaynaklarına yakınlık bakımından önemli bir jeopolitik değere sahip olan Suriye’den vazgeçmeyeceğini göstermiştir. Rusya’nın bu politikası ayrıca kendine Ortadoğu bölgesindeki olaylara müdahil olma fırsatını da kazandırmıştır.

Rusya'nın Suriye'ye direkt müdahalesinin temel nedenleri olarak krizin yaşandığı bölgedeki teröristlerin çoğunun kendi bölgelerinden giden teröristler olması ve bu teröristlerin Suriye'de başarılı olması durumunda tekrar aynı bölgelere dönme endişesidir. Fakat Suriye krizine bakılırsa, ülkenin toprak olarak ancak %30'unu kontrol altında tutan, ülke halkının sadece %16'lık kısmından destek gören ve %70'lik kısmının da hükümet karşıtı olan hükümetin yaptığı davetin hukukiliği ne kadar meşrudur (Demirci 2016: 143).

Rusya'nın yaptığı müdahale uluslararası hukuk çerçevesinde iki şekilde gerçekleşebilir; birincisi davet yani diğer devletin askeri güçlerinin kullanılması için rıza, ikincisi devletlerarasında daha önce yapılan bir antlaşma (http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/24407633.pdf, 30 Mayıs 2016'da erişildi). Ayrıca davetle müdahalenin meşru olması için yasal hükümet tarafından ve bu hükümetin kendi özgür iradesiyle çağrıda bulunması gerekmektedir (Keskin 1998: 123). Daveti yapan hükümetin ülkeyi temsil edip etmediği problemi de tartışılmakta olan bir başka konudur. Ancak hükümet bir kez tanındıktan sonra, ülkenin bazı bölgelerinde kontrolü kaybetse dahi bir başka grup ülkenin kontrolünü elde edene kadar o devlet adına hareket eden yasal hükümetin daveti meşruluk problemini ortadan kaldırmaktadır (Keskin 1998: 122). Özetle iç savaş durumlarında birçok aktörün belli bölgelerde hâkimiyet kurması devleti temsil ettiği anlamına gelmemektedir.

Uluslararası hukuk uzmanı Hüseyin Pazarcı'ya göre "Suriye'de askeri operasyon yapan ülkelerin hepsi düşünüldüğünde, Rusya'nın Suriye Devlet Başkanı tarafından çağrılmış olması, uluslararası hukuk açısından Rusya'nın askeri müdahalesini diğerlerinden daha haklı kılıyor" (<http://www.dw.com/tr/ortado%C4%9Fuda-yeni-g%C3%BC%C3%A7-rusya/a-18765255>, 31 Mayıs 2016'da erişildi). Caşın ise Esad yönetiminin halkını katleden bir diktatöre dönüştüğünden dolayı uluslararası meşruiyetinin olmadığını belirterek Esad'ın Rusya'ya yaptığı çağrının uluslararası hukuk açısından asla meşru görülemeyeceğini savunmaktadır (<http://www.dw.com/tr/ortado%C4%9Fuda-yeni-g%C3%BC%C3%A7-rusya/a-18765255>, 31 Mayıs 2016'da erişildi). Sonuç olarak, ABD, Sovyetler Birliği ve Fransa'nın dünyanın birçok yerinde davetle müdahale yapması ve bu müdahaleler hakkında tartışmaların olmaması davetle

müdahale kuralının uluslararası hukuk içtihadı haline geldiğini göstermektedir. Bu yüzden Rusya'nın Suriye'ye yaptığı müdahale uluslararası hukuk çerçevesinde meşru kabul edilmektedir.

3.2.4. ABD'nin Suriye Krizi Yaklaşımı

Washington krizin ilk başlarında çözümün Esad rejimini ortadan kaldırarak başlatma konusunda ısrar etmekteydi. Fakat ABD'nin Esad karşıtı tavır alması ve demokratik yönetime geçilmesi talebi Irak'a girerek sıcak çatışmalar sonucu katlandığı ağır bedeller tarafından zayıflatılmıştır (Altundeger ve Çin 2016: 61). ABD kamuoyu ve iç siyaseti Afganistan ve Irak müdahalelerinin kötü tecrübelerinden sonra Suriye'ye yönelik askeri müdahale fikrine sıcak bakmamıştır (Altundeger ve Çin 2016: 61). Hatta ABD, hayati derecede önem gösterdiği kimyasal silahların kullanılmasının, bağımsız komisyon raporlarınca ispat edildikten sonra bile müdahaleye sıcak bakmamıştır. Bu nedenle ABD kendi liderliğinde bir askeri müdahale fikrine sıcak bakmamaktadır.

ABD'nin Suriye politikasının özü, hegemonik gücünde ciddi aşınmalar olduğu, ilkesel olarak bölgedeki değişimi ve demokratikleşmeyi siyaseten desteklerken, diğer yandan bölgede yeni askeri operasyonlara girmekten kaçındığı, Ortadoğu'nun dönüşüm sürecinde AB ve Türkiye gibi demokratik güçleri aktif rol ve sorumluluk almaya teşvik ettiği şeklindedir (Akgün 2012: 10). 2011'de koruma sorumluluğu bağlamında Libya'daki operasyonun liderliğini Fransa'ya bırakması kendisinin arka plan destekleme politikasını güçlü bir şekilde kanıtlıyor.

ABD'nin geri planda kalmak istediği en önemli konu askeri ve ekonomik yardımlardır (Akgün 2012). Ayrıca ABD, Suriye'deki krizde kırmızı çizgi olarak belirlediği kimyasal silahların kullanılması konusunda, ağır insan hakları ihlallerinin, savaş suçlarının ve insanlığa karşı işlenen suçların durması için BM karar toplantılarında ve diğer platformlarda Esad yönetimine baskı oluşturmuştur.

3.2.5. İran'ın Suriye Krizi Yaklaşımı

İran temel olarak, Suriye'de yaşanan gelişmeleri dış destekli bir proje olarak kabul etmektedir (Köroğlu 2010: 47). Buna paralel bir şekilde Suriye'deki insan hakları ihlallerinin durdurulması yönünde nasıl bir karar çıkarsa çıksın Esad rejiminin devam etmesi taraftarıdır. Özellikle ABD, AB ülkeleri ve Arap Birliği'nin Esad karşıtı politikalar yürütmesi ve halk hareketlerinin kendi ülkesine de sıçrayacağı ve asıl tehdidin İran İslam Cumhuriyeti olduğu düşüncesi, İran'ın Esad rejimini desteklemesine yol açmıştır (Altundeğer ve Çin 2016: 63).

İran'ın Suriye rejiminin devamını istemesinin bir nedeni de Şii eksenini olarak da lanse edilen İran-Suriye-Hizbullah hattının devam etmesini istemesidir (Altundeğer ve Çin 2016: 63). Bunun nedeni ise İran'ın Ortadoğu'da ve Lübnan'da etkili bir aktör olarak kalabilmesinin bu hatta bağlı olmasıdır (Altundeğer ve Çin 2016: 63).

3.2.6. Çin'in Suriye Krizi Yaklaşımı

Çin'in uluslararası kamuoyu tarafından Suriye krizinin çözümünde aktif rol almak istediği anlamını ortaya çıkaran adımı Kofi Annan'ın altı maddelik barış planına destek vermesi olmuştur. Bu plana destek vermesinin temel saiki ise herhangi bir uluslararası müdahaleyi öngörmemesidir. Çin, Annan planından ayrı, Suriye'ye insani yardım yapmayı içeren kapsamlı yardım planı oluşturmuştur. Çin'in altı maddelik teklifi ise şu şekildedir (Ekrem 2012: 31):

- Suriye hükümeti ile ilgili taraflar derhal kapsamlı ve koşulsuz bütün şiddet eylemlerine son vermelidir, özellikle masum sivillere karşı şiddet eylemleri durdurulmalıdır.
- Suriye'deki taraflar, uzun vadeli ulusal çıkarlarını ve halkın menfaatlerini esas alarak BM ve Arap Birliği'nin Suriye temsilcisinin tarafsız çabaları çerçevesinde, önkoşulsuz, varsayılan sonuçları olmayan ve kapsayıcı siyasi diyaloga girmelidir. Ulusal istikrar ve sosyal düzeni sağlamak için kapsamlı ve ayrıntılı reformun yol haritası ve takvim üzerinde mutabakata varılmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

- Çin, BM'nin öncü rol oynamasını ve insani yardımı koordine etmesini destekler. Yani Suriye egemenliğine saygı göstermek şartı ile BM veya Suriye taraflarının kabul edebileceği tarafsız bir örgüt Suriye'deki insani durum üzerinde objektif ve kapsamlı değerlendirme yapmalı ve insani yardımın teslim ve dağıtımını sağlanmalıdır. Çin, insani meseleyi bahane ederek Suriye'nin iç işlerine karşı herhangi bir müdahaleyi kabul etmemektedir.
- Uluslararası toplumun tarafları, Suriye'nin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne samimiyetle saygı göstermelidir. Çin, Suriye'ye yönelik askeri müdahale veya zorla rejim değişikliği girişimlerine karşıdır.
- Çin, Arap ülkeleri ve Arap Birliği'nin kriz için siyasi çözüm arayışı konusunda yapılan olumlu çabalarını desteklemektedir.
- Güvenlik Konseyi'nin üyeleri BM tüzüğü'nün amaçları ve ilkeleriyle, uluslararası ilişkilerin temel ilkelerine uymalıdır. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi Çin, sadakatle kendi görevini yerine getirecektir.

Çin kendi altı maddelik planı yerine uluslararası toplumun kabul ettiği Annan'ın barış planına uyacağını söylemiştir. Fakat bu konuda asıl problem barış planlarının nasıl uygulamaya geçirileceğidir. Suriye muhalefetine ve Esad rejiminin birbirlerini terörist olarak adlandırması, Esad rejiminin bazı ülkelerin muhaliflere verdiği her türlü desteği kesmelerini istemesi ve Suriye'de reformların mı yoksa rejim değişikliğinin mi yapılacağı konularının çözümünün net olmayışı Annan planının kâğıt üzerinde kalmasına neden olmuştur (Ekrem 2012: 35).

Çin, Suriye'deki insan haklarının ihlallerinin durdurulması amacıyla alınan birçok BM karar tasarısını Rusya ile birlikte veto etmiştir. Çin'in bu bağlamda önem verdiği hususlar, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve içlerine karışmama prensibi, egemen eşitlik ilkesi ve müdahale etmeme ilkesinin ihlal edilmemesidir. Bunlara ek olarak Çin, bu zamana kadarki Konsey konuşmaları çerçevesinde Suriye'nin geleceğinin yine Suriyeliler tarafından verilmesi taraftarıdır. Çin'e göre Batı'nın amacı Suriye halkını kurtarmak değil, daha çok jeopolitik çıkarları doğrultusunda ilerlemektir (Demirci 2016: 119).

3.2.7. Avrupa Birliği'nin Suriye Krizi Yaklaşımı

AB'nin Suriye politikalarına yön vermesi bakımından AB içinde tam bir bütünlük olmamakla birlikte Fransa, İngiltere ve Almanya liderliğinde en azından söylem olarak bir bütünlük görülmektedir (Erdoğan 2012: 17). Bununla birlikte AB devletleri Esad rejimine karşı ılımlı muhalif grupları desteklemeyi tercih etmişlerdir. Suriye krizinin ilk başlarında, 9 Mayıs 2011'de, AB Suriye toprakları üzerinde bütün güçlere karşı bir silah ambargosu uygulamaya koymuştur (Taşdemir 2016: 160). Fakat gelen baskıları sonucu AB, ambargo kararını ilk olarak, sivililerin korunması için 28 Şubat 2013'te "öldürücü olmayan" askeri malzemelerin Suriye Ulusal Konseyi'ne gönderilmesine izin verecek şekilde değiştirmiş, daha sonra ise 27 Mayıs 2013'te muhaliflere yönelik silah ambargosunu tamamen kaldırmıştır (Taşdemir 2016: 160).

AB'nin Suriye politikasını daha iyi değerlendirmemiz için Libya'daki müdahalenin de öncülüğünü yapan Fransa'nın yaklaşımını daha detaylı incelememiz yerinde olacaktır. Fransa, ABD ve Almanya ile işbirliği içinde el altından desteklediği Suriye içerisindeki muhalifler tarafından rejimin devrilmesini amaçlamaktadır (İnanç 2012: 26). Fransa Suriye'ye uluslararası müdahale konusunda ise tedbirli davranmaktadır. Fransa ek olarak Suriye Halkı'nın Dostlar Grubu'nun kurulmasına öncülük etmesi ve Suriye Ulusal Konseyi'ni Suriye muhalefetine meşru temsilcisi olarak tanıyan ilk ülke olması gösteriyor ki Fransa AB'nin Suriye politikasında önemli yere sahiptir (İnanç 2012: 26).

3.3. Libya'daki Koruma Sorumluluğunun İlk Uygulamasının Suriye Krizine Yönelik Yansımaları

Güvenlik Konseyi 2011 yılında 1970 sayılı kararı ile Libya'nın halkını birincil derecede koruma sorumluluğuna atıfta bulunarak BM'nin 7. Bölümünün 41. Maddesi çerçevesinde Libya rejiminin insan hakları ihlallerini durdurması gerektiğini vurgulayarak Libya rejimine yönelik silah ambargosu, BM üyeliğinin askıya alınması ve rejimin bazı yöneticilerine yönelik seyahat yasağı ve mal varlıklarının dondurulması

gibi önlemler almıştır ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011))), 3 Haziran 2016'da erişildi). Bu kararda henüz koruma sorumluluğunun uluslararası topluma geçtiğinden söz edilmemektedir.

Libya'da Kaddafi rejiminin vatandaşlarına karşı insan hakları ihlallerini işlemeye devam etmesi ve 1970 sayılı karara uymaması sebebiyle BM Güvenlik Konseyi uluslararası koruma sorumluluğuna vurgu yaparak sivililerin korunması için her türlü önlemin alınmasını içeren 1973(2011) sayılı kararını almıştır ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011))), 3 Haziran 2016'da erişildi). Güvenlik Konseyi'nin bu kararı Almanya, Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya'nın çekimser kalmasına karşı diğer 10 üyenin kabul etmesiyle alınmıştır (<http://www.un.org/press/en/2011/sc10200.doc.htm>, 3 Haziran 2016'da erişildi). Bu karar Libya'nın vatandaşlarını koruma sorumluluğunu yerine getiremediğini ve sorumluluğun artık uluslararası topluma geçtiğini göstermektedir.

BM Güvenlik Konseyi 16 Eylül 2011'de 2009 sayılı karar ile Libya'da güvenlik ve kamu düzenini sağlamak ve hukukun üstünlüğünü yerleştirmekle görevli BM Destek Misiyonu'nu (UNSMIL) kurmuştur (Taşdemir 2016: 170). Bu alınan karar ile aynı zamanda Libya'ya uygulanan silah ambargosunun kaldırılması ve mal varlıklarının serbest bırakılması kararlaştırılmıştır ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009(2011))), 4 Haziran 2016'da erişildi).

Güvenlik Konseyi kararı ile alınan Libya'daki koruma sorumluluğu kararı, normun ilk defa uygulanması yönünden önemli bir aşamadır. Fakat BM'nin NATO'yu Libya'ya askeri müdahale için görevlendirmesinden sonraki yaşananlar koruma sorumluluğu hakkında tartışmalar yaratmıştır. NATO BM'nin kendisine vermiş olduğu yetkiyi aşarak Libya'daki rejimin değişikliğine neden olmuştur. Koruma sorumluluğu ise ilke olarak koruma sorumluluğu çerçevesinde askeri müdahale yapılacaksa devletin rejimini değiştirme amacının hedeflenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Rusya ve Çin daha sonra yaptıkları açıklamalarda 1973 sayılı kararın rejim değişikliğine neden olacağını öngörmediklerini bu yüzden veto haklarını kullanmadıklarını belirtmişlerdir. NATO'nun BM'in verdiği yetkiyi aşması, koruma sorumluluğunun gerçek amacını

gerçekleştirmek yerine Truva atı gibi kötüye kullanılabileceğine ilişkin endişeleri ortaya çıkarmıştır (Arsava 2016: 58).

NATO'nun yetki aşımı yapması problemine ek olarak NATO'nun çatışan taraflar arasında tarafsız kalmak yerine muhaliflerin yanında çatışmalara iştirak etmesi de uluslararası toplum tarafından ağır eleştirilere yol açmıştır (Taşdemir 2016: 171). Uluslararası toplumun yapılan müdahalenin rejim değişikliğine neden olduğunu ve NATO'nun tarafsız kalmak yerine taraf olduğunu kabul etmesi Rusya ve Çin'in Suriye ile ilgili kararlarda veto haklarını kullanmalarının sebeplerinden biridir. Zira Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, sivillerin korunması adına Libya benzeri bir uçuşa yasak bölgenin oluşturulmasına karşı olduklarını, Libya'da NATO'nun kendisine tanınan yetkileri aşarak isyancıların mevzilerini savunduklarını, Libya ordusuna ait hedefleri vurduklarını, böylece Libya kararının istismar edildiğini söyleyerek benzer durumun Suriye'de de uygulanmak istendiğini ama kendilerinin izin vermeyeceklerini ifade etmiştir (Dalar 2016a: 18-19). Aynı zamanda Libya'da uygulanan koruma sorumluluğu, Rusya gibi birçok devletin de koruma sorumluluğunun kapsamlı bir şekilde yerleşmediğine inanmasına yol açmıştır.

3.4. Suriye Krizinde Koruma Sorumluluğu Koşullarının İncelenmesi

a) *Suçlar Koruma Sorumluluğu Kapsamında mı?*

2012'de Kızılhaç Uluslararası Komitesi'nin açıkladığı rapora göre süre, yoğunluk ve organizasyon şartları açısından değerlendirildiğinde Suriye'de uluslararası nitelikte olmayan bir iç çatışma yani bir iç savaş bulunmaktadır (Ulusoy 2013: 287). BM İnsan Hakları Konseyi tarafından Suriye'deki insan hakları eylemlerini araştırmak amacıyla oluşturulan Bağımsız Uluslararası Suriye Soruşturma Komisyonu, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Suriye Siyasi Araştırma Merkezi gibi uzman komisyonların raporlarına göre Suriye'deki iç savaşta insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlenmiştir. Bu raporlar Suriye'de binlerce sivilin öldürüldüğünü, tecavüz edildiğini, milyonlarca kişinin yerlerinden edildiğini ve gıda yetersizliğinin yaygın olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bu suçları işleyenler ise sadece Suriye rejimi değil aynı zamanda rejime muhalif

olan bütün gruplar ve belli bölgelerin denetimini ele geçiren terörist örgütlerdir. Tüm bu veriler ışığında Suriye'deki iç savaş durumunun sebep olduğu ağır insan hakları ihlallerinin koruma sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilebileceği mutlaklıdır.

b) Önleme Sorumluluğu Yerine Getirildi mi?

Koruma sorumluluğu çerçevesinde müdahale seçeneği harekete geçirilmeden önce normun daha objektif olabilmesi için uluslararası topluma krizi önlemek için askeri olmayan bütün önlemleri alma sorumluluğu yüklenmiştir. Bu ayrıca BM'in amaç ve ilkeleri temelinde uluslararası sorunların barışçıl çözümünün hedeflenmesine uygun düşmektedir. Bu bağlamda uluslararası toplumun Suriye krizinin sebep olduğu insan hakları ihlallerini durdurmak için birçok girişimi olmuştur.

Suriye'deki krizin 2011 yılında başlamasından bugüne kadar dört Güvenlik Konseyi karar tasarısı veto edilmiştir (Dalar 2016a). Bu kararları veto eden ülkeler Suriye'de uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir durumun olmadığına inanmaktadırlar. Güvenlik Konseyi kararlarının yanı sıra BM Genel Kurulu ve İnsan Hakları Konseyi kararları da alınmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki Güvenlik Konseyi kimyasal silahların kullanılmaması konusunda bir karar çıkartabilmiştir.

2012 yılında BM ve Afrika Birliği'nin Özel Temsilcisi Kofi Annan sorunun çözümünde görevlendirilmiştir. Görevlendirilen Kofi Annan ise altı maddelik bir barış planı sunmuştur. Güvenlik Konseyi Annan'ın barış planını 2042 sayılı karar ile onaylamış ve ateşkesin gözlemlenmesi için yaklaşık 30 kişilik silahsız asker görevlendirmiştir (Ulusoy 2013: 283). Ancak, ateşkes talebinden olumlu bir sonuç alınmamasına ve insan hakları ihlallerinin giderek artmasına rağmen Güvenlik Konseyi'nden yaptırım içeren karar almak mümkün olmamıştır. Bu nedenle ne alınan kararlar ne de kabul edilen barış planları uygulamaya konabilmiştir. Sonuç olarak Arap Birliği, BM Genel Kurulu, BM Güvenlik Konseyi, Cenevre görüşmeleri ve Annan Barış Planı gibi çabalar uluslararası toplumun önleme sorumluluğunu yerine getirdiğini kanıtlamaktadır.

c) Sorumluluk Olarak Egemenlik Uluslararası Topluma Geçti mi?

Koruma sorumluluğunun hangi aşamada uluslararası topluma geçtiği konusu, devredilen sorumluluğun hangi somut olay sonrasında gerçekleşeceğinin net olmaması yönünden tartışmalıdır. Fakat ikinci bölümde değinilen ağır insan hakları ihlalleri ve bağımsız uzmanların ortaya koyduğu veriler değerlendirildiğinde koruma sorumluluğunun ilk sorumluluğu verdiği egemen devlet Suriye'nin vatandaşlarını koruma sorumluluğunu yerine getiremediği açıktır. Bu nedenle ulusal sorumluluğun uluslararası sorumluluğa yerini bırakması koruma sorumluluğu ilkeleri bağlamındameşru kabul edilmektedir.

d) Haklı Neden Oluşturdu Mu?

Suriye'deki iç savaşın neden olduğu milyonlarca göçmen, binlerce insanın ölmesi, ülke içinde birçok örgütün ve güç odaklarının çatışma eylemlerinin olması ve ağır insan hakları ihlallerinin devam etmesi ve sorunun hem bölgesel hem de küresel ölçekte sınır aşan bir probleme evrilmesi haklı nedenin oluşmuş olduğunu göstermektedir.

e) Uluslararası Müdahale Son Çare mi?

BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi kararları, Arap Birliği, Cenevre konferansları ve diğer çalışmaların sorunu çözemediği açık ve net olduğundan yapılacak askeri müdahale son çare olarak değerlendirilebilir.

f) Yüksek Başarı Beklentisi Oluşturdu Mu?

Koruma sorumluluğu normu, müdahale edildikten sonraki durumun müdahale edilmeden önceki durumdan daha iyi olacağı beklentisi varsa müdahaleyi meşru bulmaktadır. Fakat Suriye'deyabancı devletlerin ve örgütlerin desteklediği farklı birçok yapılanmanın olması ve bunların belli bölgeleri kontrol altına alması sebebiyle çok parçalı bir durum vardır. Yapılacak müdahalenin kime, hangi örgüte, hangi güç ile yapılacağı konusunun netlik kazanmamasıolası bir müdahalenin başarı şansını zorlaştırmaktadır. Bu sebepten dolayı şu an için Suriye'ye yapılacak askeri müdahalenin yüksek başarı beklentisinin oluşmadığı açıktır.

g) Doğru Amaç(Niyet) Var mı?

Günümüze kadar BM'nin ve diğer uluslararası çabaların yapmış olduğu bütün girişimler insan hakları ihlallerinin durdurulması amacını taşımaktaydı. Bu çabaların insani amaçlar gütmesi doğru bir niyetin olduğunu göstermektedir.

h) Doğru Otorite

Koruma sorumluluğunun 2006 yılındaki BM Genel Kurulu tarafından oy birliğiyle kabul edilen şekliyle meşru otorite olarak görülen tek mercii Güvenlik Konseyidir. Genel Kurul'un barış için birlik prosedürünün devreye girmesi için ise Güvenlik Konseyi'nin herhangi dokuz üyesinin olumlu oyuna ihtiyaç vardır. Fakat bu seçeneğin Rusya ve Çin'in vetosuna rağmen alınması oldukça zordur. Bunun nedeni ise ABD'nin kendisinin veto gücünün zayıflayacağını düşünmesidir.

Sonuç olarak, 2006 yılında norm haline gelen koruma sorumluluğu, Suriye örneğinde, doğru ve meşru otorite olarak görülen Güvenlik Konseyi'nin karar alamaması ve yüksek başarı beklentisinin oluşmaması yönünden tam olarak ileri sürülememektedir. Dolayısıyla Suriye'de koruma sorumluluğunun sadece etik boyutu mevcuttur ve bu etik durumun mevcut olmasına rağmen herhangi somut bir adımın atılamaması koruma sorumluluğu normunun geleceği açısından önemli bir gerilemeyi temsil etmektedir (Taşdemir 2016: 171). Bunun asıl nedeni ise insani müdahale tartışmalarından beri süregelen ulusal çıkarların devletlerin müdahale kararını etkilemesidir.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Suriye'deki kriz uluslararası hukuk çerçevesinde tartışmalı da olsa uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda hem rejim güçlerinin hem de muhalif güçlerin uluslararası insancıl hukuka uyma yükümlülükleri bulunmaktadır. Bilindiği üzere, BM Anlaşması'nın 2/7 maddesi devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesini belirtmektedir. Fakat müdahale etmeme yasağı günümüze kadar birçok nedenden dolayı dar yorumlanmaktadır. Etnik temizlik, soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar hukukuna aykırı eylemler müdahale etmeme ilkesinin kapsamı dışında tutulmuştur. Suriye'deki kriz hem bu suçların işlenmesine yol açmış hem de ülke içindeki birliği ve bölgenin barış ve güvenliğini bozmuştur.

Koruma sorumluluğu doktrini çerçevesinde Suriye'de bu zamana kadar tüm siyasi ve diplomatik barışçıl yöntemler tüketilmiştir. Bu zamana kadar yaşanan bütün insan hakları ihlallerine rağmen hem uluslararası toplum hem de Güvenlik Konseyi'nin sorunun çözümü için somut bir ilerleme kaydedemediği ortadadır. Çözumsuzluğun temel nedeni ise ABD liderliğindeki Batılı ülkeler ile Rusya, Çin ve İran'ın iki kutba ayrılmasıdır.

Suriye'de günümüze kadar yaşanan tüm insan hakları ihlalleri göz önüne alındığında Suriye'deki insancıl felaket Libya'da yaşanan insan hakları ihlallerinden çok daha vahimdir. Ayrıca Libya gibi Suriye de bu zamana kadar koruma sorumluluğu çerçevesinde vatandaşlarını koruma sorumluluğunu yerine getirememiştir. Libya örneğinde Çin ve Rusya Güvenlik Konseyi'nde koruma sorumluluğu kararını veto

etmezken Suriye ile ilgili herhangi bir müdahale kararını veto etmişlerdir. Libya'daki süreç göz önüne alındığında, Suriye'de koruma sorumluluğu kararı Suriye krizi patlak verdikten sonra, gerekli önleme çabalarının sonuç vermemesinin ardından alınabilirdi. Bu süreçte devletlerin davranışları gösterdi ki devletlerin ulusal çıkar algılamaları ağır insan hakları ihlallerinden daha önemlidir. Bu nedenle hem koruma sorumluluğu kapsamında bir kararın hem de Suriye'deki konjonktürü değiştirebilecek herhangi bir kararın devletlerin çıkarlarının uyumu olmadan alınabilmesi zor görünmektedir. Bu zorluğun sebebi ise uluslararası sistemdeki karar verici devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleridir.

Bir askeri müdahalenin olabilmesi için hem askeri hem de ekonomik olarak çok güçlü bir lider ülkeye ihtiyaç olduğu kabul edilmektedir. Buna göre ilk seçenek olan ABD'nin Irak ve Afganistan deneyimlerinden sonra böyle bir yükün altına girmekten kaçındığı bilinmektedir. Zira Rusya ve Çin ise askeri müdahale taraftarı olmayan iki ülkedir. Bu yüzden bütün ülkelerin vekâlet savaşı ile politikalarını yürütmesi kendileri için daha az riskli ve daha ekonomiktir. Fakat vekâlet savaşları ile çözümün ne kadar başarılabileceği problemli olmakla birlikte bundan da önemlisi vekâlet savaşları sırasında insan hakları ihlallerine devam edilecek olmasıdır.

Suriye'de koruma sorumluluğu kararının alınamamasında devletlerin farklı davranışları etkili olmuştur. Rusya, Libya müdahalesinin istemediği şekilde sonlanmasıyla bölgede güç kaybetmiştir. Bu yüzden Ortadoğu'daki petrol kaynaklarına yakınlık ve Doğu Akdeniz'e kıyısı olması yönünden son kale olarak gördüğü Suriye'deki konumunu kaybetmek istememektedir. Ayrıca bölgedeki diğer müttefiki olan İran ise Suriye'ye yapılacak olası müdahale sonrası bölgede tek kalacağını düşünerek Rusya'nın yanında olmuştur. Bu sebeple İran, Suriye krizinde aktif olarak politika yürütmektedir. ABD ise Esad rejiminden rahatsız olmakla birlikte tam olarak hayati çıkarlarının riske girmemesinden dolayı aktif rol almak istememektedir. Zira şuan Suriye'deki çok parçalı siyasi yapı ABD için 2011 öncesinden daha iyi olarak algılanmaktadır. Bölgesel güç olarak Türkiye ise güneyinde oluşacak bağımsız Kürt devletini veya güneyinde güç sahibi olacak herhangi bir terör örgütünü istememesi ve

insan hakları ihlallerinin sorumlusu olarak gördüğü Esad rejiminin yönetimi bırakmasını istemesi bakımından müdahale taraftarı olarak görülmektedir.

Suriye’de koruma sorumluluğunu harekete geçirememenin sebebi normun eksikliğinden ziyade BM’nin yapısal problemlere sahip olması ve eski askeri müdahale örneklerindeki yaşanan problemlerdir. Veto gücüne sahip ülkelerin de bu güçlerini paylaşmak istemesi ya da veto haklarından vazgeçmesi çok düşük bir olasılık olarak görüldüğünden koruma sorumluluğunun sahiplenilmesi insancıl hukuk ve uluslararası toplum için çok önemlidir.

Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinin sahip olduğu veto yetkileri Suriye krizinde koruma sorumluluğu kararının alınmasını en çok etkileyen faktör olmuştur. Konsey’in daimi üyelerinin Suriye’de çözümü oluşturacak şekilde birlikte politika yürütememeleri BM Anlaşması’nın temel ilkesi olan uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi bakımından hem Suriye hem de Suriye’den sonra yaşanacaklar için çözülmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Suriye’de 2011 yılında itibaren yaşanan süreç göstermektedir ki uluslararası sisteme yön verme kabiliyeti olan devletler kendi çıkarları için diğer devletlerin ve insani felaketlere maruz kalan insanların geleceği hakkında ahlaki bir değerlendirme olmaksızın pazarlık içine girebilmektedirler. Maalesef ki karar alınmasını engelleyen, veto gücüne sahip olan bu ülkelerin veto kararları da hiçbir sorgulamaya tabi tutulmamaktadır.

Koruma sorumluluğu raporu yayınlandığı tarihte ilke olarak ağır insan hakları ihlallerini durdurmak için harekete geçecek tek mercii olarak Güvenlik Konseyi’ni belirlememişti. Veto problemini başından beri sorun olarak gören rapor, Güvenlik Konseyi karar alamadığı takdirde Genel Kurul(barış için birlik) ve daha sonrasında bölgesel örgütlere de sorumluluklar yüklemekteydi. Fakat özellikle veto yetkisine sahip olan devletlerin buna sıcak bakmaması sebebiyle koruma sorumluluğunu norm haline getiren Güvenlik Konseyi’nin 2006 yılında aldığı kararda uluslararası müdahale kararını verecek tek mercii olarak Güvenlik Konseyi belirlenmiştir. Fakat bu sorun bir etik sorunu değildir. Yani Suriye’de koruma sorumluluğunu harekete geçirecek suçlar oluşmuştur. Asıl sorun veto gücüne sahip büyük güçlerin ortak noktada

buluşamamalarıdır. Bu sebeple Konsey kararı olmaksızın yapılacak olan insani yardım amaçlı askeri müdahale son kertede hukuki olmasa bile etik olarak meşru kabul edilecektir.

Güvenlik Konseyi'nin karar alamadığı durumlarda Genel Kurul kararıyla alınan “barış için birlik” kararı ikinci bir seçenek olarak düşünülmektedir. Bu durumda Konseyin dokuz oyuna ihtiyaç olmakla birlikte kararları veto eden Rusya ve Çin dışındaki diğer daimi üyelerin de güçlü destek vermeleri gerekmektedir. Fakat ABD'nin olası bir müdahalede aktif olarak hareket etmek istememesi ve diğer daimi üyelerinde isteksiz olmaları sebebiyle barış için birlik kararının alınamayacağı anlaşılmaktadır. Bir diğer seçenek olan bölgesel örgütler veya devletler topluluğunun müdahale etmesi seçeneği ise ABD, Rusya ve Çin gibi devletlerin desteklememesi sebebiyle çok küçük bir ihtimaldir.

Suriye'de koruma sorumluluğu kapsamında son çare olarak askeri müdahale kararının alınamamasının nedenlerinden biri de Suriye üzerinde politika yürüten ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, İran, Çin, Türkiye, Suudi Arabistan, Katar, BM, Arap Birliği, AB, muhalifler, IŞİD, El Nusra Cephesi ve PYD gibi birçok aktörün bulunmasıdır. Bu güçlerin hepsinin Suriye içinde vekillerinin bulunduğu ve bir vekâlet savaşının yaşandığı göz önüne alındığında çözümsüzlüğe bir katkı yaptığı kaçınılmazdır.

Çözümsüzlük konusunda diğer bir sorun ise Esad rejiminin geleceğinin ne olacağı konusundaki anlaşmazlıklar olmuştur. Eğer Esad rejiminin devamını isteyen İran, Rusya ve Çin ile Esad rejiminin devam etmesini istemeyen ABD, Türkiye, Fransa, Almanya, İngiltere, Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkeler Esad'ın geleceği hakkında ortak bir noktada buluşabilirlerse çözüm için gerçekçi bir umut ışığı doğacaktır.

Koruma sorumluluğunun uygulanmasının egemen eşitlik ilkesinin ihlali olarak görenler de vardır. Fakat insan haklarının uluslararası hukuk uzmanlarınca artık devletlerin iç meselesi olarak kabul edilmemesi ve insan hakları ihlallerinin yaptırımsız kalmaması gerektiği düşüncesi bu iddiayı gereksiz kılmıştır. Ayrıca Suriye'ye Güvenlik

Konseyi kararı olmaksızın yapılacak müdahale hukuk dışı görülebilir fakat uluslararası toplum tarafından “hukuksal değil ama etik ve meşru” algılaması kolayca hazmedilebilir. Tanzanya’nın hukuki dayanağı olmadan yaptığı Uganda müdahalesi sonucu Uganda’da oluşan yeni yönetimin uluslararası devletler topluluğu tarafından tanınması bu duruma en iyi örnektir. Bu noktada da yine müdahale konusunda istekli bir liderin olmaması problemdir. Zira koruma sorumluluğu bu şekilde bir müdahaleyi hedeflememektedir.

Suriye’deki krizin çözümsüz kalmasının teorik temelleri ise realist paradigma ile açıklanabilmektedir. Bu paradigmanın ileri sürdüğü devletlerin hayati çıkarları olmadıkça kendi askerlerinin güvenliklerini tehlikeye atmayı ve ekonomik riskler almayı göze alamaması Suriye krizinde vücut bulmaktadır. Ayrıca realistler insancıl olarak kabul edilen amaçları ulusal çıkarların belirlediğini savunan yargıları da Suriye krizinin şuan için çözümsüzlüğünü açıklamaktadır. Ayrıca realistlerin insan hakları ihlalleri gibi ahlaki değerlendirmelerin bir devletin karar verme sürecinde önemsiz olduğu görüşleri Suriye krizinde öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak koruma sorumluluğu kararlarının Güvenlik Konseyi’nden daha rahat çıkabilmesi ve ileride yaşanacak insan hakları ihlallerine daha verimli cevap verilebilmesi bakımından Konsey’in daimi üyelerinin veto yetkisinde veya Konsey’in yapısında bir değişikliğe ihtiyaç vardır. Aksi takdirde hiçbir ahlaki değer devletlerin hayati çıkarları ortak bir noktada buluşmuyorsa önemli olmayacaktır.

KAYNAKLAR

- Ağaoğulları, Mehmet Ali (2015). “Jean-Jacques Rousseau: Halk Kendini Yaratıyor”. *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler*. Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları. İstanbul: İletişim Yayınları. 569-597.
- Akal, Cemal Bali (1997). *Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Akgün, Birol (2012). “ABD’nin Suriye Politikası”. *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ed. Birol Akgün. Stratejik Düşünce Enstitüsü: 10-15.
- Aksar, Yusuf (2013). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*. Ankara: Seçkin.
- Albayrak, Gökhan. “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale Örneği”. (http://acm.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/acm/dosyalar/dosya_ve_belgeler/24407633.pdf, 30 Mayıs 2016’da erişildi).
- Altundeğer, Nurettin ve Çın, Selim (2016). “Bir Başarısızlığın Anatomisi: Suriye Krizi ve Birleşmiş Milletler”. *Journal of Business Economics and Political Science* 5(9): 55-78.
- Annan, Kofi (1999) “Secretary-General Presents His Annual Report to General Assembly”, (<http://www.un.org/press/en/1999/19990920.sgsm7136.html>, 10 Mart 2016’da erişildi).
- Annan, Kofi (2000). *We the Peoples: The Role of the UN in the 21. Century*. New York: UN Press.

- Aras, Bülent ve Bacık, Gökhan (2006). *11 Eylül Öncesi ve Sonrası*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Arı, Tayyar (2015). Cenevre II Neyi Değiştirdi. *Ortadoğu Analiz*. (http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2014319_14tayyarari.pdf, 26 Mayıs 2016’da erişildi).
- Arsava, Füsün (2011). “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15(1): 101-124.
- Arsava, Füsün (2016). “Uluslararası Koruma Sorumluluğu ve Güvenlik Konseyi’nin Bu Çerçeve de Yaklaşımı”. *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*. Ed. Fatma Taşdemir. Ankara: Nobel Yayınları. 45-61.
- Atack, Iain (2002). “Ethical Objections to Humanitarian Intervention”. *Security Dialogue* 33(3): 279-292.
- Bacık, Gökhan (2006). “Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*: 53-84.
- Bacık, Gökhan (2007). *Modern Uluslararası Sistem*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bağce, Emre (2003). “Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel’i Yeniden Okumak”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 6(24): 105-121.
- Bainton, Roland (1960). *Christian Attitudes Toward War and Peace*. New York: Abington Press.
- Başeren, Sertaç Hami (2003). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Bellamy, Alex (2003). “Humanitarian Intervention and the Three Traditions”. *Global Society* 17(1): 3-20.

- Bellamy, Alex (2004). "Motives, Outcomes, Intent and the Legitimacy of Humanitarian Intervention". *Journal of Military Ethics* 3(3): 216-232.
- Bellamy, Alex (2006). *Just Wars from Cicero to Iraq*. U.K: Polity Press.
- Bellamy, Alex (2008). "The Responsibility to Protect and the Problem of Military Intervention". *International Affairs* 84(4): 615-639.
- Bellamy, Alex ve Drummond, Catherine (2011). "The Responsibility to Protect in Southeast Asia: Between Non-Interference and Sovereignty as Responsibility". *The Pacific Review* 24(2): 179-200.
- Bingöl, Oktay (2013). "Askeri Müdahalelere Teorik Yaklaşım". *ABD'nin Askeri Müdahaleleri: 1801'den Günümüze*. Ed. Haydar Çakmak. İstanbul: Kaynak Yayınları. 29.92.
- Birleşmiş Milletler Anlaşması, (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 15 Ocak 2016'da ve 1 Şubat 2016'da erişildi).
- Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge ve Eki, (http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_17.pdf, 17 Ocak 2016'da erişildi).
- Bouchet-Saulnier, Françoise (2002). *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*. Çev. S. Bağdatlı. İstanbul: İletişim.
- Brockmeier, Sarah, Kurtz, Gerrit ve Junk, Julian (2014). "Emerging Norm and Rhetorical Tool: Europe and a Responsibility to Protect". *Conflict, Security & Development* 14(4): 429-460.
- Chandler, David (2004). "The Responsibility to Protect? Imposing the Liberal Peace". *International Peacekeeping* 11(1): 59-81.

Chapter 1: Purposes and Principles (<http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html>, 12 Mart 2016'da erişildi).

Chomsky, Noam (1999). *The New Military Humanism: Lessons from Kosovo*. London: Pluto Press.

Chomsky, Noam (2009). "Responsibility to Protect". (<http://chomsky.info/20090723/>, 25 Mart 2016'da erişildi).

Claude, Inis (1980). "Just Wars: Doctrines and Institutions". *Political Science Quarterly* 95(1): 83-96.

Clausewitz, Carl Von (2015). *Savaş Üzerine*. Çev. S. Koçak. Doruk Yayınevi.

Conference on Security and Co-Operation in Europe Final Act, Helsinki 1975, (<http://www.osce.org/mc/39501?download=true>, 17 Ocak 2016'da erişildi).

Corey, David ve Charles, Darly (2012). *The Just War Tradition: An Introduction*. Wilmington: ISI Books.

Dalar, Mehmet (1995). *Uluslararası Hukukta Egemenlik ve Milli Yetki Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dalar, Mehmet (2008). "Uluslararası Hukukta Haklı Savaş Doktrini: Bir Problemin Analizi". *Muhafazakâr Düşünce* 4(15): 229-248.

Dalar, Mehmet (2016a). "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Suriye Krizindeki Tutumu". *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*. Ed. Fatma Taşdemir. Ankara: Nobel Yayınları. 1-44.

Dalar, Mehmet (2016b). "Suriye'deki Eylemlerin Uluslararası Ceza Mahkemesinde Yargılanması Sorunu". II. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

- Demirci, Saadat Rüstemova (2016). “Suriye Krizinde Davetle Müdahale Sorunu”. *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*. Ed. Fatma Taşdemir. Ankara: Nobel Yayınları. 117-155.
- Denk, Erdem (2014). “Uluslararası İlişkilerin Hukuku: Vestfalyan Sistemden Küreselleşmeye”. *Küresel Siyasete Giriş*. Ed. Evren Balta. İstanbul: İletişim. 51-75.
- Doyle, Michael (2011). “International Ethics and Responsibility to Protect”. *International Studies Review* 13: 72-84.
- Doyle, Michael (2015). *The Question of Intervention*. London: Yale University Press.
- Ekrem, Erkin (2012). “Çin’in Suriye Politikası ve Çözüm Planı”. *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ed. Birol Akgün. Stratejik Düşünce Enstitüsü: 28-35.
- Ekrem, Erkin (2012). Annan Barış Planı ve Çin’in Suriye Planı (<http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-annan-baris-plani-ve-cinin-suriye-plani/1077>, 20 Mayıs 2016’da erişildi.
- Eldem, Tuba (2015). “Koruma Sorumluluğu Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği”. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*:1-38.
- Eliküçük, Nilgün (2016). “Bir Silah Olarak Cinsel Şiddet: Suriye İç Savaşı ve Mülteci Kamplarında Kadın”. *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*. Ed. Fatma Taşdemir. Ankara: Nobel Yayınları. 369-401.
- Eralp, Atilla (2005). *Devlet ve Ötesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ercan, Pınar Gözen (2015). “Uluslararası Müdahale”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Ed. Ş. Kardaş ve A. Balcı. İstanbul: Küre Yayınları. 465-474.

- Erdoğan, Murat (2012). “Avrupa Birliği’nin Suriye Politikası”. *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ed. Birol Akgün. Stratejik Düşünce Enstitüsü: 16-21.
- Ereker, Fulya (2004). “İlk Çağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”. *Uluslararası İlişkiler* 1(3): 1-36.
- Evans, Gareth ve Sahnoun, Mohamed (2002). “The Responsibility to Protect”. *Foreign Affairs* 81 (6): 99-110.
- Finnemore, Martha (2014). “İnsani Müdahale Normlarını İnşa Etmek”. Çev. İ. Efe. *Milli Güvenlik Kültürü: Dünya Siyasetinde Normlar ve Kimlik*. Ed. P.J. Katzenstein. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Fishel, Stefanie (2013). “Theorizing Violence in the Responsibility to Protect”. *Critical Studies on Security* 1(2): 204-218.
- Fixdal, Mona ve Smith, Dan (1998). “Humanitarian Intervention and Just War”. *Mershon International Studies Review* 42: 283-312.
- General Assembly Fifth Session ([http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf), 15 Mart 2016’da erişildi).
- Griffiths, Martin, Roach, Steven ve Salamon, Scott (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. Çev. Cesran. Ankara: Nobel Yayınları.
- Griffits, Martin, O’ Callaghan, Terry ve Roach, Steven (2013). *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. Çev. Cesran. Ankara: Nobel Yayınları.
- Grotius, Hugo (2011). *Savaş ve Barış Hukuku*. Çev. S.L. Meray. İstanbul: Say Yayınları.
- Güçtürk, Yavuz (2104). “İnsanlığın Kaybı: Suriye’deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu”. Ankara: SETA.

- Haggerty, Brain (2012). “Safe Havens in Syria: Missions and Requirements for an Air Campaign”. MIT SSP Working Paper.
- Halatçı Ulusoy, Ülkü (2013). “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”. *TAAD 4(14)*: 269-297.
- Hancılar, Özhan (2011). “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale”. *Çankaya University Journal of Law 7(2)*: 97-124.
- Heywood, Andrew (2013). *Küresel Siyaset*. Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir. Ankara: Adres Yayınları.
- Hocaoğlu, Durmuş (2003). “Savaş ve Barış Üzerine”. *Köprü Dergisi 83*, (<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=146>, 10 Aralık 2015’te erişildi).
- Hoffmann, Stanley (2001). “The Debate about Intervention”. *Turbulent Peace*. Ed. C.A. Crocker, F.O. Hampson ve P. Aall. Washington: United States Institute of Peace Press. 273-285.
- İlk Cenevreden Bugüne (2014). (<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/ilk-cenevreden-bugune>, 26 Mayıs 2016’da erişildi)
- İnanç, Zeynep Songülen (2012). “Fransa’nın Suriye Politikası”. *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ed. Birol Akgün. Stratejik Düşünce Enstitüsü: 22-27.
- İnsan Haklarının Tarihsel Evrimi, (<http://www.mfa.gov.tr/insan-haklarinin-tarihsel-evrimi.tr.mfa>, 25 Ocak 2016’da erişildi).
- Jaganathan, Madhan Mohan ve Kurtz, Gerrit (2014). “Singing the Tune of Sovereignty? India and the Responsibility to Protect”. *Conflict, Security & Development 14(4)*: 461-487.

- Kapani, Münci (2007). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kara, Uğur ve Akkaya, Tolga (2012). *Temel İnsan Hakları Bilgisi I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kardaş, Şaban (2008). “İnsani Müdahale: Bir Tanımlama Sorunu”. *Demokrasi Platformu* 4(16): 71-92.
- Kaşıkcı, Tamer (2015). “Koruma Sorumluluğu Kavramı ve Libya Operasyonu”. *Uluslararası Hukuk ve Politika* 11 (44): 129-156.
- Kavakdan, Murat vd. (2014). İHH Suriye Raporu. (http://www.ihh.org.tr/fotograf/yayinlar/dokumanlar/2014_suriye_raporu.pdf, 7 Mayıs 2016’da erişildi).
- Kaya, İbrahim (2014). “Tampon Bölge ve Uluslararası Hukuk”. *Seta Perspektif*: 73.
- Kaygusuz, Özlem (2014). “Egemenlik ve Vestfalyan Düzen”. *Küresel Siyasete Giriş*. Ed. Evren Balta. İstanbul: İletişim. 25-51.
- Kedikli, Umut (2016). “Savaş Suçları ve Suriye Krizi”. *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*. Ed. Fatma Taşdemir. Ankara: Nobel Yayınları. 279-314.
- Keskin, Funda (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Keskin, Funda (2009). “Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme”. *Uluslararası İlişkiler* 6(21): 67-88.
- Knudsen, Tonny Brems (1996). “Humanitarian Intervention Revisited: Post-Cold War Responses to Classical Problems”. *International Peacekeepings* 3(4): 146-165.
- Kolb, Robert (2003). “Note on Humanitarian Intervention”. *IRRC* 85: 119-134.

- Köroğlu, Uğur (2012). “İran’ın Suriye Politikası”. *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ed. Birol Akgün. Stratejik Düşünce Enstitüsü: 44-52.
- Koyuncu, Çiğdem Aydın (2015). “İnsan Hakları”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Ed. Ş. Kardaş ve A. Balcı. İstanbul: Küre Yayınları. 487-496.
- Krasner, Stephen (1999). *Sovereignty: Organised Hypocrisy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Krylov, Nikolai (1995). “Humanitarian Intervention: Pros and Cons”. *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review* 17: 365-407.
- Kuran, Selami (2014). *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*. İstanbul: BETA.
- Labonte, Melissa (2012). “Whose Responsibility to Protect? The Implications of Double Manifest Failure for Civilian Protection”. *The International Journal of Human Rights* 16(7): 982-1002.
- Liu, Tiewa ve Zhang, Haibin (2014). “Debates in China about the Responsibility to Protect As a Developing International Norm: A General Assessment”. *Conflict, Security & Development* 14(4): 403-427
- Macfarlane, Neil, Thielking, Carolin ve Weiss, Thomas (2004). “The Responsibility to Protect: Is Anyone Interested In Humanitarian Intervention?”. *Third World Quarterly* 25(5): 977-992.
- MacFarquhar, Neil (2011). Push in U.N for Criticism of Syria is Rejected. (http://www.nytimes.com/2011/04/28/world/middleeast/28nations.html?_r=0, 14 Mayıs 2016’da erişildi).
- More Than 1.400 Killed in Syria Chemical Weapons Attack, U.S. Says. August 30 2013. (<https://www.washingtonpost.com/world/national-security/nearly-1500->

killed-in-syrian-chemical-weapons-attack-us-says/2013/08/30/b2864662-1196-11e3-85b6-d27422650fd5_story.html, 11 Mayıs 2016'da erişildi).

Nye, Joseph ve Welch, David (2013). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. Çev. Renan Akman. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

O'Donnell, Chelsea (2014). "The Development of the Responsibility to Protect: An Examination of the Debate over the Legality of Humanitarian Intervention". *Duke Journal of Comparative & International Law* 24: 557-588.

Orallı, Levent Ersin (2014). "Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu". *TESAM Akademi* 1(1): 102-127.

Orend, Brian (2000). *War and International Justice a Kantian Perspective*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.

Ortadoğu'da Yeni Güç Rusya. (<http://www.dw.com/tr/ortado%C4%9Fuda-yeni-g%C3%BC%C3%A7-rusya/a-18765255>, 31 Mayıs 2016'da erişildi).

Öztığ, Laçın İdil (2010). "Globalization and New Medievalism: A Reconsideration of the Concept of Sovereignty". *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*:125-139.

Öztürk, Mehmet (2015). *Birleşmiş Milletler'in Afrika'daki Devlet-İçi Çatışmalara Müdahale Politikaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Parekh, Bikhu (1997). "Rethinking Humanitarian Intervention". *International Political Science Review* 18(1): 49-69.

Pazarcı, Hüseyin (2014). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Pingeot, Lou ve Obenland, Wolfgang (2014). "In Whose Name? A Critical View On The Responsibility To Protect". *Global Policy Forum*: 1-55.

Position Paper of The People's Republic of China on the United Nations Reforms (2005). (<http://www.china-un.org/eng/smhwy/2005/t199101.htm>, 19 Mart'ta erişildi).

Prof. Tarhanlı Anlatıyor; Güvenli Bölge Ne Demek, 12 Haziran 2015, (<http://t24.com.tr/haber/prof-tarhanli-anlatiyor-guvenli-bolge-ne-demek,305923>, 5 Haziran 2016'da erişildi).

Roberts, Adam (1993). "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights". *International Affairs* 69(3): 429-449.

Rotmann, Philipp, Kurtz, Gerrit ve Brockmeier, Sarah (2014). "Major Powers and The Contested Evolution of a Responsibility To Protect". *Conflict, Security & Development* 14(4): 355-377.

Sağlam, Mühdan (2013). "İnadın Ötesinde: Rusya'nın Suriye Politikası". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 68(4): 211-217.

Sak, Yıldırım (2015). "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*: 121-153.

Sander, Oral (2014). *Siyasi Tarih*. Ankara: İmge Kitabevi.

Security Council Approves 'No-Fly Zone' over Libya, Authorizing 'All Necessary Measures' to Protect Civilians, by Vote of 10 in Favour with 5 Abstentions (<http://www.un.org/press/en/2011/sc10200.doc.htm>, 3 Haziran 2016'da erişildi).

Security Council Fails to Adopt Draft Resolution Condemning Syria's Crackdown on Anti-Government Protestors, Owing to Veto by Russian Federation, China. 4 October 2011. (<http://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm>, 17 Mayıs 2106'da erişildi).

Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Syria as Russian Federation, China Veto Text Supporting Arab League's Proposed Peace Plan. 4 February 2012. (<http://www.un.org/press/en/2012/sc10536.doc.htm>, 19 Mayıs 2016'da erişildi).

Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Syria that Would Have Threatened Sanctions, Due to Negative Votes of China, Russian Federation. 19 July 2012. (<http://www.un.org/press/en/2012/sc10714.doc.htm>, 22 Mayıs 2016'da erişildi).

Security Council Unanimously Adopts Resolution 2254 (2015), Endorsing Road Map for Peace Process in Syria, Setting Timetable for Talks. 18 December 2015. (<http://www.un.org/press/en/2015/sc12171.doc.htm>, 25 Mayıs 2016'da erişildi).

Semin, Ali (2015). "Ankara -Washington Hattında Suriye İç Savaşı ve Güvenli Bölge Planı". *Bilgesam Analiz Ortadoğu*.

Shestack, Jerome (2006). "İnsan Haklarının Felsefi Temelleri". Çev. A.R. Çoban ve B. Canatan. *Liberal Düşünce* 11(43): 87-119.

Stuenkel, Oliver ve Tourinho, Marcos (2014). "Regulating Intervention: Brazil and The Responsibility To Protect". *Conflict, Security & Development* 14(4): 379-402.

Suganami, Hidemi (2013). "Kelsen/Schmitt Üzerinden Egemenliği Anlamak". Çev. Emre Erşen. *Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*. Ed. Esra Diri. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi. 789-814.

Sunay, Reyhan (2012). "Küreselleşme Sürecinde Çok Merkezli Egemenlik Kullanımı". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*: 27-52.

Sur, Melda (2015). *Uluslararası Hukukun Esasları*. İstanbul: BETA.

Suriye Siyasi Araştırma Merkezi: 5 Yılda 470 Bin Kişi Öldü 11 Şubat 2016. (<http://aa.com.tr/tr/dunya/suriye-siyasi-arastirma-merkezi-5-yilda-470-bin-kisi-oldu/519778>, 4 Mayıs 2016'da erişildi).

Suriye’de Annan Planı Fiilen Devredışı (2012). (<http://www.milliyet.com.tr/suriye-de-annan-plani-fiilen-devredisi/dunya/dunyadetay/17.06.2012/1554823/default.htm?ref=OtherNews>, 21 Mayıs 2016’da erişildi).

Suriye’de İç Savaş: İlerleyemeyen Cenevre 3’ün Düğümleri 22 Mart 2016. (<http://www.aljazeera.com.tr/haber/ilerleyemeyen-cenevre-3un-dugumleri>, 27 Mayıs 2016’da erişildi).

Suriyeli Mültecilerin Toplam Sayısı İlk Kez 4 Milyonu Geçti. 9 Temmuz 2015. (<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648>, 7 Mayıs 2016’da erişildi).

Syria Regional Refugee Response, In Turkey (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, 20 Mayıs 2016’da erişildi).

Syria Regional Refugee Response. (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, 20 Mayıs 2016’da erişildi).

Syria: End Opposition Use of Torture, Executions 17 Eylül 2012. (<https://www.hrw.org/news/2012/09/17/syria-end-opposition-use-torture-executions>, 4 Mayıs 2016’da erişildi).

Syria: The Story of Conflict, 11 Mart 2016. (<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>, 4 Mayıs 2016’da erişildi).

Syrian Army Accused of Vicious, Systematic Rape. August 13 2012. (<http://yalibnan.com/2012/08/13/syrian-army-accused-of-vicious-systematic-rape/>, 9 Mayıs 2016’da erişildi).

Taşdemir, Fatma (2016). “Suriye İç Savaşı’na Üçüncü Devletlerin Müdahalesi ve Uluslararası Hukuk”. *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*. Ed. Fatma Taşdemir. Ankara: Nobel Yayınları. 157-182.

- Telli, Azime (2012). “İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun Yeni Kavram”. *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1*: 206-220.
- Terkan, Aytekin, Zayıf, Vedat ve Yaşar, İsmail (2015). “El Nusra Cephesi”. *Savunma Bilimleri Dergisi 14(1)*: 39-64.
- Tezcan, Ercüment ve Taşdemir, Fatma (2013). “Silahlı Çatışmalar Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku Açısından Suriye İç Savaşının Analizi”. Ankara: Ankara Stratejik Enstitüsü.
- Thakur, Ramesh (2002). “Outlook: Intervention, Sovereignty and the Responsibility to Protect: Experiences from ICISS”. *Security Dialogue 33(3)*: 323-340.
- The Responsibility to Protect Report (2001). International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa: International Development Research Centre.
- The U.N. Security Council and the Crisis in Syria. (<https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/11/un-security-council-and-crisis-syria>, 13 Mayıs 2016’da erişildi).
- Tiewa, Lui (2012). “China and Responsibility to Protect: Maintenance and Change of Its Policy for Intervention”. *The Pacific Review 25(1)*: 153-173.
- Treaties, States Parties and Commentaries. (https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=380, 1 Mayıs 2016’da erişildi).
- Türkmen, Füsün (2006). *İnsancıl Müdahale*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Türküne, Mümtaz’er (2014). *Siyaset*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Tütüncü, Ayşe Nur (2012). *İnsancıl Hukuka Giriş*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

United Nations General Assembly (2009). Implementing the Responsibility To Protect. Report of the Secretary-General. A/63/677.

United Nations (2004). A More Secure World: Our Shared Responsibility. Report of the High Level Panel on Threats, Challenge and Change.

United Nations General Assembly (2005). In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights For All. Report of the Secretary-General. A/59/2005.

United Nations General Assembly (2009). "Statement by H.E. Miguel d'Escoto Brockmann, President of the United Nations General Assembly at the Opening of the 97. Session of the General Assembly on Agenda Items 44 and 107: Integrated and Coordinated Implementation of and Follow Up To the Outcomes of the Major United Nations Conferences and Summits in the Economic, Social and Related Fields", (http://www.responsibilitytoprotect.org/PGA_dEscoto_ENG.pdf, 16 Mart 2016'da erişildi).

United Nations General Assembly (2010). Early Warning, Assessment and The Responsibility to Protect, Report of The Secretary-General. A/64/864.

United Nations General Assembly and Security Council (2011). The Role of Regional and Sub-Regional Arrangements in Implementing The Responsibility To Protect, Report of The Secretary-General. A/65/877-S/2011/393. ([http://www.un.org/en/ga/president/65/initiatives/Report of the SG to MS.pdf](http://www.un.org/en/ga/president/65/initiatives/Report%20of%20the%20SG%20to%20MS.pdf), 16 Mart 2016'da erişildi).

United Nations General Assembly and Security Council (2012). Responsibility To Protect: Timely and Decisive Response, Report of The Secretary-General. A/66/874-S/2012/578. (<http://www.globalr2p.org/media/files/unsg-report-timely-and-decisive-response.pdf>, 16 Mart 2016'da erişildi).

United Nations General Assembly and Security Council (2013). Responsibility To Protect: State Responsibility and Prevention, Report of The Secretary-General. A/67/929-S/2013/399. (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/929, 16 Mart 2016'da erişildi).

United Nations General Assembly and Security Council (2014). Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and The Responsibility To Protect, Report of The Secretary-General. A/68/947-S/2014/449. (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/947&referer=/english/&Lang=E, 16 Mart 2016'da erişildi).

United Nations General Assembly and Security Council (2015). A Vital and Enduring Commitment: Implementing The Responsibility To Protect, Report of The Secretary-General. A/69/981-S/2015/500. (http://www.un.org/en/prevent/genocide/adviser/pdf/N1521764_2015_SG_Report_R2P_English.pdf, 16 Mart 2016'da erişildi).

United Nations Human Rights Council Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic A/HRC/21/50. (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session21/A-HRC-21-50_en.pdf, 6 Mayıs'da erişildi).

United Nations Human Rights Council Report of the Inquiry on the Syrian Arab Republic A/HRC/23/58. (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A-HRC-23-58_en.pdf, 5 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Human Rights Council. A/HRC/25/65 2014.

United Nations Human Rights Council. A/HRC/30/48 2015.

United Nations Human Rights Council. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic A/HRC/27/60. (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A.HRC.27.60_Eng.pdf, 10 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Secretary General (2008). "Secretary-General Defends, Clarifies 'Responsibility to Protect' at Berlin Event on 'Responsible Sovereignty: International Cooperation For A Changed World'", (<http://www.un.org/press/en/2008/sgsm11701.doc.htm>, 15 Mart'da erişildi).

United Nations Security Council (2006). Resolution 1674. S/RES/1674.

United Nations Security Council (2009). Resolution 1894. S/RES/1894.

United Nations Security Council S/2011/612. (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2011/612, 16 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/2012/77. (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2012%2077.pdf>, 18 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/2014/348. (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/348, 22 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/PRST/2012/10. (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/285/18/PDF/N1228518.pdf?OpenElement>, 20 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/PV.6524. (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S%20PV%206524.pdf>, 14 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/PV.6598. (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SPV%206598.pdf>, 16 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/PV.6710. (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SPV%206710.pdf>, 17 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/RES/1970(2011). ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011)), 3 Haziran 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/RES/1973(2011). ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011)), 3 Haziran 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/RES/2009(2011). ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009(2011)), 4 Haziran 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/RES/2118(2013). ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2118\(2013\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2118(2013)), 24 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations Security Council S/RES/2254(2015). ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2254\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2254(2015)), 25 Mayıs 2016'da erişildi).

United Nations A/RES/20/2131, Resolution Adopted by the General Assembly, (<http://www.un-documents.net/a20r2131.htm>, 15 Ocak 2016'da erişildi).

Uzun, Elif (2010). "Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlkçağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı". *Uluslararası Hukuk ve Politika* 6(21): 19-33.

Uzun, Elif ve Uzun, Ertuğrul (2009). "Uluslararası Hukukun Temelleri ve Francisco de Vitoria". *Uluslararası Hukuk ve Politika* 5(18): 39-60.

- Varlık, Ali Bilgin ve Bingöl, Oktay (2015). “Korunmuş Bölgeler: Tampon, Güvenli, Sınırlanmış ve Uçuşa Yasak Bölgeler”. *Uluslararası Hukuk ve Politika* 11(44): 99-127.
- Verhoeven, Harry, Murthy, C.S.R ve Oliveira, Ricardo Soares De (2014). “Our Identity is Our Currency: South Africa, The Responsibility To Protect and The Logic of African Intervention”. *Conflict, Security & Development* 14(4): 509-534.
- Walzer, Michael (2010). *Haklı Savaş Haksız Savaş*. Çev. M. Doğan. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Weber, Patricia (2009). “Too Political or Not Political Enough? A Foucauldian Reading of Responsibility to Protect”. *The International Journal of Human Rights* 13(4): 581-590.
- Weiss, Thomas (2004). “The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era”. *Security Dialogue* 35(2): 135-153.
- Weiss, Thomas (2004). “The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era”. *Security Dialogue* 35(2): 135-153.
- Werkhäuser, Nina (2008) “BM İnsan Hakları İhlalleri için Devrede”, (<http://www.dw.com/tr/bm-insan-haklari-ihlalleri-icin-devrede/a-3175012>, 11 Mart 2016’da erişildi).
- Wheeler, Nicholas (2000). *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press.
- World Summit Outcome (2005). Resolution Adopted by UN General Assembly. A/RES/60/1
- Yalvaç, Faruk (2008). *Hegel’in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*. Ankara: Phoenix.

Yamaner, Melike Batur vd. 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri.(<http://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf>, 1 Mayıs 2016’da erişildi).

Zabcı, Filiz (2015). “Thomas Hobbes: Devlet ya da ‘Ölümlü Tanrı’ya Övgü”. *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler*. Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları. İstanbul: İletişim Yayınları. 427-457.

